EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

NAMIK KEMAL

Vatan - yahut - Silistre

Tertip Eden:

Mustafa Nihat Özön

REMZİ KİTABEVİ

93, Ankara Caddesi, 93

ISTANBUL

Sekizinci Baskı

Namık Kemal | VATAN - yahut - SİLİSTRE | Remzi Kitabevi | 5

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ : 5

VATAN -yahut- SİLİSTRE

Dört Fasıl Tiyatro

Vatan -yahut- Silistre'nin baskıları

1. baskı 1940
2. baskı 1943
3. baskı 1945
4. baskı 1957
5. baskı 1961
6. baskı 1965
7. baskı 1968
8. baskı 1972

YÜKSELEN MATBAACILIK LİMİTED ŞİRKETİ
CAĞALOĞLU — ISTANBUL
1972

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

VATAN - yahut - SİLİSTRE

Tertipleyen
MUSTAFA NİHAT ÖZÖN

8. Baskı

REMZİ KİTABEVİ
ANKARA CADDESİ, 93 İSTANBUL

Namık Kemal
(1840—1888)

BAZI KÜÇÜK NOTLAR

1

Namık Kemal, «VATAN» piyesini, Gelibolu mutasarrıfı bulunurken hazırlamış ve buradan azledilip Istanbul'a dönünce tamamlamıştır. Kemal, Gelibolu'da bulunurken, Istanbul'daki arkadaşlarının Güllü Agop Tiyatrosu'na yardımlarını teşvik ettiği gibi, Istanbul'a dönüşünde de onlarla birlikte bir de encümen kurmuştur.

«VATAN» piyesi, 1872-1873 mevsiminde oynanılmak için çok çabuk yazılmıştır. Aynı şekilde, hükümet o sırada kitaplar hakkında sansür etmek usulünü yine canlandırdığından, bundan kurtulmak için gündelik bir gazetenin ilâvesiymiş gibi, acele dizilip kitap halinde çıkarılmıştır. Ebüzziya'nın yayınlamakta olduğu *Siraç* gazetesinin «maarif ve edebiyata dair olan bir nüshası çıkması imtiyazı iktizasından bulunduğundan» bu kitap da o nüsha şeklinde Maarif Nezareti'ne sansür ettirilmeden bastırılmıştır. Bu çabukluk yüzünden eserde birçok dizme ve düzeltme yanlışları olmuştur. Bu baskıdaki yanlışlara sonradan yapılmış olan kaçak baskılardan meydana gelen birtakım yanlışlıklar da eklenmiştir. *Külliyat-ı Kemal* prospektüsünde Namık Kemal tarafından düzeltilmiş bir nüsha bulunduğu ve bunun basılacağı ilân edilmişti, fakat bu basılmamıştır.

2

«VATAN» piyesi, 1 nisan 1873 salı günü akşamı, ilk kez oynandı. Bu oynanışta bazı olaylar çıkmış, heye-

canlanan halk, yazarı sahneye çağırmış, yazarın orada bulunmaması üzerine, sokaklara dökülüp, içlerinden elli kadarı Namık Kemal'in o sırada yazı işlerini idare ettiği *İbret* gazetesi idarehanesine gitmişler, orada da bulamayınca bir teşekkür mektubu yazarak bırakmışlardır. 3 nisanda çıkmış olan *İbret*, bu tezkereyi olduğu gibi yayınlamıştır:

> «Var olsun Kemal-i millet,
>
> Tiyatronun edebiyat içinde en parlak ve en faideli bir kısım olduğu gerek meşahir-i üdebanın kütüphaneler dolusu müellefatındaki muhakemelerinin ulviyet-i efkârıyle sabit ve gerek tiyatro ma'razlarında bilfiil meşhud-i bâsıra-i iykanımız olan eserler ile mücerrebimiz ise de, doğrusu bu gece "VATAN", tiyatronun ne derece ulviyeti, ne mertebe tesir-i ruhanîsi olduğunu gözümüzün önünde teşhis ettirdi.
>
> Yaşasın vatan.
>
> Hakikaten tiyatro, edebiyatın ruhu imiş. Edebiyatın en parlak bir kısmı imiş. Gönüllerin meftun olduğu bir dilber-i bîhemta imiş.
>
> Sahihan tiyatro, malik olduğu kuvve-i ruhanîyesiyle insanı aldatıyor, güldürüyor; vicdanı açıyor, tenvir ediyor. Yaşasın vatan.
>
> Bizim hazret-i müellifi ve eser-i cihan-kıymetlerini tavsif ve takdir edecek lisan-ı mahmidet ve şükraniyetimiz lâl ve ebkem ise de ancak hamiyet-i millîyemizin, muhabbet-i vatanîyemizin galeyanıyle hissiyat-i vicdanîyemizi arz ve beyandan kendimizi alamadık. Binaenaleyh bu baptaki cüretimizden dolayı mazur görüleceğimizden eminiz.»
>
> (*İbret*, No. 130)

4 nisan cuma günü *İbret* gazetesinde Namık Kemal'in arkadaşlarından, sonraları Mabeyin Kâtibi ve Reji Komiseri olan Nuri'nin bir yazısı, piyesin oynandığı gece hakkında bazı bilgi vermektedir:

«Garazkârlar, memleketimizdeki efkâr-ı umumiyenin hüsn-i meyelânı şöyle dursun hatta vücudunu bile inkâr ediyorlar. Halbuki vatan uğrunda feda-yi can etmeyi bir nimet-i celile addeden hamiyet fırkası, hayat-ı vatanın mevkuf-i aleyhi olan efkâr-ı umumiyeyi sinn-i temyize vâsıl olmak üzere gördükleri için «istikbalimiz emindir» feryadıyle, tebşirde bulunuyorlar ve bu davalarını ise her gün, her saat, her dakika bin türlü delil iraesiyle ispata muktedir bulunuyorlar.

«İşte bu delillerden biri mücerret muttasıf olduğu hamiyet ve kifayet sebebiyle bazı menfaatperestânın menfuru bulunan ve erbab-ı hamiyet indinde sahihan vücudu fahre seza görülen başmuharririmiz Kemal Beyefendinin neşrettiği eserlerinden dolayı efkâr-ı umumiyenin takdirine mazhar oluşudur. Hatta çarşamba gecesi Osmanlı Tiyatrosu'nda müşarünileyhin kaleme aldığı ve temaşası sahihan birtakım muhibb-i vatanın gözlerinden yaş akıttığı SİLİSTRE nam oyunu icra olunurken, şimdiye kadar hiç misli görülmemiş bir surette halkın gösterdiği tahsindir.

«Şöyle ki, birinci perdenin küşadında takdis-i vatana dair söylenen sözler hazırundan birtakım zevat-ı hamiyet-simatın ol derece takdirine mazhar oldu ki, niday-i aferinden başka, «Eksik olma Kemal!» iltifatını bülent âvaz ile belki tiyatro haricinde bulunanlara bile işittirdiler. İkinci ve üçüncü perdeler dahi bu yolda birer güne tahsin ve alkışla geçirilerek kalede bulunan asakir-i mahsurenin düşman askerinin ricatinden dolayı dördüncü perdede izhar ettikleri şadmanî arasında kemal-i şevk ve hâhişle, «Kemal Bey, çok yaşa!» diye bar bar bağırdılar.

«Kemal Beyin maksad-i sahihi, vatanın şevket-i âtiyesi esbabını tedarik hususunda vatandaşlarına hizmet-i ihtarda bulunmak olduğu gibi, bu hizmetinin dahi nefsinden aziz bildiği vatandaşları nezdinde makbul olması lâbüt emelidir. Binaenaleyh müşarünileyhin çarşam-

ba gecesi mazhariyetle ilâyevm-el-kıyam müftehir olacağı iltifattan dolayı kendi gibi arkadaşları da fevkalâde müteşekkirdirler. Nasıl teşekkür etmeyelim ki, bir sadık bende için efendisinin sadakatini takdirden büyük mükâfat olmayacağı gibi, hizmet-i umumiyede bulunanlar nezdinde dahi efrad-ı vatanın iltifatına Kemal Beyin şahsına ait idi, lâkin mademki bâdi-i iltifat olan eser vatana müteallikdir, mademki biz o yolda eserlerin makbul olması arzusundayız, mademki Kemal Bey bizim bu yolda neşr-i âsar hususunda en ileri varanımızdır, binaenaleyh onun bu suretle nail olduğu iltifattan behemehal biz de hissemendiz. İşte bizim şimdiye kadar muntazır olduğumuz mükâfat ancak halkın teveccühü idi. Çok şükür ona muvaffak olduk. İnşaallah maksad-ı aslîmiz olan Osmanlı şan ve şevketini asrın kemalâtına lâyık bir surette görmeye dahi muvaffak oluruz. İstitrat tarikiyle şunu da derim ki; kendimce bazı mülâhazalara mebni Ankara'dan avdetten sonra *İbret*'e verdiğim bentlere imza vaz'etmiyordum. Geçenlerde başmuharririmiz Kemal Beyefendinin kararı üzerine M. N. harfleri koymaya başlamış idim. Birtakım erbab-ı hikd ü hasedin Kemal Beye birçok şeyler isnat ettikleri gibi bent dahi onun kaleminden çıkmadığına binefsihî beyyine iken kendi kendini methetmek için yazmış diye Kemal Beyefendiye isnat olunacağına yakînen bildiğimizden vaz-ı imzaya mecbur oldum.»

(*İbret*, No. 131)

3

5 nisan 1873 cumartesi günü *İbret* gazetesinin 132 numaralı nüshası yayımlanınca aynı günlü bir tezkere ile ilga edildiği hükümetçe bildirildi:

«Gazetelerce akdem-i vezaif umuma nâfi' havadis ve mebahis ile meşgul olmak kaziyesi iken *İbret* gazetesinin tuttuğu meslek şahsiyat ile uğraşmak ve niza-

mat ve icraat-ı devlete tevilât-ı hod-serâne ile târiz ve kavaid-i esasiyye-i hükümete karşı neşr-i mütalaat ile ezhan-ı nâsı tağlit etmekten ibaret olduğundan, ilgası lüzumu birkaç defa tahakkuk etmiş olduğu halde mücerret hükümet-i seniyyenin matbuat hakkında derkâr olan efkâr-ı terakkiperverânesi eseri olarak islah-ı tavr u meslek etmesine intizaren kâh tatil ve kâh tembih ile iktifa edilmiş idi. Bu muamele-i itidalkârane intibahını mucip olacak yerde bilâkis meslek-i müttehazında ısrarını müntiç olup bu kere 129 numaralı nüshasında ve Nuri imzasıyle 131 numarasında yazdığı makalede usul-i hükümet-i seniyye ile kabil-i telif olmayacak birtakım tecavüzat-ı mütecasiráneyi şâmil mütalaat derç ve tahkiye etmek derecesine kadar gitmiş olduğundan ve 130 numaralı nüshasındaki «İki imzalı varaka» unvanlı makalenin hâtimesinde istiamline cüret eylediği tabir hedef-i hareketini sarihan tayin etmiş olup böyle bir gazetenin bekasında mehazir-i mülkiye müsellem bulunduğundan, bermucib-i kararname tarih-i ilândan itibaren külliyen ilga kılınmıştır. — Tercüman-ı Divan-ı Hümayun *Sadullah*. 7. Sefer 1290 «24 Mart 1289» — (Bereketzade İsmail Hakkı, *Yâd-ı Mazi*).

«Gazetelerce vazifelerin en birincisi herkese yarayacak havadis ve konularla meşgul olmak işi iken, *İbret* gazetesinin tuttuğu meslek, kişiler ile uğraşmak ve devlet işleriyle nizamlarına kendince zoraki anlamlarla itiraz ve hükümetin esas kaidelerine karşı mütalaalar yayarak halkın fikrini yanlış yola sürüklemeden başka bir şey olmadığından, ortadan kaldırılması lüzumu birkaç kez gerçekleşmiş olduğu halde sadece hükümetin basın hakkındaki bilinen terakkisever fikirlerinin eseri olarak tavır ve mesleğini düzeltmesini bekleyerek gâh tatil ve gâh tembih ile yetinilmiş idi. Bu itidalli muamele uyanmasını mucip olacak yerde aksine, tuttuğu yolda direnmesine yol açıp, bu kere 129 numaralı sayısında ve Nuri imzasıyle 131 numarasında yazdığı makalede hükü-

metin usulü ile uyuşmayacak birtakım cüretli taşkınlıklar bulunan mütalaalar yazmak ve hikâye etmek derecesine kadar gitmiş olduğundan ve 130 numaralı sayısındaki *"İki İmzalı Varaka"* adlı makalenin sonunda kullanmakta ileri vardığı tabir hareketinin amacını açıkça belirtmiş olup, böyle bir gazetenin sürüp gitmesine memleket için sakınca bulunduğundan kararnameye uygun olarak ilân tarihinden sonra temelli ilga kılınmıştır.»

İbret gazetesi bu emri bir ilâve ile neşrettiği gibi, emrin altına da şu satırları eklemişti:

«Umuma veda;

«*İbret*'in mebahisi umuma nâfi mi idi, değil mi idi? Nizama târiz mi ettik? Yahut nizamatın merci-i tetkiki olan Şûray-i Devlet'in hükmünü mü istida eyledik? Şahsiyat ile biz isteyerek mi uğraştık? Yoksa gördüğümüz tazyikat ve târizat üzerine mi mecbur olduk? Gazetemize göre irade-i mahsusa-i cenab-ı padişahî ile intişara başladıktan sonra ehaff-i mücazat olan bir ay tatilden başka bir muamele-i resmiyye görmemiş iken hükümet-i seniyyece ikinci defa müttehem görüldüğü zaman birkaç emsal ve fi'liyle mütenasip midir, değil midir? Buralarını temyiz etmek efkâr-ı umumiyenin hakkı olduğundan, biz o yolda bir şey söylemeye lüzum görmeyiz.

«Yalnız şurasını beyana mecburuz: Mademki Matbuat Nizamnamesi icradan sâkıttır ve mademki hükümet-i seniyyenin gazetelerce arzu ettiği lisan ve mesleği keşfetmek kabil değildir; arada *İbret* gazetesi gibi muhibb-i vatan ve taraftar-ı terakki olan vesait-i intişarın bir tesadüf veya bir yanlışlık uğruna feda olagelmesi tabiî görünür.

«İşte *İbret* vatanseverlik yolunda mahvoluncaya kadar sebat etti, âkıbet bir küşe-i sükûnete çekildi. Beis yok, dünyada kim kalmış, ne bakı olmuş; yaşasın vatan.»

(Bereketzade İsmail Hakkı, *Yâd-ı Mazi)*

Bir gün sonra, pazar günü Namık Kemal ve arkadaşlarından Hacı Nuri, Ahmet Mithat, Bereketzade İsmail Hakkı, Ebüzziya Tevfik tutuldular, bu tevkifin sebebi olarak, yukarıda sureti bulunan matemnamenin «ezhân-ı halkı bulandıracak bir surette yazılmış olması» ileri sürülmüştür. 9 nisan çarşamba günü Kemal ve arkadaşları Mısır kumpanyasının bir vapuruyle yola çıkarıldılar.

Çanakkale'de "Hanya" vapuruna aktarma edilerek herkes sürgün bulundukları yere götürüldü.

4

● Ebüzziya Tevfik Almancaya çevrilmiş olan «VATAN» piyesi hakkında Berlin gazetelerinden birinin yazdığı bir makaleyi Kemal'e göndererek, işi haber verir. Ebüzziya, Namık Kemal'in, bu meseleden memnunluk gösteren ve eski edebiyat taraflılarına bazı dokunaklı sözler bulunan mektubunu mecmuasında yayımlamıştır. 1886 yılında matbuat âlemimizde büyük bir tartışmaya yol açan bu mektup, bazı olaylarla alanın genişlemesine yol açtı. İkinci bir mütalaa da, bir Rus gazetesi tarafından yayımlanmış ve bunda Victorien Sardou'nun «PATRIE» piyesinin adı geçmiş bulunuyordu. Her iki piyes arasındaki isim benzerliği, konu hakkında da şüpheler uyandırdı. Victorien Sardou'nun piyesi 1869'da oynanmıştı. Namık Kemal o sırada Avrupa'daydı. Belki de piyesi görmüştü. Fakat o piyesle Kemal'in piyesi arasında ne konu, ne konunun işlenmesi, ne de fikirler ve bu fikirlerin arasında bir benzerlik vardı. Namık Kemal yine Ebüzziya'ya bu iş için yazdığı ikinci mektupta, «Benim eserimin mevzuu bir adamın mader-i vatanı canına, öteki cânanına tercih etmesi idi» diyor. Sordou'nun piyesi, öteki eserleri gibi mükemmel bir teknikle yazılmış ve olay birçok dram unsurlarını toplamış bir eserdir. Namık Kemal, biraz önce söylenen mektupta, «VATAN» piyesi hakkında Rus gazetesinin eleştirmesinden söz ederken, o gazete-

nin oyunun edebiyat ve sanatça bir değeri olmadığı hususundaki fikrine karşı: «... SİLİSTRE'nin mevzuu müellifinin hayali değildir. Benim yaptığım şey, Rumeli'de Mahmud-i Sanî zamanındaki Şumnu muhasarasında naklolunan bir hikâyeyi bir dereceye kadar tevsi için gördüğüm mecburiyet üzerine Kırım muharebesi sırasında vuku bulan Silistre muharebesine nakletmekten ibarettir ve maksad-ı telif ise millette olan hissiyat-ı vatanperveraneyi tasvir idi; tiyatro yazmakta meharet göstermek değil idi.» diye işarette bulunuyor.

● Victorien Sardou'nun piyesi 1568'de İspanyolların işgalleri sıralarında Brüksel'de, bu işgal kuvvetlerine karşı yapılan hareketten ilham alınma suretiyle yazılmıştır. Şehirde bu hareketi idare etmekte olan Kont de Ryssor'un eşi olan İspanyol Dona Dolorés, gizli cemiyetin üyelerinden olan Karlo van der Noot'u büyük bir tutku ile sevmekte olduğundan, bunun farkına varmış olan kocasının intikamından sevgilisini kurtarmak için işgal kuvvetleri komutanı Duc d'Albe tarafından karargâh haline konulan hükümet sarayına gider ve gizli cemiyetin hareketini haber verir. Kurulan tuzağa kocası da düştüğü gibi, sevgilisi Karlo da düşünce, kadın şaşırır. Çünkü sevgilisinin o cemiyet üyesi olduğundan haberi yoktur. Dük'ün kızının işe karışmasıyle Karlo ölümden kurtulur. Fakat Karlo, kendisinin namusuna karşı hainliğini bağışlamış olan Ryssor'a, sağ kaldığı müddetçe vatanlarını kurtarmak için yaptıkları bu hareketi haber veren casusu bulmaya ve *ölmeye* yemin eder. Arkadaşlarının ateşte yakıldıkları gün, bu casusun, sevdiği kadın olduğunu kendi ağzından öğrenince, onu öldürür, kendisi de arkadaşlarıyle birlikte odun yığını üzerinde yanmak için pencereden atlar.

İki eserin konu bakımından en ufak bir yakınlık bile göstermediği şu özetten anlaşılır. Eda ve bildiriş tarzına gelince, Namık Kemal'in Victor Hugo tarz ve edasına yakınlığı ve onu benimsemiş olduğunu «*Zavallı Ço-*

cuk» piyesinin bir sahnesini karşılaştırarak, edada, duyuşta ne derece yakınlşatığını göstermiştik. Victorien Sardou, piyesinde, romantiklerin sevdiği ve kullandığı vasıtalara hiç baş vurmaz. Bu piyesi de hareketli, canlı birçok heyecan verici sahne ustalıklarıyle ve tabiî bir konuşma ile vücuda getirmiştir. Bu hususta da Namık Kemal'in Victorien Sardou'dan en ufak bir ilham almadığı bir gerçektir.

5

● İstibdat idaresine «vatan» kelimesi kullanarak kuşkulandırmamak için Namık Kemal'in mektuplarında daha çok ikinci isim olan SİLİSTRE'yi kullandığı dikkate çarpacak bir noktadır. Nitekim 19 ocak 1888'de *Mizan* gazetesinde «Üdebamızın Nümune-i İmtisalleri» adıyle bir sıra eleştirme makalesi yazan Murat Bey de aynı piyesi «SİLİSTRE» diye adlandırır. Piyes hakkında ilk ve şimdiye kadar yapılmış olan uzun ve etraflı inceleme budur. Bu incelemeye şu yoldan girişiliyor:

«Kemal Beyefendinin "SİLİSTRE" tiyatrosu şöhreti Avrupa'ya aksetmiş âsar-ı milliyemizdendir. Bunun için Avrupalılar tarafından bir hüküm altına alınmadan bizde mizan-ı tetkik ve muhakemeye çekilmesi elzemdir.

« "SİLİSTRE" yeni çıktığı vakit efrad-ı cemiyyet tarafından karanlıktan bizar olanların ışığı istikbal etmelerine mümasil bir hırs ile kabul olunmuştur. Bu hal pek tabiî idi, çünkü eser-i mezkûr mizac-ı kavmiyyetimize daha ziyade muvafık bulunan usul-i cedide üzere yazılmış birinci eser-i millîdir.

« "Her yeni, leziz olur" denir. Lâkin eser-i mezkûre lezzet veren, yalnız yeniliği değildi, çünkü kıymet-i asliyyesi hüsn-i tesirini zaman-ı zuhuruna tâbi edecek kadar zaif değildir. Bugün mevki-i intişara konmuş olsaydı, bazı "başıbozuk"ların "müvazenesizlikleri" müstesna tutulduğu halde sair tesirat-ı sabıkasını gene hâsıl edebilirdi.

«Müellifin eser-i mezkûrdaki maksad-ı edebîsi pek âlidir. Eğer gayret-i vatanperverane, "hubb-ül-vatan minel-iman" ibare-i celilesini düşturlarının en mutena mahalline dercetmiş bulunan bir kavm-i necibe Kırım muharebesi gibi en mühim bir dakika-i tarihiyyede ve en şerefli bir mevki-i mücadelede cazibeli şekillerde arz ve iare olunursa hüsn-i tesirine şüphe edilemez. Değil o vakit, hatta şimdi bile eseri kalp çarpıntısı ve göz yaşlarını zaptetmek şartıyle okumak iddiasında bulunan nadirdir. Fazla olarak o vakit cemiyetimiz içinde bu gibi âsar-ı edebiyyeye takdir-i kıymet için ne gibi evzan-ı fenniyyeye tevfik-i hareket etmek lâzım geleceğini bilenler pek azdı.

«Bunlara Kemal Beyefendinin emsalsiz addolunan kuvve-i kalemiyyesiyle eserde münderiç olup elsine-i nâsta asırlarca beka bulacak olan iki harp şarkısı katılırsa derece-i tesiri tahmin ve ihata olunabilir.

«Acaba eser-i mezkûr fenn-i tenkit usulüne tatbikan bîtarafane muhakeme olunursa o kadar şöhrete şayan görülebilecek midir?

«Bir edebî eserden matlup olan, hüsn-i tesir-i umumî cihetiyle, evet, şayandır. Fakat bitaraf bir münekkidin bir hayli nakîsalar bulabileceği de biiştibahtır.»

Eleştirmeci, bu girişten sonra eseri genel olarak kısaca anlatıyor, ilk noksan olarak, piyeste «dram entrikasının» yokluğuna işaret ediyor: «Eserin tertip ve tahriri usul-i cedide üzeredir, lâkin mevadd-i mündericesinin ruhu hasebiyle eserin mürur-i zamanla sathiyet-i atîka cümlesine katılması muhtemeldir. Esnay-i kıraatte şiddetli, kuvvetli, sanatlı cümleler, rikkat-i hamiyyetkâranenin tahrik olunmasına, yüreğin çarpmasına, gözlerin yaşla dolmasına sebep oluyor. Lâkin eserin heyet-i mecmuası mütalaasının hin-i hitamında insanı müddet-i medide düşündürüyor ve takdir yolunda tâmik-ı efkâra mecbur edemiyor» sonucuna varıyor.

Bundan sonra Murat Bey, piyesin kişilerini birer birer eleştiriyor: «İlk önce gözümüze ilişen Zekiye Hanım, bizce eserin içindeki eşhas meyanında kendisinin bir ressam-ı mahirin fırçası mahsulü olduğunu ispat edenlerin birincisidir. Zekiye'nin garpta *monolog* tabir ettikleri birinci nutku ulviyyet, hikmet ve tabiata mutabakat, mizac-i millete muvafakat cihetiyle eserin en kıymetli parçasıdır. Bu nutuktan, bu Zekiye Hanımın bir sütninesinden başka istinatgâhı olmayan yetime olduğunu, pederi sayesinde tahsil-i marifet etmiş, validesinden epeyce efkâr ve malumat istihsal ettiğini, yüreğinin on beş seneden beri kaybolmuş pederinin kederinden başka yakında irtihal eden sevgili validesinin ve kardeşinin elemiyle dolmuş olduğunu ve ahiren dahi topu bir defa uzaktan görmüş olduğu İslâm Beye bütün gönlünü verip keder ve elemlerini ikinci mertebeye indirecek kadar bizar bulunduğunu anlıyoruz.

«Derd-i ahirinden Zekiye Hanım hicap edip kendi kendine sitemler ediyor. Sevgilisini unutmak istiyor. Lâkin muvaffak olamıyor. İslâm Bey fikrini ve gönlünü istilâ edip bırakmıyor.

«Müellif bunları pek edibane tasvir etmiştir. Tabiî olmayan bir şey yok. Bir görüşte gönül verdirmek hususu üdebamızın en müntehap ve münasebetsiz âdetlerindendir. Lâkin, Zekiye Hanımın bu "hafifliği" başkalarınki gibi göze çarpmıyor. Çünkü Zekiye Hanımın başkalara makîs değildir. Müellif bunu hakîmane izah edip karii kandırıyor. Bulunduğu asra ve Manastır gibi bir vilâyet köşesine göre Zekiye Hanımın malumatı pek çoktur. Lâkin mütalaa eden bunu çok görmüyor, çünkü esbabı gösterilmiştir.

«Etrafın fikir boşluğuna göre ilmin bir yük olduğunu Zekiye Hanım bile hissedip müsebbibi bulunan validesine hitaben şikâyetler ediyor. Bu şikâyetler sayesinde müellif bir hayli itirazlardan kendisini ve Zekiye'sini vikaye ediyor ki her halde büyük bir hünerdir.

«Kimsesiz kalmış genç ve fikirli bir kızın viran olan gönlünü tamir ve sönmüş olan ocağı yeniden ihya için tenha kalmış olan hanesi köşesinde pek çok düşünmesi tabiîdir. Tamir ve ihyaya vasıta olacak "güzel" in dahi zihninde teşekkül etmesi ve onu görmezden evvel hayaline âşık olması tabiîdir. Bunun için İslâm Beyi görünce hayalhanesinde peyda ettiği "güzel" in o olduğuna hüküm ile yekten gönül vermesi dahi tabiata muvafıktır. Emsali ise havadis-i ruzmerrede ve pek çok âsar-ı garbiyyede görülebilir.

«Hâsılı İslâm Bey hırsız gibi pencereden içeriye uğrayıncaya kadar Zekiye Hanımın kavil ve hareketinde hüsn-i tabiat sahibi bir münekkidin itirazına mahal verecek bir şey yoktur.

«Lâkin İslâm Beyin girmesi üzerine balâdaki Zekiye Hanım bir müddet değişip başka Zekiye oluyor. Bu gibi ahvalde beniz ve tavır değişikliği gibi, uçları edep ve fazilet menbaına merbut olan harekâtın da muvakkaten tebeddül etmesi hikmeten teslim olunursa, müellifin Zekiye'si bu hususta itirazdan kurtulabilir. Aksi halde ise kurtulamaz. Çünkü sütnine vasıtasıyle bir mektup takdim etmiş bulunan İslâm Bey henüz bir mukabele görmedikten başka, mektubun "makbule" geçip geçmediğini ve ne tesir hâsıl ettiğini olsun bilmediği halde pencereden girmek kabahatinde bulunuyor. Âdab-ı memlekete, riayete ve nezakete, namus ve haysiyete gayr-ı muvafık olan bu harekete karşı Zekiye Hanım kibar ve namuslu bir kız olduğunu göstermek ve vazife-i namusun en şiddetli aşk ve muhabbete bile galip olduğunu ispat eylemek için mütecasiri def etmeye muktedir olamıyor. Fakat mektuba beyan-ı muhabbetle cevap verip beyinlerinde muhabere yoluna girdikten sonra İslâm Beyden bu hal sâdır olmuş olsaydı, mademki İslâm Beyi buna tahrik eden sebeb-i esasî Zekiye Hanımca henüz meçhuldür, yine habersiz girdiği için Zekiye Hanımın vakar ve haysiyeti galeyana gelip daire-i âdabı tecavüz eden

"güzel"in def'ine kadar yürümeli ve sonra isterse nedamet etmeliydi. O vakit Zekiye Hanım şimdiki gibi ikileşmezdi ve faziletin vergisi verilmiş olurdu.

«Vakıa müellif bu çirkinliği setir için hayli emekler sarf ediyor ve marifetler gösteriyor. İslâm Beye kendi hareketini kendisine takbih ettiriyor ve Zekiye Hanımı "memnuniyetini" setre mecbur ediyor. Fakat İslâm Beyin pencereden girmesi üzerine Zekiye Hanımın söylediği şu: "Biri gördü ise bana ne der?" sözü zahmetini semeresiz bırakıyor. Çünkü balâdaki Zekiye, tahkir olunmuş haysiyeti ve tanılmamış namusu unutup komşusunun su-i zannı ve dilini derhâtır edemezdi. Zekiye Hanım ettiği işbu ilk hareket edep ve fazilet dairesiyle vedalaşmış adi bir kadından bile beklenir. Avrupa gibi kadın ve erkeğin ihtilât ettiği memalikte bile davetsiz âşığın hırsız gibi habersiz eşiği tecavüz etmesi şöyle dursun, hatta kadın tarafından vesile verilmedikçe her gün görüştüğü ve koltuğuna alıp bağda ve bahçede gezdirdiği mahbubeye arz-i muhabbet etmesi terbiyesizliğe ve riayetsizliğe hamlolunur ve bu gibi hareket üzerine icap eden arz-i muhabbete dört gözle muntazır olunan mahbubeye mütecasiri ekseriyyen reddettirilir.

«Zekiye Hanımın bu "gevşekliğini" affedecek olur isek mülâkatı takip eden muhavere-i âşıkanelerine hayran olup alkışlamamak elden gelmez. Zaten bu muhaverede İslâm Beyin ağzından sâdir olan kelimat hamiyet nokta-i nazardan bakıldığı halde emsali nadir bir yadigâr addolunabilir.»

Murat Bey, Zekiye'nin erkek kıyafetiyde orduya gönüllü katılmasını tetkik edip bunda aksayan taraflar buluyor.

İslâm Beye gelince, Murat Bey onu şöyle incelemektedir:

«İslâm Bey gerçekten kahramandır. Hubb-i vatanının hadd ü pâyanı yoktur. Gayret-i millîye kendisine

Zekiye Hanımın muhabbeti gibi bir saadeti bile unutturuyor. Şecaati kendisini delice harekât-i fedakâraneye sevk ediyor. Kendisi alçaklığa müstahak olmadıktan başka, alçak olanları teşhir ve terzil için haddini bile tecavüz ediyor. Gençtir; kumandası altına giren gönüllülerin miktarına, yahut devlet uğrunda feda-yi can eden kırk iki ceddine nazaran kibar hanedandandır; vatan muhabbetiyle âsar-ı eslâfı lâyıkıyle takdir ve tavsif eylemesine bakılırsa, malumatlıdır; Zekiye Hanımın şehadeti makbul tutulursa pek güzeldir.»

İslâm Beyin pencereden Zekiye'nin odasına giriş hareketini burada da İslâm Bey köşesinden tahlil eden eleştirici, bu vesile ile edebî eserlerimizde birinci noktayı tutan kadın ve erkek arasında sevgi ve bu sevginin başlaması, ilerleyişi hakkında fikirlerini söylemeye bir yol bulduktan sonra yine İslâm Beye dönüyor:

«İslâm Beyin iptida-yi zuhurunda vâki olan muhaverenin birinci kısmı da biraz mecmunanedir. Görmek için o kadar edebini unutturan Zekiye Hanımı terkedip gitmeye mecbur olduğunu söylüyor. Lâkin nereye gideceğini o kadar geç söylüyor ki, değil Zekiye Hanıma, okuyana bile sıkıntı veriyor. Şu kadar ki, nereye gideceğini ve niçin gideceğini beyan ettikten sonra birdenbire tebrie-i zimmet edip, herkesin nazar-i hayret ve teşekkürünü davet ediyor. Ulüvv-i efkâr ve şiir bu parçalarda nihayet mertebeyi bulmuştur. Bir şeye yüksekten paha biçmek ve belâgatperverane teşhir veya ilân etmek Kemal Beyefendiye mahsus bir haslet-i âliyedir. Kıymeti bulunmaz olan vatan, İslâm Beyin ağzında öyle bir surette vasfolunuyor ki, emsaline garp edebiyatında bile tesadüf olunmamıştır. Yalnız ahenge halel verecek tekerrür meşhut ise de söz hep aziz vatana olduğu için o kadar göze çarpmıyor. Zaten İslâm Beyin —Zekiye Hanım fıkraları müstesna tutulduğu halde— bundan sonra kahramanlıklarından başka bir şey yoktur. Kavil ve ha-

reketi şayan-i tahsin ve imtisaldir. Kusur olarak canına ehemmiyet vermemesi vardır. Bu vazifesizlik, meydan-i harpte, selâmet-i devlet uğrunda oldukça şayan-i takdistir. Lâkin hariçte de canı kıymetsiz göstermek fedasının şeref ve kıymetini taklil ediyor.

«Üdeba mültezem ve müntehaplarına cana pek çok kıymet verdirmeli ve bununla beraber ifa-yi vazife sırasında icap ederse feda ettirmelidir. O vakit ulüvv-i hareket daha güzel rünüma olmuş olur.

«... Miralay Sıtkı Bey ile Abdullah Çavuş ikinci takım erkânı ve fazilet mücahitleridir. Bunlar Zekiye Hanım ile İslâm Bey gibi kuvve-i hayaliye âsar-ı bulunmayıp efkâr-i dekayık-cûyenin cemiyet-i Osmaniyye içinde keşfettiği ve heyetiyle esere naklettiği âzay-i cemiyettir.

«Âsar-i edebiyyede tasvir olunan bu takım eşhas kusursuz olamaz. Fakat bunların, ahlâk ve efkârında kusurlar galip olmadığı ve cemiyet içinde emsali kesret üzere bulunduğu halde edip için bir nakîsa addolunamaz. Yalnız ahlâk-i hasenelerinin galip olması ve kahramanlarının tervic-i efkârına hizmet etmeleri şarttır. Hatta bunlardan bazıları kahramanlara yardım etmek maksadıyle felâketlerine müstakillen sebep olsalar bile, ahvalin suret-i cereyanı usule ve hikmet ve hakikate muvafık olunca bir şey lâzım gelmez.

«Halbuki Kemal Beyefendinin cemiyet-i Osmaniyyeden aynen aldığı Sıtkı Bey ile Abdullah Çavuş'un hiç bir kusurları yoktur. Bu kusursuzluk da müellif için bir kusur olmuyor.

«Gerek Sıtkı Beyin, gerek Abdullah Çavuş'un her hareketinde ahlâk-i Türkiyye mühürü müşahede olunmaktadır. Sıtkı Bey müddet-i ömründe büyük yiğitlik etmiş, fakat kendisi bunların cemiyet-i Osmaniyyenin sıra takımından bile bulunacak hüsn-i ahlâk âsarından bildiği cihetle bir meziyyet-i mahsusa makamında tanımıyor. Kalbindeki Türk doğruluğu hiç bir hile ve fesat

kabul etmediği gibi, kendisine taalluku olmayan fesada karşı bile kendisini zaptediyor. İşbu gayret ve hamiyetin kurbanı olarak "te'dib" e duçar edilince vakur ve namuslu olan yüreği galeyana gelip dünyayı kendisi için haram gösteriyor. Salâbet-i diniyye-i İslâmiyyesi olmasaydı bunun neticesi intihar olacaktı. Lâkin bu salâbet intihara mâni olunca Sıtkı Bey tebdil-i nam ve şöhret ederek başka bir adam gibi "ikinci defa olarak" dünyaya geliyor. Eski şerefini, mertebesini harp meydanlarında bîhakkın kazandığı halde zihninde büyüttüğü tahkir yine kendisinin kim olduğunu ifşaya mâni oluyor. Zekiye Hanımın Manastır'dan gaybubeti ile sair Manastır havadisi teessüratı meyanında Zekiye Hanımın orduda ahval-i fevkalâde içinde kendisine tesadüf etmesi meydanda olmasaydı, Sıtkı Beyin sırrını mezara kadar götüreceğine şüphe yoktur.

«Bu bir nevi cinnettir. Fakat şayan-i takdis bir cinnettir. Olmasa bile ahlâk-i Türkiye'nin her halde tasvire şayan olan mühim bir cihetidir. Kim bilir nice Sıtkı Beyler o gibi sırlarını beraberlerinde mezara götürmüşlerdir!

«Abdullah Çavuş'ta Türk kokusu daha ziyadedir. "Kıyamet mi kopar?" sözleri bile ahlâk-i millîyeye vâkıf münekkidin itirazlarına uğrayamaz. "Ne bileyim?" den bed ile "şey" ve "teres" lere varıncaya kadar müteaddit ve mütenevvi "medar-i kelâm" lar Türklükte çoktur.

«Abdullah Çavuş, "kıyamet mi kopar?" diyerek en büyük tehlikelere giriyor. Ölümleri mucize kabilinden atlatıyor. Kurtulmak için ümidi yokken bile aslan gibi ileriye gidiyor. Sonra bir hüner işledim diye mükâfat istemiyor ve kimsenin önünde tefahürde bulunmuyor. Çünkü muharebeye gelmiş olan Abdullah Çavuşlar bu gibi ileri ve en adi ve tabiî umûr meyanında görürler. "Ya gazi, ya şehit" kelime-i âlisi dillerde destandır. Gazi olsa ne âlâ! Abdullah Çavuşlar "şehit olsam daha âlâ ya!" demeye tereddüt etmezler.

«Sıtkı Bey ile Abdullah Çavuş'un ağzından çıkan sözlerini dinlerken bildik birkaç çavuşlarla zabitandan birkaç zatı gözönüne getirmemek elden gelmiyor.

«İşte "ediplik" de buna derler!

«Hâsılı Sıtkı Bey ile Abdullah Çavuş müellif için büyük bir şereftir. Binaenaleyh SİLİSTRE tiyatrosunda *icat* kısmının noksanları *tasvir* kısmıyle ikmal ediliyor. Fakat "Tasvir" in de tam olmaması —yani, kuva-yi muzırrain adem-i vücudu ve dram entrikasının ehemmiyetsizliği— SİLİSTRE'yi kıymetten düşürüyor.

«Az müddet içinde SİLİSTRE'nin ehemmiyetten sâkıt olacağı hakkında fikrimizi bu noktaya istinaden beyan eylemiştik.»

6

Murat Beyin bu eleştirmesinden sonra ikinci önemli bir eleştirme olarak Süleyman Nazif'in yazdığı bir mektubu görüyoruz. Mektup, o sırada Konya'da sürgün olarak bulunan Ebüzziya Tevfik'e yazılmıştır. Bursa'da Mektupçulukla bulunan Süleyman Nazif, Namık Kemal üzerine bir inceleme hazırladığı sırada, zihnine takılan birkaç noktayı anlatırken Namık Kemal üzerine bazı düşüncelerini de yazıyor:

● Kemal Bey bizde edebiyat ile siyasîyatı meharet ve muvaffakiyetle telif eden [*ustalık ve başarı ile bağdaştıran*] eazım-i erbab-i kalemin [*yazarların büyüklerinin*] en büyüğüdür. Âkif Paşanın bir maksad-i umumîden ziyade gayz-i hususîsine [*özel kinine*] hadim olan *Tabsıra*'sı efkârdan ziyade lisanın teceddüdüne hizmet etmiş, Şinasi Efendi merhumun makalât-i güzidesi ise kemiyetçe [*sayıca*] halkın ne gözünü, ne fikrini doyurabilmiştir. Kemal Bey muasırın ve hatta ahlâfının âsab-ı harabından [*viran sinirlerinden*] bir cereyan-i hayat geçirdi. Şecere-i yabise-i edebe [*kurumuş edebiyat ağacına*] midad-i feyyazı öyle bir nüsg-i nevin oldu ki, hâlâ o sayede ida-

me-i berk ü esmar ediyor. Edebiyat-i Osmaniyyenin a'zam-i evliya-yi nimetidir. Revan ve hatıratına rahmet ve hürmet olsun.

Leopold'e dair olan makalesi —yine itikad-i hakiranemce— *Cezmi*'sine, *Celâl*'ine müraccah [*üstün*] iken, himmet-i intihab-i nihriranelerine tesadüfle dirilmemiş olsaydı, bilkülliye gubar-i nisyana inkılâp eder, giderdi. Halbuki o birkaç satr-i muhallet muasırin ve ahlâfın hafıza-i tebcilinde müebbeden yaşamaya müstahaktır.

Kemal Beyin ehemmiyetçe Leopold makalesine muadil olmayan birçok âsarı anlayan, anlamayan birçok adamların mahfuzu iken bu makalenin *Müntahabat-i Tasviriefkâr* sahaifinden başka bir yerde görülmemesi avamın mahiyet-i takdirine güzel bir misal olabilir. O takdir-i avam ki, "Avamı memnun görüyorum, bir münasebetsizlik mi ettim?" diyen Fokion psikolojisini iki bin bu kadar sene evvel iycaz ve i'caz ile irae etmiştir.

Kemal Bey merhuma dair uzunca bir eser-i tahlilî [*bir inceleme eseri*] yazmak öteden beri menevi-i vicdanımdır [*içimin bir iteğidir*]. Bu bapta [*bunun için*] müteaddit esbab-i saika [*türlü sürükleyici nedenler*] ile yalnız bir mania [*engel*] var; mani olan acizimdir [*beceriksizliğimdir*]. Saiklere gelince: Bu meyanda [*arada*] merhumun hemen umumuna karip âsar-i münteşiresiyle [*yayımlanmış olan bütün eserlerinin hemen hepsine yakın kısmıyle*] birçok namatbu eserlerini [*birçok daha basılmamış eserlerini*] âdeta ezberlercesine okumuş olduğumu ve hayat-i edebiyesine dair [*ve edebiyat yaşantısı üzerine*] acizane, fakat samimî birçok tetebbuatım [*araştırmalarım*] bulunduğunu arzedebilirim.

Fikr-i teşebbüs de kudret derecesinde memduhtur [*bir işe girişmek de, yapabilmek kadar beğenilir*]. Acizimi tayip edecek [*ayıplayacak*] olanlar hiç olmazsa cür'eti takdir ederler. Fakat efendimiz gibi evidda-yi kiramı [*şerefli dostları*] ihzar-i vesaik buyurmazlarsa [*belgeler hazırlamazlarsa*] Kemal Bey gibi bir cihan-i edebin [*bir*

edebiyat dünyasının] tasvir ve ihatası mümkün olmaz. Hususiyle benim gözüm ve hususiyle benim idrakimle [*ve hele benim kavrayışımla*].

Hazret-i Musa'nın Rabb-i İzzet'e «.....» demiş olması izzet-i Rebubiyete iras-i halel edememiş olduğu gibi, Kemal merhumun bihadd ü ad olan [*haddi hesabı olmayan*] büyüklükleri huzurunda bazı küçüklükleri de... estağfurullah!.. o deha-yi bülende küçüklük isnadı... dır. Yalnız hoşa gitmeyen bazı büyüklükleri de... gösterilse ulüvv-i şanına hürmetsizlik addolunmaz ümidindeyim. Zaten böyle olmasa maksad-i intikat mahrum-i istîfa kalır. Bu hoşa gitmeyen büyüklüklere aklımın erdiği kadar bir iki misal arzedeyim:

● Bir kısım ashab-i edep, Kemal Beyin teşbih ve istiareyi zevk-i karii [*okuyucunun zevkini*] yoracak derecede su-i istimal etmiş [*kötüye kullanmış*] olduğunu nakısa addediyor ve diyor ki; bu teşbihlerin, istiarelerin şa'şaa-i sathiyesi [*üstünkörü parlaklığı*] altında istitar etmek isteyen [*gösterilmek istenmeyen*] bazı fikir boşlukları vardır. Bu noktadan yürütülecek bir tenkit pek de kolaylıkla reddolunamaz. Fakat temyiz kemteranemce [*benim ayırdıma göre*] Kemal Beyin en büyük kusuru, seri-ül-infial olmasıdır [*çabuk öfkelenmesidir*]. Gayz ve infialinin sevkiyle yazdığı şeylerde —şiddet ve savletle yükseklerde uçarken kanatlarını şahikalara [*tepelere*] çarparak kıran kartallar gibi— ekseriya kendi kendisini cerihadar ediyor [*yaralıyor*].

Bir iki misal [*örnek*] arzedeyim:

● *Tahrib-i Harabat* mukaddemesinde zavallı Nevres Efendiye bir vasf-i gayr-i muhik [*haksız bir sıfat*] isnat ediyor. Her ne olursa olsun, Nevres Efendi fazıl ve insaniyetten tecrit ve tebide namüstahak [*istihkakı olmayan*] bir insan kâmil idi.

Emile Faguet *Tetkikat-i Edebiyye* [*Edebiyat Etütleri*] eserinin on dokuzuncu asra ait dördüncü cildinde Victor

Hugo'yu teşrih ederken [*incelerken*], ahlâkının evsaf-i mümeyyizesinden [*karakteristik niteliklerinden*] olabilecek bazı menakıb-ı hususiyesini [*özel olaylarını*] zikrediyor. Victor Hugo, kendisini kürsi-i hitabette [*nutuk söylerken*] gülünç bulmuş olan Mösyö Vöyo'nun şetm-i galiz ile [*kaba küfürle*] anasına sövmüş ve bazı eş'arını [*şiirlerini*] beğenmemiş olan Mösyö Nisard'dan otuz sene sonra bilmünasebe [*bir bahane ile*], daha doğrusu bilâ münasebe [*münasebetsizce*] bahsederek, «Mösyö Nisard'a benzer bir eşek anırıyor» demiştir.

Vakıa büyük adamların, her şeyleri gibi, gayz ve garazları da büyük olur. Fakat Emile Faguet bu menakıbi Victor Hugo'nun defter a'amaline hasenat [*iyi iş*] şeklinde kaydetmiyor. Nevres Efendinin âsarını tenkit ile iktifa etmiş [*yetinmiş*] olsaydı, Kemal Beyin muhacematı [*saldırıları*] daha müessir [*etkili*] olurdu. Halbuki *Tahrip* ve *Takip*'teki bir iki hücum, Nevres'in işret ve cinnetle [*içki ve delilikle*] zaten mütezelzil [*sarsılmış olan*] hüviyet-i edebiyesini fazla sarsmayacak derecede hafif ve sehl-ül-defidir [*kolayca defedilebilir*].

● Mecmua-i aliyelerinin [*derginizin*] elli ikinci nüshasındaki mektubunda Victorien Sardou ile kendisi arasında bir mukayese tesis etmek isteyen bir Rus münakkidine fevkalâde [*son derecede*] hiddet ediyor ve bu hiddet arasında, "Sardou'nun Silistre kadar oynanmış eseri olmadığı dava-yi acibini [*şaşılacak iddiasını*] meydana koyuyor. Tahminimde [*aklımın kestirdiğinde*] yanılmıyorsam, bizde Victorien Sardou'dan en evvel [*ilkin*] *Salname-i Hadika* ile efendimiz bahsetmiş idiniz, binaenaleyh [*onun için*] herkesten iyi bilirsiniz ki hâlâ berhayat [*yaşamakta*] olan Victorien Sardou, Kemal Beyden dokuz, on yaş büyük olduğu gibi, piyesleri ve bilhassa [*hele*] mektub-i mebhus-i anhta [*sözü edilen mektupla*] mevzu-i bahs olan [*konu olan*] *Patri*'si, Avrupa temaşanüvislerinin [*tiyatro yazarlarının*] âsarı meyanında [*eserleri arasında*] en çok oynanmış olanlar-

dır. Bu hususta Victorien Sardou'ya muadil [*eşit*] bir bahtiyar müellif [*mutlu yazar*] hatta Avrupa'da bile gösterilemez.

Gustave Lanson, *Edebiyat-i Fransaviye Tarihi*'nde [*Fransız Edebiyat Tarihi'nde*] Victorien Sardou'nun rağbet-i nası [*halkın beğenisini*] celp etmek maksadına, muktaziyet-i sanatı [*sanat gereklerini*] feda edecek derecede sahne-i temaşadaki [*oyun sahnesindeki*] muvaffakıyetlere haris [*başarılara düşkün*] olduğunu, bir kusur olarak zikrediyor. İşte Kemal Bey merhum seri-ülinfial [*çabuk parlama huyunda*] olmasaydı orada bilâ tahkik [*öğrenmeden*] bu sözü söylemeyecek ve binaenaleyh bugün haksız bir tefahürde [*övünmede*] bulunmuş olmakla bihakkin muatep olmayacaktı [*haklı olarak terslenmeyecekti*].

● Sevk-i infial [*etkilenme dürtüsüyle*] vücuda getirdiği eserlerden birisi de *Tahrib-i Harabat*'tır ki serapâ muhtac-i tamirdir [*baştan ayağa onarılması gerektir*]. Kemal Beye olan hürmet ve şükran-i tilmizane muhafaza ile ve yine hüremtle [*çömezce saygı ve şükranı tutarak ve yine saygı ile*] denebilir ki, merhum *Tahrib*'te bildiği mesail [*sorunlar*] kadar bilmediği mebahis [*konular*] ile iştigal ve âdeta Ziya Beyi muaheze etmek [*eleştirmek*] isterken kendi nefs-i bülendi mahiyetini hücum ve pâmal ediyor.

● Meselâ, sekt-i melih gibi muhassenat-i nazmiyeye [*nazım güzelliklerine*] —"melih" sıfat-i sarihasından bittaami ["*güzel*" *gibi apaçık sıfatı görmezlikten gelerek*]— "münasebetsizlik" namını vermesi ve 'hamun' veznînde olan 'kanun' kelimesinin 'cehelun' vezninde istimali aruzan [*aruz vezni bakımından*] kabil olamayacağı yolunda, gerek istidat-ı fıtrî [*yaradılıştan*] veya meleke ile kelâm-i manzum inşadına kadir, gerek kavaid-i aruza [*aruz kurallarına*] vâkıf olup da inşad-i şiirde kasır [*bilip de şiir yazamayan*] bilumum mütevaggilin-evzanı [*ve-*

zinle uğraşanları] düçar-i hayret edebilecek [*şaşırtabilecek*] müddeayat-i gayr-i vâkıfanenin dermeyan olunması [*bilgisizce iddiaların ileri sürülmesi*] pek gariptir.

● Merhumun Mustafa Reşit Beye yazmış olduğu mektuplardan ikisini de burada mevzu-i bahis etmekten men-i nefs edemeyeceğim [*konu etmekten kendimi alamayacağım*]. Bu mektuplar Kemal Beyin vefatından birkaç sene mukaddem [*önce*] *Bedayi-ül-İnşa'nın* birinci cüzü ile neşrolunmuş idi [*yayımlanmıştı*]. Birincisinden şu satırları aynen naklediyorum [*olduğu gibi aktarıyorum*]:

«... Gelelim vasf-i terkibî bahsine: Kelimelerden pek «kolay anlayabilirsin ki vasf-i terkibî hakikatte iki ismi «birbirine kalbederek vasfiyete nakletmektir. Bu tarife «göre meful gibi, sıfat-ı müşebbehe gibi, fail gibi zaten «vasıf olan şeylerin tekrar vasfiyete nakli için bir isim «veya sıfatla terkibine ne ihtiyaç kalır?

«Benim *Tahrip*'te ism-i mefullerden bahsedişim mev«zu-i dava ism-i meful olduğundan idi.

« 'Fahamet-mevfur' nasıl caiz değilse, 'belâgat-kail' «veya 'mülâhaza-Reşit' terkipleri de onun gibi manasızdır...»

Bu mektuptan on altı gün sonra yazılmış 26 Zilkade 1294 tarihli[1] ikinci bir iltifatnameden de şu satırları yine aynen naklediyorum:

« 'Fahamet-mevfur' hakkında ne tuhaf şey soruyor«sun. Bu yaşta ateh mi getirdin [*bunadın mı*]?

«Şöylece 'fahamet-mevfur' yazılırsa evvelâ vasf-i ter«kibî olmaz, terkib-i izafî olur. Saniyen [*ikinci olarak*] «o terkib-i izafide [*isim tamlamasında*] de mana bu«lunmaz. Salisen [*üçüncü olarak*] 'mevfur' 'fahamet'e va«sıf olacak ise müennes olması iktiza eder. Rabian [*dör«düncü olarak*] bir terkib-i izafî sıfat suretinde kullanı«lamaz ilh...»

(1) 26 Zilkade 1294 [= 2 aralık 1877].

Bu satırları Kemal Bey merhumun yazmış olduğunda şüphe yoktur. Başka birisi olsaydı, vasf-i terkibînin, hatta alelıtlak [*genel olarak*] sıfatın, izafetin, sarftaki ism-i fail ve ism-i meful, sıfat-i kıyasiyesi ile nahve ait ve sıfat olmaları katiyen gayr-i kabil olan [*hiç bir vakit sıfat olamayan*] fail ve mefulün [*tümleç ve ortacın*] ne olduğundan bihaber [*bilgisi olmayan*] bir adam olduğuna hükmolunurdu. Bir idadî mektebinin bir şakirdi bu derecede vukufsuzluk izhar etse [*bilgisizlik gösterse*] mektepten çıkarırlar.

Vakıa Kemal Beyin maali-şikârı-i edep olan ankayi dehası [*edebiyat yücelikleri avlayan dehasının ankası*], lisanın mesail-i adiyesiyle [*dilin basit sorunlarıyle*] uğraşmaya tenezzül etmekle makduh [*ayıp*] değil, memduh [*iyi*] addolunur, ve bu takdirde fıtratındaki kudret-i harika-i ibda' [*yaratma harikası kudreti*], halka daha ziyade iras-i hayret eder [*halkı daha çok şaşkınlığa uğratır*]. Zaten her lisanın kavaidi [*kuralları*] bir dereceye kadar tekemmül-i teşekkülünden sonra bülegasının âsarı [*düzgün ve iyi yazı yanlarının eserleri*] tetkik ve tahlil ile tedvin [*dergilenmiş*] olunduğu malumdur. İhtimal ki Shakespeare de o kadar harikalar göstermiş olduğu İngilizcenin kavaid-i sarf ve nahvini bilmezdi. Fakat muallimlik etmeye kalkışınca adamdan vukuf, malumat isterler. Hususuyle —merhumun kendi tabirince— "adam olmaya istidat gösteren Reşitçik" in meseleyi daha iyi anlamış olduğu şu mektuplardan anlaşılıyorken, Kemal Bey tağlit etmekte [*yanıltmakta*] ısrar ediyor. Burada şair-i âzam Abdülhak Hâmit Beyin şu güzel sözü hatıra gelmemek kabil değildir:

«Hatayı tashih için ne yapalım, ki en büyük hata musahhihten sadır oluyor.» [*düzeltenden çıkıyor*].

● *Tahrib-i "Harabat"* aslında daha uzun bir intikat [*eleştirme*] yazılmadıkça tamiri kabil olmayacak bir muahazenamedir [*eleştirmedir*]. Cüretyab-i tahrir olmak [*yazmaya kalkışmak*] istediğimi arzettiğim eser-i tah-

lilîde bertafsil [*uzun uzadıya*] tetkik edilmek üzere burada yalnız bir fıkrasını daha nazar-i insafa arz ile *Tahrip* bahsine hitam [*son*] vereceğim:

Nef'î'nin *Harabat*'ta münderiç bir kasidesinden:

«Navek-i fikrim eder tîr-i kaza gibi güzer
Olsa pulad-i Dimişkî'den eğer heft ecram»[1]

beytini bîrahmane tenkit ederken [*acımazlıkla eleştirirken*], her türlü nezahet-i edebiye [*edebiyat temizliği*] dairesini tecavüzle "geyirmek kadar müstekreh" diyor. Bu doğru ve lâyık mıdır?.. "Navek-i fikr" i "Tîr-i kaza" ya teşbih eden bir beyit, fahriye tarzında da olsa yine sevilir. Hususuyle yalnız ecram-i seb'ayı değil, bil'umum mükevvenatı [*bütün yaratılmış şeyleri*] yarıp geçmek 'fikr' in şanındandır.

Ziya Paşa gibi pek muhterem bir büyük kardeşini bu kadar haksız ta'n ü takbih etmesini [*yerme ve çirkin görmesini* hiç bir sebep, meşru ve mübah kılmaz. Paşanın vefatından sonra tasvir-i müşterekleri [*birlikte çıkardıkları resmin*] arkasına yazdığı kıt'a-i garra, o belâgat-i azime ve samimiyesiyle beraber, yine bir tarziye-i kâfiye [*yeter bir özür dileme*] değildir zannederim.

● İrfan Paşanın:

«Kabul etmez ulüvv-i kadr ü şanın şeyn-i red asla
Dahîl-i dergehin gamdan emindir ya Resulullah»[2]

beyti, lafzen, manen, mantıkan [*lafızca, anlamca, mantıkça*] tamamıyle merbut iken, Kemal Beyin mektub-i meşhurunda "İki mısraı yekdiğerine rapt etmek için zin-

(1) *«Eğer yedi yıldız Şam çeliğinden olsa fikrimin oku kaza kılıcı gibi deler geçer.»*

(2) *«Kadir ve şânının yüceliği hiç bir zaman geri çevirme aybını kabul etmez, senin kapına sığınmış olanlar gamdan emindir, ya Rasulullah.»*

cir mi taharri edelim" demesi garip olduğu gibi, o mektuptaki haksız hücumlar yalnız şu bigünah [*suçsuz*] beyte inhisar etmekle de kalmıyor. Vakıa İrfan Paşanın talihsiz bir mürselünileyhi [*alıcısı*] olduğu o mektuptan başka hüccet-i beka-yi namı [*adının kalmasına kanıt*] olabilecek bir mazhariyeti yoktur. Fakat bir eserden muhatabı değil, muharriri mesul tutulur. Ulüvv-i cenabın en yükseği, düşmanlara karşı izhar olunanıdır.

● Şarkın en büyük şair-i hâkimi olan Ebül'alai Muarri'nin —söz aramızda kalsın— pek güzel bir kıt'ası *Harabat*'a derç olunmasına mukabil ateş-efşan-i gayz ü tenfir olduğu, mehtten lahde [*beşikten mezara*] kadar hâkim-i istiğnakâr yaşamış olan, o büyük şaire —hâşa sümme hâşa— *habis* sıfatını isnat ediyor. Bu tecavüzü şair-i müşarünileyhin ruh-i maalikarini affetse bile, ervah-i zekiye-i eslâf ve ahlâk, çirkin bir haknaşinaslık suretinde [*haktanımazlık olarak*] telakki ve teessüfle tayip edecektir [*ayıplayacaktır*].

● *Fazail ve Fevazıl* meselesi hakkında Cevdet Paşanın bir istihza-i muhikkini celb ü davet edecek surette tetkiksiz ve tahkiksiz bir mektup yazması da bittabiî hoş gbrülmez.

● Kânipaşazade Rifat Bey merhumun nev'i meyanında bugün bile güzide ve belki yegâne bir kitap olan *Hukuk*'una dair —galiba *Muharrir* mecmuasında görmüş olduğum— bir muahazenameyi akl-i kasîrim [*kısa aklım*] hak ve insafa pek de muvafık bulmamıştı.

● Kemal Bey merhum bu kavmın lisan ve efkârını tecdit ve ikmale [*Rahmetli Kemal Bey bu kavmin dil ve fikirlerini yenileme ve tamamlamaya*] müvekkil veya mebus ve mürsel olduğundan temayülât-i atika ashabının bazu-yi lerzeşdar-i mukavemetini kırmak için bezl-i mahasal-i tuvan etmesi zarurî ve hatta lâzım [*eski eğilimler sahiplerinin titrek dayanma pazısını kırmak için*

olanca kuvvetini bol bol harcaması zorunlu ve hatta gerekli] görülür. Fakat bu mücadelâtı yine kendisinin zade-i tab-i hamaset perveri olan [*fakat bu uğraşı yine kendi kahraman tabiatının meydana getirdiği*],

«*Bais-i şekva bana hüzn-i umumîdir Kemal*
Kendi derdi gönlümün billah gelmez yadına»[1]

beytiyle tarif ettiği daire dahilinde, yani şahsiyattan katiyen tecrit ve tenzih eder surette ihtiyar etseydi mezahimi daha meşkûr olurdu [*kişi üzerine söz yapmaktan eksin olarak ayırıp ırak tutsa, çektiği sıkıntılara daha çok değerdi*]. Halbuki şahsiyat bazen efkâr ve içtihadatına da galebe ediyor [*Oysa kişi üzerine söz yapmak ara sıra fikirlerine ve özel görüşüne de üstün geliyor*]. Misal olarak Ayetullah Beyi arzedeceğim:

● Ayetullah Bey, zamanının mefhar-i şübbanı [*zamanının övünülecek gençlerinden*] iken bir macera-yı şahsî [*kişisel bir serüven*] (Ebüzziya'nın notu: Hayır: bir sebeb-i siyasî [*politik bir nedenle*] ile) sebebiyle Kemal Bey bu zatı sevmez imiş. Gayz ü garazını yavaş yavaş eb ü ceddi (*hınç ve garazını yavaş yavaş baba ve dedesi*] Suphi ve Sami Paşalara kadar teşmil ve maarif-i Osmaniyeye pek çok hizmetleri mesbuk [*geçmiş*] olan şu iki zat-i muhtereme senelerce ve nezahet-i edebiye ile nakabil-i telif [*uyuşmaz*] bir lisan ile tariz etmesi ve hatta mağbutil'akran [*ahranları arasında kıskanılan*] bir şair olan Avni Beyi —mahza Sami Paşanın kethüdası Bekir Paşanın mhdumu olduğu için— "Ha gerçek, unuttum, zamanımızda Avni Bey de şairdir" gibi bir istihkara [*hor görmeye*] lâyık görmesi, Kemal Bey merhumca telakkiyat-i vicdaniyenin takdirat-i hususiyeye tabi tutulmuş olduğunu maateessüf ispat etmez mi?..

---

(1) «*Kemal, şikâyetime yol açan kamunun tasasıdır, gönlümün kendi derdi, billâhi hatırına gelmez.*»

Halbuki Suphi Paşa merhum mesail-i vicdaniyede [*vicdan sorunlarında*] şahsiyata tebaiyetten müteali ve mert bir adam olduğunu yine Kemal Bey hakkında iktiham-i mehalik [*tehlikeler göze aldırırcasına*] ittihaz etmiş olduğu meslek-i metin ile ispat ve Kemal Bey gibi ferzendmande bir muhasımı kahramanane bir ulüvv-i cenap irae etmek suretiyle tahcil ve iskât [*utandırmış ve susturmuştur*]. Paşanın vefatından sonra biraderi Halim Beye Rodos'tan yazmış olduğu 4 şubat sene 301 tarihli[1] bir mektupta, Kemal Bey hicap ve şükranını şu sutur-i beliga ve samimiye ile [*uz bir dille ve içtenlikle yazdığı satırlarla*] ifade ediyor:

«Taziyetten [*başsağlığı dilemekten*] ağır bir vazife «bilemiyorum. Ağır değil âdeta münasebetsizdir. Çünkü «o yolda ne söylense ihtar-i elemden [*acıyı hatırlatmak-«tan*] başka bir tesiri olmaz. Mamafih birkaç lakırdı söy-«lemekten kendimi alamayacağım. Handan-i âlileri aza-«sının kâffesi [*yüce soyunuzun üyelerinden hepsi*] ben-«denizi sevmiş ve hatta muhabbetlerini birçok münase-«betsizliğimi çekmek derecesine kadar tevsi etmiş [*ge-«nişletmiş*] olduklarından, ayrı ayrı hepsinin minnet-«tar-i telettufatıyım [*yumuşak ve nazik muamelelerinin «minnettarıyım*]. Fakat Suphi Paşa merhum Mahmut Celâ-«lettin Paşanın pençe-i zulmünden hürriyetimi tahliş «ederek [*kurtararak*] bana bir nevi velinimetlik etmiş «ve bu lütfu da sair eltafına munzam olmuştu [*öteki lü-«tuflarına katılmıştı*]. İrtihali [*ölüm*] o mertebe mu-«cib-i teessür oldu ki, tarifine muktedir değilim; hâlâ «kendime tesliyet veremedim. Teselli yolunda zat-i âli-«lerine ne yazayım...»

Henüz neşrolunmamış olan şu mektubun —ki fotografî ile istinsah edilmiş olan bir suretini ihtiram ve ihtimam ile hıfz etmekteyim [*saklamaktayım*]— intişarı yine Kemal Beyin şeref-i hatıratı [*anısının şerefi*] namına vaciptir.

(1) 16 şubat 1886.

● Kemal Beyin meziyyat-i şiir ve sanatına daima senahân olduğu [*şiir ve sanatının meziyetlerini her zaman övdüğü*] Nedim ile aheng-i beyanını ekseriya meşk-i taklit etmek takdirkârlığında bulunduğu [*beyanındaki ahengi çoklukla örnek tutmak takdirkârlığında bulunduğu*] Nef'î arasında mutantan bir mukayese-i teşbihiye tesis ettikten [*bir benzetme kıyaslaması kurduktan*] sonra:

«Nedim'in divanı ise anadan doğma soyunmuş gü-
«zel bir kız resmine müşabihtir. Eğerçi erbab-i mezak
«[*zevk sahipleri*] bir nazarda letafet-i hüsn ü ânına mef-
«tun olur; lâkin müfsid-i ahlâk olduğuyçin Nedim-i ef-
«kâr etmek caiz değildir.» diyor.

Bu mütalaa isabetsizliği, Kemal Beyin şahs-i mağfurundan ziyade, zamanının kanaat-i edebiyesine irca etmek daha muhik olur. Bugün bile bizde ve belki her yerde bir kısım ashab-i edep —hem de bir kısm-i mümtaz— [*seçkin bir kısım*] ahlâk ile edebiyat arasında bir münasebet tevehhüm etmektedir [*bir ilgi kuruntusuna düşmektedir*].

Malum-i fazılâneleridir ki sanat, yalnız sanat için, yani fıtrat-i beşerdeki ihtiyac-i bedayiperestîyi tatmin [*insan yaradılışındaki sanatseverlik ihtiyacını yerine getirmek*] maksadıyle vücuda getirilir. Bunun ahlâk ile doğrudan doğruya hiç bir münasebeti yoktur. Bir dusize-i masumun humret-i hicabıyle bir alüfte-i meşumun gaze-i nazra-hıraşını [*el değmemiş bir günahsız kızın utanç kızarması ile uğursuz bir kötü kadının göze batan allığını*] tasvir eden fırçanın kudret ve muvaffakıyeti, levhanın mevzu-i ahlâkîsiyle değil meharet-i ibdain derece-i feyziyle takdir olunur. Musikide, şiirde hâsılı sanayi-i nefisenin [*güzel sanatların*] bütün mezahirinde böyledir. Bir neşide-i garamın nagamat-i icrasıyle bir ilâhinin elhan-i zühtü arasında gûş-i sanat —muvaffakıyet-i ifadeden başka— hiç bir fark işitmez ve aramaz. Sanat, ticaret veya memuriyet değildir ki ahlâk

onun başlıca evsaf-i lâzimesinden [*gerekli niteliklerinden*] olsun!..

Ulvî bir mebhas [*konu*], fena tasvir olunduğu takdirde nasıl celb-i takdir edemezse, iyi görülmüş, iyi duyulmuş ve iyi ifade olunmuş bir mevzu da —velev en korkunç veya şeni' elvah ve safahat irae etsin— harim-i samim-i şiir ve sanate kabul olunmakta öyle tereddüt gösterilemez

Nedim hiç şüphe yoktur ki kabiliyet-i külliyeyi haiz bir tabiat-i fevkalâdeye malik idi. Bunun beraber, her büyük zekâ gibi, sanatın avamil ve müesseratını yalnız muhitini aradı, ki en ziyade muvaffak olmasına sebep budur.

Tevfik Fikret'in *Aveng-i Tesavir*'i meyanında Nedim'i tasvir, daha doğrusu irae eden bir manzume vardır ki, şairi belki muasırları [*çağdaşları*] bunun kadar tanıyamazlar. Ahlâkiyatta herkesten ziyade nezahetperest olan Tevfik Fikret şu manzumesinde Nedim'in hayat-i sanatına karşı, gizli bir çîn-i itap olsun, hiç bir nişane-i tayip izhar etmiyor [*ayıplama belirtisi göstermiyor*]; bilâkis şahıs ve muhitinin ahval ve menazırını, zaptedemediği [*tutamadığı*], bir galeyan-i şevk ve meftuniyetle ve Nedim'in ruh-i şuhunu raksan edecek bir aheng-i tarapla tecessüm ve ihya ediyor, ki aşk-i sanata yakışan da budur.

Nedim, Fuzulî gibi bir ömr-i meyusun enin-i telehhüfatını tespit ve teyit edecek neşayit-i girye ve teellüm [*umutsuz bir yaşamanın acınarak sızlanma iniltilerini saptayıp destekleyecek göz yaşı ve tasalanma ezgileri*] terennüm etmedi; çünkü peri-i sanatı her sabah Dicle ve Fırat nehirlerinin feşafeş-i kelâli [*bıkkınlık veren fışıltısı*] ve vadilerinde yaşayan sergerdan-i hüzn ü bedavetin elhan-i melâliyle [*kaygı ve bedevîlikle yaşayan perişanların kederli ezgileriyle*] değil, Sadabat bülbüllerinin sürud-i eşvakıyle [*neşeli şarkılarıyle*] uyanırdı.

Nef'î gibi divanının her sahifesi bir gulgule-i vega [*savaş patırtısı*] ile ilelebet ihtizaz edecek [*sonsuzluğa kadar titreyip duracak*] kasaid-i cenk ü cidal tanzim etmdi; çünkü III. Ahmet devrinin sükûn ve ezvak içinde pür-gaşy olan [*kendinden geçen*] tab-i şuh ve neşveperesti [*kıvrak ve neşe düşkünü tabiatı*] bir asır evvelki Ahmed-i evvel, Osman-i sani, Murad-i rabi zamanlarının kerr ü ferr-i huninini [*kanlı saltanatını*] tasvir değil, tahatturdan [*akla getirmekten*] incinirdi.

Meselâ Fuzulî, "*Arzu sergeşte-i fikri muhal eyler*" ["*İstek olamaz fikirlerle perişan eyler*] ken, o biçare şair, yalnız kendi nefsine değil, alelumum insaniyete raci bir züll ü mahrumiyetin evca ve ıstırabatını [*genellikle insanlığın bir alçalma ve yoksunluğun ağrı ve acılarını*] feryat eder. Nedim ise yine bu sergeşteliğinin sebebini saki-i mülâyim-meşrebin gerdişinde [*yine bu perişanlığın nedenini yumuşak huylu sakinin dönüp dolaşmasında*] gösteriyor. İbrahim Paşanın nedim-i huzuzatından beklenen de budur, ki ar u noksanı var ise hilkate racidir.

Nedim, Nef'î kasaidinin [*kasidelerinin*] bazen vezin ve kafiyesini de taklit veya tecdit etmek ister. Meselâ Nef'î memduhunu:

«Ol şehsüvar-i arsa-i şevket ki rahşinin
Dârâ tutar rikâbını, Husrev inan verir»[1]

gibi muzaffer Roma kahramanlarının triyonflarından daha büyük manazırı imrendirecek surette tersim ederken, Nedim:

«Tab'ım o bağban-i giranmayedir benim
Kim bir gül istesem bana bir gülsitan verir» [2]

---

(1) «*Ululuk alanının ünlü binicisi ki atının Dârâ üzengisini tutar, Husrev dizginini verir.*»

(2) «*Tabiatım öyle değerli bir bağcıdır ki, bir gül istesem bir gülistan verir.*»

tarz-i dilfiribinde yine kendi tab-i şuh ve şaikının mahasin-i han-ı ihsanı olmakla iktifa ediyor.

Fuzulî, Nef'î, Nedim her üçü de gerçekten büyük şair idi. Ve her üçü de kendi zamanlarının temayülât-i hakikiyesine tercüman oldu [*zamanlarının gerçek eğilimlerini dile getirdiler*]. Ve gitti... Müfsit olan Nedim'in *Divan*'ı değil, zamanıdır. Gerek siyasîyatimizde, gerek ahlâk ve temayülâtımızda âsar-i fesat ve inhitat var ise esbabını şuaradan ziyade vüzeranın divanlarında [*gerek ahlâk ve eğilimlerimizde bozucu ve yekece ederler varsa, medenlerini şairlerden çok vezirlerin divanlarında*] aramak icap eder.

Büyük zekâlar ara sıra bilmeyerek tağlit etseler [*yanıltsalar*] bile hiç bir vakit ifsat etmezler. Eserleri; gördüklerinin, duyduklarının, düşündüklerinin napezir-i zeval birer mir'at-i in'itafıdır [*geçici olmayan birer yansıtıcı aynalarıdır*]. Ve o aynalarda şahıslarıyle beraber zamanları da en ince ve namer-i hutut ve eşkâliyle [*ve gözle görülmez çizgiler ve biçimleriyle*] mün'akis ve mürtesem olur. Makyavel bile eser-i meşhuriyle zimamdaran-i uumrdan [*yöneticilerden*] ziyade bâr bers-püşt-i tahammül [*tahammül yükü sırtlarında*] olanların husul-i intibahına [*uyanmalarına*] hizmet ve a'sarını [*yüzyılların*] ithamat-i mütelâşiyanesinden [*telâşlı suçlamalarından*] bu sayede tahlis-i nefs ile tebriye-i zimmet etmiştir [*kendini kurtarmakla temize çıkarmıştır*].

Hâsılı *Lutfiye-i Vehbi, Hayriye-i Nabi* gibi tenahnuh ve tanassuh [*hırıltı ve öğütlemeler*] şiir değil; heyulâ-yi şi'ire [*şiirin özüne*] ancak Nedim gibi tabayi-i müstagni ashabının eyadi-i i'cazı [*gözü tok tabiattaki insanların mucize yaratan elleri*] şekil ve suret verir. Ve bu şekil ve surette de yine o fevkalâde fıtratların nefha-i feyyazıyle [*olağanüstü yaratıkların bol verimli nefesiyle*] öyle bir hayat-ı rengîn gelir ki bu hayat, bütün-i âtiye [*gelecek kuşaklara*] ashab-i istidadının fikir ve

zekâsına intikal ede ede ve onları yaşata yaşata hayat-i insaniyetle ber-devam olur [*istidat sahiplerinin fikir ve zekâsına geçe geçe ve onları yaşata yaşata insaniyetle sürer gider*].

● Kemal Bey merhumun meslek-i siyasîsine [*politika durumuna*] gelince:

Bu kavimde kabiliyet-i tahassüs ve tefekküre [*duygulanma ve düşünme yeteneğine*] yeni bir istikamet-i meyelân [*eğilim yönü*] tayin etmiş olan Namık Kemal Bey nam-i muhteremine bademâ [*bundan sonra*] terakkiyat-i fikriyemiz namına ne kadar âsar getirilecek olursa hepsinde sahaif-i tebcil ve şükran ithaf olunmak [*sunulmak*] tabiîdir. Bu öyle bir vazifedir ki, vücub-i ifasını senelerin, asırların küfran-ı nisyanı hükümden iskat edemez. Mamafih siyasette de —yine sürat-i azamî-i infiali idlaliyle— hataiyatı [*politikada da yine çarçabuk kapılmasının yanıltmasıyle hataları*] vardır.

Paul Bourget'nin Lamartine hakkında irat ettiği,

«Daima ümide amade, mücadelede nakabîl-i galebe «bir azın ü faaliyete sahip sermest-i daimî-i belâgat, «bedihe-gûy-i akıbet na-bîn [*her zaman umuya hazır, «uğraşmada üstün gelinemez bir kesin karara ve etkin-«liğe sahip, uz sözün sürekli sarhoşu, öngörüsüz hazır-«cevap*], kendi kendisinin sözlerine kapılır, lâkin men-«faatçılıktan berî [*çıkar aramaktan uzak*], alicenap, bir-«çok erbab-i ihtiyatın mucib-i mes'adeti olabilecek bir «şeyi bezl ve israfiyle hercümerç [*birçok sakınan kim-«selerin mutluluk nedeni olabilecek bir şeyi saçıp har-«cayarak altüst*] etmeye muktedir olmakla beraber, «ulüvv-i cenaba yakışmayacak tedabir ve tertibatı mür-«tekib-i ifa olmaktan âciz, bi-sebat ve müteheyyiç [*ka-«rarsız ve heyecanlı*], perişan ve muhteşem...» tavsifatına [*nitelemelerine*] mefhar-i Osmaniyen olan Kemal Bey, Lamartine'den ve herkesten ziyade ispat-i istihkak eder zannederim.

«Emin ol haşre sürmez hasret-i erbab-i istidat
Biraz sabreyle dehr-i dundan almak dâd lâzımsa»[1]

gibi teminat-i temenniyetkâraneyi vezin ve kafiyeye hürmeten ve yine ihtiram ile bir tarafa bırakalım.

«İttihad-i İslâm» [*İslâm Birliği*] gibi mümteniülhusul [*gerçekleşemeyecek*] olduğu aklam ve tarihen [*usça ve tarihçe*] sabit olan bir maksad-i mevhumun [*kuruntuya dayanan bir ayıacın*] taraftar-i kanaatkârı olması Kâsgarlılarla Faslıları livaülhamd-i İslâmiyetten başka, ikinci bir rayet-i siyaset [*siyaset bayrağı*] altında birleştirmek hayal-i muhaline daima meclup [*tutkun*] kalması ve bütün vukufunu, belâgatini, tetebbuatını bu gibi çıkmaz vadilerde dolaştırması, Ruslara Rus olmaktan ziyade Müslüman olmadıkları için kızması, hâsılı bilumum [*bütün*] efkâr ve âsar-i siyasîyesine acîp bir fikr-i sabitin [*saplantının*] daima tahakküm etmesi, hayat-i edebiyesini yazacak bir müverrihi düşündürecek ve acındıracak measir-i fazl ü hamiyettendir.

Bir kavmi hayalât [*hayaller*] arkasında koşturacak kadar hiç bir şey izrar etmez [*zarara uğratmaz*]. Bu hayalât-i hatırfiribe bedel daha hakikî ve makul vezaifi irae ile iktifa etseydi hidemati daha zararsız faideler ve daha esaslı neticeler temin ve tevlit ederdi. Bendenize öyle geliyor ki Kemal Bey, daha az vatanperver, daha mutedil bir gayretkeş-i İslâm olsaydı —belki bu kadar "popüler" olmazdı; fakat— ufk-i ruyeti [*görüş ufku*] daha ziyade ittisa [*genişler*] ve daha umumî ve insanî olurdu. Fransızların bugünkü nasyonalistleri [*milliyetçileri*] rüesasından Paul Deroulède garazsız bir fedakâr olduğıyçin —evet, fedayiler de ekseriya [*çoğu kez*] garazkâr olur!— düşmanlarına kadar herkesin mahbup ve muhteremidir. Bununla beraber, maksadının mahdut [*sı-*

(1) *«İstidatlıların özlemi emin ol haşre kadar sürmez, alçak zamandan öç almak gerekse biraz bekle.»*

nırlı] bir noktaya saplanıp kalmış olmasına herkes acıdığından, measir-i kahramananesine karşı izhar olunan her hürmet ve muhabbette bir şemme-i telehhüf [*acıma kokusu*] mevcut bulunuyor.

● *Üss-i İnkılâp*'taki mahut fıkra-i tariziyeye cevaben [*dokunaklı fıkraya cevap olarak*] Kemal Beyin yazmış olduğu iki mektub-i matbuu [*basılmış iki mektubu*] da okudum. Bunlarda —atufetlu Ahmet Mithat Efendi hazretlerinin herkesten daima işitmeye müstahak olduğu şütum [*sövmeler*] ve âzar istisna edilirse— tatmin-i vicdan edebilecek bir hakikat-i sarihâ, bir sarahat-i muknia yoktur.»

Süleyman NAZİF

İHDA[1]

Ey vatanın hıfz-ı hayatı[2] yolunda vakf-ı can eden[3] mücahitler[4]!

Şu eser-i âcizanemin mevzuu —alaylarında silâh kullanmak şerefine nail olduğunuz— Osmanlı askerinin velvelesi dünyayı tutan measir-i kahramanîsinden[5] biridir. Sizin şanınızı ilâya çalıştım. Onun için eser-i hakiranemi —değersizliğini itiraf ile beraber— sizin namınıza ihda ederim.

Vatan, ne demek olduğunu bilen ashab-ı kalemin[6] hıfz-ı vatan[7] için yapabileceği şey askerde —Allah göstermesin— felâket görürse beraber ölmek, zafer görürse milletin lisan-ı teşekkürüne[8] tercüman olmaktır.

Yaşasın askerimiz! Yaşasın vatan!

Kemal

---

1) *İhda:* Hediye, bağışlama. Sonraları bu makamda *ithaf* kullanılmaya başlanmıştır.

2) *Vatanın hıfz-ı hayatı:* Vatan hayatının korunması.

3) *Vakf-ı can etmek:* Canını tamamıyle ve büsbütün bir şeye bağlayıp bağışlamak.

4) *Mücahitler:* Cihat edenler, uğraşanlar, çalışanlar. «Cihat», İslâm dini uğrunda yapılan savaşlara dendiği gibi, bu savaşlarda çarpışan askerlere de «mücahit» denirdi. Abdülhak Hâmit Tarhan'ın *Tarık* piyesinde de aynı anlamda kullanılmıştır.

5) *Measir-i kahramanî:* Kahramanlığa dair işler.

6) *Ashab-ı kalem:* Kalem sahipleri, elleri kalem tutanlar.

7) *Hıfz-ı vatan:* Yurt koruma.

8) *Lisan-ı teşekkür:* Teşekkür dili.

VATAN -yahut- SİLİSTRE

Dört Fasıl Tiyatro

H u z z a r[1]

ZEKİYE HANIM	
HANİFE HANIM	
İSLÂM BEY	Gönüllü zabit[2]
AHMET SITKI BEY	Miralay[3]
RÜSTEM BEY	Kaymakam[4]
ABDULLAH ÇAVUŞ	Miralayın çavuşu

Bir kaymakam
Bir binbaşı
Birinci zabit
İkinci zabit
Üçüncü zabit
Neferler
Gönüllüler.

---

1) *Huzzar:* Hazır bulunanlar anlamında olup, kişiler yerinde kullanılmıştır.
2) *Zabit:* Subay.
3) *Miralay:* Albay.
4) *Kaymakam:* Yarbay.

BİRİNCİ FASIL

(Perde açılınca kenarı sokağa nazır[1] bir oda görünür. Zekiye, Arnavutluğa mahsus muntazam kadın elbisesiyle mindere uzanmış, elinde bir kitap, önünde bir mum. İslâm Bey de sokakta gezinir).

Birinci Meclis

ZEKİYE, yalnız

ZEKİYE, *kitabı yastığın üzerine bırakarak* — Ah!.. Nineciğim! Nineciğim! Gönlüme niçin bu kadar rikkat[2] verdin? Fikrimi niçin bu kadar açtın?.. Sen de şimdi kızını görsen okuttuğuna pişman olurdun. Benim gönlüm öyle büyük büyük hissiyata[3] nasıl dayansın? Benim beynim öyle geniş geniş tasavvurlara[4] nasıl tahammül etsin[5]? Yüreğim ne kadar çarpıyor? Sanki göğsümü yerinden koparacak da dışarı fırlayacak... Beynim ne kadar sıkılıyor! Sanki başımı parçalayacak da etrafa dağılacak!.. *(Ellerini yüzüne kapayarak)* Nineciğim! Nineciğim! Daima[6]

---

1) *Sokağa nazır*, sokağa bakan.
2) *Rikkat*, incelik, naziklik.
3) *Hissiyat*, hisler, duygular.
4) *Tasavvur*, göz önüne getirme.
5) *Tahammül etmek*, çekip katlanmak.
6) *Daima*, her zaman.

babamı düşünmek için açtığın, hazırladığın fikirde başkası geziyor! Daima seni sevmek için terbiye ettiğin, büyüttüğün gönülde başkası hükmediyor[7]! Seni babam okutmuş, onun yoluna öldün. Beni sen okuttun, yoluna ölmek değil, öldüğüne ağlamak bile hatırıma gelmiyor! Ah... Daima o! Gözümde o! Hayalimde o! O! O! O!.. Bir kere sokakta gördüm, keşke yüzüne baktığım zaman gönlüme düşen ateş, gözlerimi eritseydi... Daha bir bakışta vücudumda ne kadar kuvvet varsa toplayıp da gözlerimi başka tarafa çevirmek istedim. Eyvah! Ne vücudumda kuvvet buldum, ne gözlerime hükmüm geçti[8]. Sanki ömrümde gördüğüm, işittiğim, okuduğum, düşündüğüm ne kadar güzel şey varsa hepsi bir yere toplanmış da bir insan çehresi olmuş, karşıma gelmişti. *(Biraz düşündükten sonra)* Hayat ne garip hal imiş! Birkaç gün evvel yanımda biri ağlasa, gözünün yaşı sefasından dökülüyor zannederdim; bugün kulağıma kahkahalar matem sedası gibi geliyor! Birkaç gün evvel mağmum mağmum[9] bulutlarda şimşek çaktıkça biri gülüyor gibi görünürdü, bugün yeni açılmış güllerde çiğ görsem, birinin göz yaşı dökülmüş zannediyorum! Birkaç gün evvel yüzüm gülüyordu; sanki her şey de benimle beraber gülüyordu! Bugün gönlüm ağlıyor, sanki her şey de gönlümle beraber ağlıyor! Gene sabah oldu, gene gözüme bir

---

7) *Hükmetmek,* hükmü altında kalmak.

8) *Gözlerine hükmü geçmek,* gözlerine hâkim olmak, söz geçirebilmek.

9) *Mağmum,* gamlı, kapalı, dumanlı.

dakika uyku girmedi... *(Mumları söndürerek)* Zavallı mum! Acaba ben de senin gibi yana yana tükenip gidecek miyim?.. Beş dakikacık uyuyabilseydim, belki rüyada görürdüm de ayaklarına kapanır, gönlümün zehirini dökünceye kadar doya doya ağlardım... Allahım! O mektup ne idi?.. Ateşle yazılsa insanın yüreğini o kadar yakmaz. Okudukça gözlerimden sanki yüzüme, göğsüme doğru damla damla alev parçaları saçıldı... Bilmem sütninemin getirdiği zaman nasıl arımdan[10] yerlere geçmedim[11]. İnsan sevincinden ölmüyor; lâkin çıldıracak! Mektup sözünü işittiğim gibi ondan geldiğini bildim. Kendi gelse belki utanırdım da, o kadar çırpınarak üzerine koşmazdım... Gönülde keramet mi var nedir?.. Bazı kere gaibi de biliyor[12]!.. Ah, benim o zaman başka kimi düşündüğüm vardı? Hâlâ kimi düşündüğüm var? Mektup babamdan da gelse yine ondan sanmaz mıyım? Belki dünyayı bildim bileli bir kere yüzünü görmeye müştak olduğum[13] babamdan geldiğine keder ederdim... Seviyorum, sevmekten bir türlü kendimi alamıyorum. O da beni seviyor, sevdiği mektubunda yazılı... Kendi yazısıyle yazılı... Elbette gerçektir... Hayır, elbette gerçektir. Allah o kadar güzel bir vücudun içinde hıyanet[14] saklamaz a. *(Biraz teemmülden sonra[15])* Kim bilir? En güzel çi-

10) *Ar*, utanma. Utanç duyma.
11) *Yerlere geçmek*, pek utanıp sıkılmak.
12) *Gaibi bilmek*, (kaybı bilmek). Olacağı bilmek.
13) *Müştak olmak*, göreceği gelmek, özlemek.
14) *Hıyanet*, hainlik, kötülük etme.
15) *Teemmülden sonra*, düşünüp taşındıktan sonra.

çeklerin arasında yılan bulunuyor. Ya Rabbi! Ya Rabbi! İnsanın yüzü gibi gönlünü de meydanda yarataydın ne olurdu?

İkinci Meclis

İSLÂM BEY — ZEKİYE HANIM

İSLÂM BEY, *pencereden girerek* — Ben gönlümü meydana çıkarabilirim. Ne yapayım ki, içindeki esrar[16] yine sana görünmez.

ZEKİYE, *İslâm Beyi görünce nihayet derece*[17] *bir telâş ile yanına koşmak ister, fakat yine kendini toplar. Bir sükût-i müteessiraneden*[18] *sonra kendi kendine hitap ederek*[19] *ve fakat sözünü işittirerek* — Ya şimdi her gün Allah'tan ölümümü istediğimde hakkım yok mu? Biri gördüyse bana ne der?

İSLÂM BEY — Kimsenin görmek ihtimali yoktur[20]. Bu kadar günler, bu kadar gecelerdir kendimi göstermemek için topraklarda yuvarlanıyorum... Sabah açılıyor[21], gözler hâlâ açılmaya başlamadı. Gece bitiyor, uyku daha yeni başladı... Her gece buraları dolaşıyorum, tecrübeme itimat et[22].

---

16) *Esrar*, gizli şeyler.
17) *Nihayet derece*, son derece.
18) *Sükût-i müteessirane*, üzgün susma.
19) *Hitap etmek*, birine karşı söylemek.
20) *İhtimali yok*, ne mümkün, olacak şey değil.
21) *Sabah açılmak*, sabah olmaya başlamak.
22) *İtimat etmek*, birine kuvvetle inanmak, güvenmek.

ZEKİYE, *memnuniyetini*[23] *setrederek*[24] *barit barit*[25] — Sizi davet eden mi vardı?

İSLÂM BEY — Allah aşkına ellerini yüzüne tutma[26]. Dünyayı topu topu bir gün gördüm. Çünkü bana dünyadan murat[27] sensin. Bir daha görecek miyim? Orasını Allah bilir... Deminden beri casus gibi[28] pencerenin altından sözlerini dinledim. *(Zekiye, izhar-ı infial eder*[29]*)* Kabahatimin ne kadar büyük olduğunu bilirim. Onu biri bana yapsa indimde kıyamete kadar alçaklıktan kurtulamazdı. *(Zekiye'nin infiali tezayüt eder*[30]*)* Haydut gibi pencereden bir eve girdim. *(Zekiye'nin infiali daha tezayüt eder)* Benim buraya girdiğim gibi biri bizim eve girse, kanını helâl sayar[31] öldürürdüm. *(Zekiye'nin daima telâşı tezayüt eder*[32]*)* Ne yapayım ki, ihtiyar elimde değil[33]!.. Seni seviyorum... Senden ayrılacağım... Bu-

---

23) *Memnuniyet,* sevinç, sevinme.

24) *Setretmek,* saklamak, gizlemek.

25) *Barit barit,* soğuk soğuk.

26) *Ellerini yüzüne tutmak,* çok utandığından yüzünü göstermemek için elleriyle yüzünü kapamak.

27) *Dünyadan murat,* yaşamakta olan mutluluk.

28) *Casus gibi,* bir şeyi gizli arayıp soruşturan kimse gibi.

29) *İzhar-i infial etmek,* gücendiğini göstermek.

30) *Tezayüt etmek,* ziyade olmak, artmak.

31) *Kanını helâl saymak,* öldürmeyi günah saymamak.

32) *Daima telâşı tezayüt eder,* telâşı durmadan artar.

33) *İhtiyar elimde değil,* istediğim yolda davranamam.

gün ağzından beni sevdiğini işittim... Bugün sana veda edeceğim... İşte gönlün benden kaçınmak istedikçe ayakların bana doğru geliyor... Ben de kendime malik olaydım, elbette kendimi zapt ederdim[34]... Elbette senin yanında olsun müttehem[35] olmamaya çalışırdım. Merhamet! Merhamet[36] ki, böyle nurdan dökülmüş vücuda taştan yapılmış gönül yakışmaz.

ZEKİYE, *gönlüyle dövüşürcesine birtakım telâş ve tereddütten*[37] *sonra, kendi kendine* — Bu kadar zamandır ölüm azabına tahammül ediyorum[38]. Olmadi... Olmadı... Yine olmadı. *(İslâm Beye hitaben*[39]*)* Muradın nedir? Ben kendi halimle uğraşıp duruyorum... Birdenbire peri gibi[40] önüme çıktın, beni kendimden aldın. Uyursam rüyamda sen! Uyanırsam hayalimde sen! Adam içinde olsam gönlümde sen! Vücudumu mu istersin? İşte esirinim. Canımı mı istersin? Al da kurtulayım.

İSLÂM BEY — Ben gördüğüm zaman gözlerini çevirmek istemişsin... Öyle mi, merhametsiz? Ben seni gördüğüm vakit gönlümden ne haller geçtiğini

---

34) *Kendini zapt etmek*, kendini tutmak, kontrolünü kaybetmemek.

35) *Müttehem olmamak*, suçlu görülmemek.

36) *Merhamet*, acıma.

37) *Tereddüt*, duraksama, duraklama. Zihinde karar verememe, kestirememe.

38) *Tahammül etmek*, çekip katlanmak, eziyeti kabul etmek, yüklenmek.

39) *Hitaben*, birine karşı söyleyerek.

40) *Peri gibi*, «Peri» cin tayfasının pek güzel olan dişileri.

bilir misin? Göz kapaklarım bir kere yumulup açılıncaya kadar arada bütün ömrüm kayboluyor zannediyorum... Allah'a bin şükür olsun ki, sen de benim gibi ihtiyarsız[41] seviyorsun. Gönlün sana galebe ediyor. Sen beni bir kere gördün. Ben seni bir kere gördüm. İşte gönlümüz ikiz yaratılmış, işte Allah seni bana, beni sana vermiş... İşte sen can, ben vücut! Sen muhabbet, ben gönül! Sen hüzün, ben aşk! Sen, güneş gibi, yüzüme baktıkça gözlerimi yaş içinde bırakıyorsun; ben, gölge gibi, senin, yalnız senin, ayağının altında sürünüyorum!.. Birbirimizden burada ayrılırsak ötede birleşiriz... Bugün ayrılırsak yarın birleşiriz... Ayrı görünürüz, yine buluşuruz... Bana bir yemin et ki, gerek ayrılalım, gerek ayrılmayalım, dünyada ahirette benden başka kimseye yâr[42] olmayacaksın.

ZEKİYE, *kendini tutamayarak* — Vallahi... *(Kendini toplayarak mahcubane[43])* Ben kendi kendime söyleniyordum... Siz göründünüz... Ben... Ben bir şey... söylemedim. Söyledim mi yoksa? Ne diyecektim? *(Yine ihtiyarını kaybederek[44] nihayet derecede mütehakkimane[45])* Hem beni seviyorsun, hem niçin ayrılacağız?

İSLÂM BEY — Gideceğim. Çünkü...

---

41) *İhtiyarsız*, elde olmadan.
42) *Yâr*, sevgili.
43) *Mahcubane*, utanmış bir durumda.
44) *İhtiyarını kaybederek*, kendini tutamayarak.
45) *Mütehakkimane*, sözünü yaptırır durumda. Hükümlü.

ZEKİYE, *hiddetle sözünü keserek* — Zihnimden babamın, ninemin muhabbetini çıkardın; kardeşimin mezarı gönlümde idi, onu da unutturdun. Şimdi hayali de, kendi gibi, kara topraklarda yatıyor. Mezarını görmeden hatırıma gelmiyor. Ne uykum kaldı, ne ihtiyarım kaldı... Ne bir şeyde arzum kaldı. kendinden başka gönlümde bir şey bırakmadın. Şimdi de kendini elimden alacaksın, hem de müjdesini kendin getiriyorsun. Kalbimi yaracaktın da bana bu merhameti, bu insafı[46] mı gösterecektin? *(Kendi kendine hiddetle söylenip gezinerek)* Sonunda ne olacak? O, bu memleketten gider, ben de bu dünyadan giderim. Ömrümün her lezzetini kaybettikten sonra kara toprağın nesi var? Birkaç dakikalık can acısından mı korkacağım?

İSLÂM BEY, *kendini zaptedemeyecek surette bir tehalükle*[47] — Gideceğim...

ZEKİYE, *yanına hücum ile lakırdısını keserek* — İptida[48] beni öldür.

İSLÂM BEY, *işitmemiş gibi* — Gideceğim...

ZEKİYE, *yine lakırdısını keserek* — Sende o kadar erkeklik yoksa, ben kendimi öldürürüm.

İSLÂM BEY, *mekânet-i musırrane ile*[49] — Gideceğim... Gideceğim... Gideceğim... Yoluma cehennemin ateşleri saçılsa yine gideceğim, göğsüme Azrail'

46) *İnsaf*, merhamet, vicdan veya mantığa dayanan adalet.

47) *Tehalükle*, istekli bir acele ile.

48) *İptida*, ilkin.

49) *Mekânet-i musirrane ile*, direnen bir vekarla.

in pençesi dayansa yine gideceğim, babamın mezarını çiğnemek lâzım gelse yine gideceğim, ninemin vücudu ayağımın altında ezilecek olsa yine gideceğim, gerçekten benim için öleceğini bilsem yine gideceğim.

ZEKİYE, *hiddetle gezinerek, sesi işitilecek surette kendi kendine* — Ah, inanmıyor! Kendi için öleceğime inanmıyor... Belki öldüğüm vakit de inanmaz. *(Hiddetle İslâm Beye dönerek)* Gideceksin... Gideceksin... Niçin gideceksin?..

İSLÂM BEY, *metanetle*[50] — Kandil geceleri[51] kabristan[52] ziyaretine gidersin a?

ZEKİYE, *hiddetle* — Giderim... Sonra?

İSLÂM BEY — Hiç benim ocağımdan oralarda yatar adam gördün mü? Ecdadımdan kırk iki şehit adı bilirim, rahat döşeğinde ölmüş bir adam işitmedim. Anladın a!.. Bir adam işitmedim... Devlet harp açmış[53]. Düşman serhatte[54] şehitlerimizin kemiklerini, topraklarını çiğnemeye çalışıyor. Hiç nasıl olur ki, hasmın[55] silâhı vatana çevrilsin de, karşısında iptida benim göğsümü bulmasın? Hiç nasıl olur

---

50) *Metanetle,* fikrinden dönmeden.

51) *Kandil geceleri,* Mevlut, regaip, miraç, berat adlı dört dinsel gece. Minarelerde kandil yakılır, ölenlerin ruhuna hediye edilerek Kur'an okunur, mezarları ziyaret olunur.

52) *Kabristan,* mezarlık.

53) *Harp açmak,* bir devlete karşı savaş haline geçmek.

54) *Serhat,* sınır boyu.

55) *Hasım,* düşman.

ki, vatan muhatarada bulunsun[56] da ben evimde rahat oturayım? Hiç nasıl olur ki, devlet yerinden oynasın da ben mıhlanmış gibi burada kalayım? Hiç nasıl olur ki, vatan muhabbeti bugün her şeyden mukaddes[57] olsun da ben yalnız senin muhabbetinle uğraşayım? Hiç nasıl olur ki, dünyada her şeyin ilerlediğini bilip dururken ben babamdan, ecdadımdan aşağı kalayım? Vatan! Vatan!.. Vatan muhatarada diyorum... İşitmiyor musun? Beni Allah yarattı, vatan büyüttü. Beni Allah besliyor, vatan için besliyor. Ben anamın karnından vatana geldiğim vakit, açtım, vatan karnımı doyurdu... Çıplaktım, vatan sayesinde giyindim. Vatanımın nimeti kemiklerimde duruyor. Vücudum vatanın toprağından, nefesim vatanın havasından... Vatanımın uğrunda ölmeyecek sem ya ben niçin doğdum? Ben adam değil miyim? Ah, vatanını sevmeyen adamdan sana nasıl muhabbet memul edersin[58]?

ZEKİYE — Eğer... Vatan... Vatan ölunca... Ben... Ne derim?.. Ben... Ben ne diyebilirim? Git!.. Git beyim!.. Dünyanın bu hali de varmış! Ben vatanı bilirdim, ben vatan lakırdısını işitmiştim. Lâkin iki kalbi birbirinden koparır sanmazdım. Benim gönlümü kopardı, hâlâ içime kanları akıyor. Gözümle görmüş gibi biliyorum. İstediği kadar aksın. Git beyim! Ben, olsa olsa bir iki damla yaş dökerim. İzin

56) *Muhatarada bulunmak*, tehlikeli durumda bulunmak.

57) *Mukaddes*, kutsal. Aziz.

58) *Memul etmek*, umnak, olmasını beklemek.

vermezsen onu da dökmem, gönlümde saklarım. İstersen her damlası bir damla zehir olsun. Kavgaya[59] gideceksin değil mi? Vatanın için gideceksin, değil mi? Beni de unut, dünyayı da unut... Ben... Ben bir mektubunu bile istemem. İnşallah selâmetle gelirsin. O vakit burada bir kul bulursun. Ben her vakit kulunum... Yok eğer... Of! Sanki her lakırdıyı söyledikçe ciğerimden bir alev kopuyor da boğazıma sarılıyor. *(Şiddetle ağlayıp yere kapanır).*

İSLÂM BEY — Bari ben tekmil edeyim. Eğer vatanım için şehit olacak kadar bahtım varsa, o zaman sen de istediğin adamı ihtiyar edebilirsin.

ZEKİYE — Allah yüz bin kere canımı alsın. Bana gözünün önünde ellerimle gönlümü paralatacaksın!.. Sen şehit olursan mı? O vakit benim dünyada ne alâkam[60] kalır? Ben niçin yaşayacağım?.. Hayatından bıkanlara dünyada ölümden kolay bir şey mi olur?.. Beni gerçekten yolunda ölemez mi zannediyorsun?.. Bir kere yüzüme bak. Ölüden ne farkım kalmış. *(Kendi kendine)* Acaba birbirinden ayrılmış da telef olmuş iki garibin toprağını havada birleştirecek kadar olsun feleğin insafı yok mudur? *(Âşıkane bir tavırla)* Gel beyim... Benden bir yemin istemiyor muydun? Âlemleri muhabbet üzerine yaratan Rabbimin bin bir ismine ahdederim[61] ki,

59) *Kavga,* (Namık Kemal'in dilinde) savaş.

60) *Alâka,* ilgi, bağlılık.

61) *Ahdetmek,* ant içmek. Kutsal bir şey üzerine söz vermek.

dünyada da, ahırette de Zekiye, senindir, senin kulundur.

İSLÂM BEY — Ben de Allahım...

ZEKİYE, *lakırdısını keserek* — Sus! Yemin edeceksen istemem. Ağzından bir yalan çıkabileceğini bir dakika düşünsem o dakikada çıldırırım. Ah! Bilsen seni gözüm nasıl görüyor!.. Gönlüm nasıl biliyor!.. Yüzüne baktıkça Allah'ın ihsanı canlanmış da önümde geziyor zannediyorum. Sen erkeksin... Belki böyle şeyler hatırına gelmez. Seni gördükçe ne düşünüyorum bilir misin? Buradan gittikten sonra zihnimde kalacak hayalini kıskanıyorum da ben bütün bütün unuttuğunu istiyorum. Delilik... Değil mi?

İSLÂM BEY — Allah aşkına biraz gayret bırak ki, veda edebileyim. Benim gönlümü demirden mi zannediyorsun? *(Kendi kendine)* Vazife yolunda her şeyi feda etmeye dünyada herkesten ziyade kendimi müstahak[62] bilirken, on yedi yaşında bir kız kadar olamadım. Ben kederimden ağlamamaya çalışıyorum, o merhametinden gülmekle uğraşıyor. *(Biraz düşündükten sonra)* Bundan sonra ölürsem hatta senin için bile gam yemeyeceğim... Vatanda senin gibi bir kız görmek, indimde[63] sana malik olmaktan da büyüktür. *(Uykudan uyanır bir hal ile)* Hem... Emin ol... Düşman üzerime gülle değil yanar dağlar, kuyruklu yıldızlar atsa yine ölmeyeceğim.

ZEKİYE — Ümit... Hayal...

---

62) *Müstahak*, hak kazanmış.
63) *İndimde*, bence, benim yanımda.

İSLÂM BEY — Sen Allah'ın adlini[64] bilmez misin?

ZEKİYE — Bilmekle ne olur?

İSLÂM BEY — Bir kere düşün... Vatan ki, herkesin hakkını, hayatını muhafaza ederken onun muhafazası lâzım gelince evlâd-ı vatanı[65] serhadde kırbaçla sürüyorlar. Vatan ki, herkesin hakikî validesi iken birçok adamlar sağlığında sütünden, hastalığından, ilâcından geçinmeye çalışıyor; vatan ki, her karış toprağı ecdadımızdan birinin kanıyle yoğurulmuş iken kimse üzerine iki damla göz yaşı dökmek istemiyor! Vatan ki, kırk milyon can besliyor; hâlâ uğrunda isteyerek can verecek kırk kişiye malik olmamış! Vatan ki, bir zaman kılıcının sayesinde[66] birkaç devlet yaşarken, şimdi birkaç devletin yardımıyle kendini muhafaza edebiliyor[67]! Vatan ki, hâlâ erkeklerimiz manasını bilmiyor, kadınlarımız adını işitmemiş; işte kibir say, gurur say, delilik say, her ne sayarsan say; ben o vatanı sana bana muhtaç görüyorum. Ben yürekte asker ister ki, fikrinde ne kadar ümidi, gönlünde ne kadar arzusu varsa vatan sözü meydana çıkar çıkmaz hepsi birden sabaha rasgelmiş yıldız gibi görünmez olsun; sen tabiatta valide[68] ister ki, vatana benim gibi evlât yetiştir-

64) *Adl*, adalet.

65) *Evlâd-i vatan*, vatan çocukları.

66) *Kılıcının sayesinde*, kılıcının gölgesi (koruması) altında.

67) *Muhafaza edebilmek*, koruyabilmek.

68) *Valide*, ana.

sin. Ya Cenab-ı Hakkın adaletine, hikmetine nasıl yakışır ki, bu hamiyet fikri memleketimizde daha anasının karnına yeni düşmüş çocuk gibi küçücük bir şey iken seni, beni dünyadan alsın da o fikrin de, o fikir sahibinin de vücudunu abes bıraksın[69]!.. Estağfurullah... Bir kadının karnını yarıp da içindeki saçı bitmedik masumu paralamak Kalabaka haydutlarına yakışır. Kader öyle zulümlerden münezzehtir[70]... Elbette münezzehtir Hem yaşayacağız, hem vatanın istikbaldeki ikbalini[71] göreceğiz, hem dünyada vatan yoluna ölmeyi bin yıl yaşamaktan hayırlı bilir çocuklar bırakacağız. Çok zaman geçmez beni karşında, süngü, kurşun yarasından yapılmış nişanlarla müzeyyen[72] görürsün!..

ZEKİYE — Hayal!.. Hayal!.. Babam da böyle şeyler söylermiş! Babam da böyle ümitlerde bulunurmuş! Ninem her gece naklederdi[73]... Neticesinde ne oldu, hâlâ öldüğü yeri kimse bilmiyor!

İSLÂM BEY — Neden öldüğüne hükmediyorsun[74]?

ZEKİYE — Hiç sağ olan adam on beş yil sev-

---

69) *Abes bırakmak*, boş, işe yaramaz halde bırakmak.

70) *Zulümden münezzeh*, zulüm yapmaz, arı, hata işlemez.

71) *İstikbaldeki ikbal*, gelecekteki büyük devlet.

72) *Müzeyyen*, tezyin edilmiş, süslenmiş.

73) *Nakletmek*, söylemek, başkasından duyup söylemek.

74) *Hükmetmek*, kesip atmak. Kesin söylemek.

gili haremine[75], sevgili oğluna, sevgili kızına bir haber olsun göndermez mi?

İSLÂM BEY — Kim bilir! İnşallah selâmetle şu muharebeden dönmek nasip olsun[76], ben sana elbette babandan bir haber alırım.

ZEKİYE — Ölmüş adamın ne haberi olacak?

İSLÂM BEY — Mezarını olsun öğreniriz a. Vakit yaklaşıyor. Gel seninle mertçe bir veda edelim. O nurdan parlak, gülden tahir[77] ağzınla vatanına dua et... Elbette Allah kabul eder. *(Kendini zaptederek ve tebessüme[78] çalışarak)* Gözlerinden dökülen inci taneleri nedir ya? Hani tahammül edecektin? Hani ağlamayacaktın? Biraz gülmez misin? Gül yüzün tebessümden ayrıldıkça baygın gözlerinden daha mahzun duruyor[79]. *(Kendi kendine)* Merdane[80] veda bu ise âşikanesini[81] Allah kimseye göstermesin. Gayret... Biraz gayret edelim... Seni Huda'nın birliğine emanet ettim... Vatanına duayı unutma. İşte... İşte... Ben gidiyorum... Ben gidiyorum... *(Şiddet ve tehalükle)* Gidiyorum... Gidiyorum... Yaşasın vatan! *(Zekiye oturduğu yere yığılır, İslâm Bey çıkar).*

---

75) *Haremine,* karısına.

76) *Nasip olmak,* fırsat düşmek. Elvermek.

77) *Tahir,* temiz.

78) *Merdane,* mert olana yakışır şekilde. Erkekçe.

79) *Tebessüm,* gülümseme.

80) *Mahzun durmak,* üzüntülü, tasalı durmak.

81) *Âşikane,* çşıklara yakışır yolda.

Üçüncü Meclis

ZEKİYE, yalnız

ZEKİYE, *bir iki dakika o halde kaldıktan sonra odanın her tarafına göz gezdirerek* — Âkıbet[82] gitti... Yoksa rüya mı idi? Ah... Sevinecek bir şey olaydı belki rüya çıkardı. Beni de kendi gibi tahammüllü zanneder, değil mi? Gösterdiğim gayrete inanır öyle mi? Ah! Gönlümde ne ateşler yanıyor, ciğerime ne hançerler vuruluyor, gözümden ne zehirler akıyor! Bilseydi belki beni böyle bırakacağına acırdı da öldürür öyle giderdi. Beyim! Sen beni vatanın için terk ettin, ben seni kimin için terk edeyim? Benim vatanım da sen idin, canım da sen idin. Topu topu iki kerecik görmek nasip oldu. Gördüğüm vakitlerin bir dakikası geri dönebilse, yerine olanca ömrümü feda ederdim. Şimdi yanımda idi, tutamadım! Hâlâ bağırsam sesimi işitecek... Sanki gönlün eli var, pençesini atıyor da boğazımı sıkıyor, nefesime yol vermiyor! Hâlâ koşsam arkasından yetişeceğim... Sanki gönlümün zincir var, vücudumu sarıyor da takatımı kesiyor[83], ayaklarımı birbirine dolaştırıyor... Hicran[84]... Hicran. Yine hicran... Yine ayrılık... Yine ayrılık... Ah! Sanki nefes mi alıyorum... Canımın bir parçası kopuyor da ağzımdan yere dökülüyor. *(Biraz teemmülden sonra)* Niçin ölü-

82) *Âkıbet,* en sonunda.
83) *Takatı kesmek,* gücü bitirmek.
84) *Hicran,* ayrılık acısı, yanma, acıklı olma.

mü bekleyeyim durayım? Zati[85] her nefeste bütün ömrüm gidiyor. Zati ben bu hal ile üç gün yaşamam. Bugün ölüversem ne olur? Gönlümün parçalanmadık neresi kaldı? Varsın üzerinde bir de bıçak yarası bulunsun... *(Biraz teemmülden sonra)* Ya o? Yaşayacak... Eğer duyar da benden sonra kendini telef ederse... Niçin? Niçin telef etsin[86]?.. Onun vatanı var, vatanına hizmet edecek... Vatanını benden ziyade sevmeseydi gitmezdi... Sanki öldükten sonra daima hayalinde mi kalacağım? Ninemi gözümün önüne getirmek istiyorum da mümkün olmuyor. Biçare kadının belki mezarda gözlerine baksalar hâlâ bebeğinde Zekiye'si bulunur. O, daima beni düşünsün?.. Kara toprak neleri örtmez, yokluk içinde neler kaybolmaz! *(Biraz teemmülden sonra)* Ya benden sonra?.. Ya benden sonra bir... bir başkasını severse?.. Dünya bu ya... Kim bilir? Yemin de etmedi... Ben ettirmedim. *(Hayalât[87] görmüş gibi korkarak ve minderin üstüne yığılarak)* Yok... Yok... O, dünyada benden başka kimseyi sevmez. Kimseyi sevmez. Severse mezarımı parçalar, kanlı kefenimle[88] önüne çıkarım. *(Hiddetle acı acı gülerek)* Ben onun yoluna öleyim de o başkasını sevsin! Ah! Kendimi öldürüp de düşmanımı düşmansız mı bırakayım? *(Yine mindere kapanarak)* Ya Rabbi! Ya Rabbi! Ben mezarın

---

85) *Zati,* ona bakarsan.

86) *Telef etmek,* öldürmek.

87) *Hayalât,* hayaletler. Vücutsuz şekiller.

88) *Kanlı kefen,* yaralanarak ölmüş kimsenin kefeni.

yılanlarına, çıyanlarına kailim. Gözümün önünde korkunç korkunç hayalât geziyor!.. Nineciğim!.. Nineciğim. Kara topraklarda yatacağına kızının yanında bulunsan ne olurdu! Aç... Kollarını aç... Kucağını aç... Ah... Üşüyorum... Korkuyorum... Kendi hayalimden, kndi fikrimden... Kendi kendimden korkuyorum... Kucağını açmazsan bari mezarını aç da ben de bir tarafına sokulayım...

Dördüncü Meclis

ZEKİYE, odada — İSLÂM BEY ile GÖNÜLLÜLER, dışarda

İSLÂM BEY, *sokakta* — Arkadaşlar hep buradayız değil mi?

(Zekiye, sesi işitir, sıkı sıkı pencereye koşar camın bir tarafına saklanır).

BİR GÖNÜLLÜ, *gözü ile etrafı süzerek* — Hep buradayız.

İSLÂM BEY — Kardeşler! Bayrağıma toplanmışsınız[89], iftihar ederim[90]. Lâkin bilmem benden memnun olacak mısınız? Ben kavgaya gidiyorum. Fakat ölmek niyetiyle gidiyorum. Aylığım yok, iste-

89) *Bayrağa toplanmak*, Tanzimat'tan önce herhangi bir paşanın «bayrak açarak» asker toplaması geleneği, Tanzimat sonrasında beylerin kendi hesabına gönüllü olarak kuvvet toplaması şeklinde sürmüştür.

90) *İftihar etmek*, kendisiyle övünmek.

yenler yanıma gelmesin. Yağma düşünmem, düşünenler etrafımdan çekilsin. Rahat aramam, arayanlar arkama düşmesin. Kurşundan gülleden korkmam, korkanlar karılarının yanında otursun. Müslüman olan bütün vatan kardeşlerime şu zayıf vücudumu siper edeceğim; mümkün olsa vatanımı gönlümün içinde saklayacağım, göğsüm parça parça olmadıkça bir taşına kimsenin elini dokundurmayacağım... İşitiyor musunuz? Söylediğim sözleri anlıyor musunuz? Ölüm korkusunu bütün bütün gönlünüzden çıkarmak elinizden gelir mi? Kendinizi şimdiden ölmüş tutmak elinizden gelir mi? Ölümünüzü aramaya gidebilir misiniz?.. Biz vatanı muhafaza edeceğiz. Allah da bizi muhafaza edecek... Etmezse yine kendi bilir... Kendinize bu kadar güveniyor musunuz? Nereye gideceğimizi bilseniz, nereye gideceğimizi benim gibi gözünüzün önüne getirseniz... Şüphe etmem ki, hepiniz benim gibi olurdunuz. Arkadaşlar! Tuna boyuna gideceğiz... Tuna bizim için âb-ı hayattır[92], Tuna aradan kalkarsa vatan yaşamaz, vatan yaşamazsa vatanda hiç bir insan yaşamaz... Belki yaşayan bulunur... Evet! Belki bulunabilir. *(Kemal-i tehevvürle[93])* Yok... Yok... Yaşayan bulunur, lâkin insan değildir. İnsan vatanın ayaklar altında çiğnendi-

---

91) *İstihkâm,* bir yerin düşman saldırısına karşı savunulması için kuvvetli şekilde silâhlandırılmış olan hali.

92) *Âb-ı hayat,* «can suyu» demektir. İçene ölmezlik verdiği söylenen masal suyu.

93) *Kemal-i tehevvürle,* son derece öfkelenerek.

ğini görürse yaşamaz. İnsan velinimetinin[94] ayaklar altında çiğnendiğini görürse, yaşamaz. Velinimetini ayak altında görüp de yaşayan, köpekten alçaktır. Biraderler! İnsan köpekten alçak değildir. İnsan, hiç bir vakit köpekten değil, hiç bir şeyden alçak olamaz. İnsandan büyük bir Allah var! Allah vatana muhabbeti emrediyor. Bizim vatanımız Tuna demektir. Çünkü Tuna, elden gidince vatan kalmıyor. Tuna kenarının neresini karıştırırsanız içinden ya babanızın, ya kardeşlerinizin bir kemiği bulunur... Tuna'nın suyu bulandıkça üzerine çıkan topraklar, muhafaza için ölen vücutların eczasındandır[95]. Osmanlı namı işiteli Tuna geçildi, birkaç kere geçildi, birçok kere geçildi. Fakat bir vakit alınamadı. Osmanlılar durdukça yine bir vakit alınamaz; hele Osmanlılar Osmanlılığın ne demek olduğunu bilirse hiç bir vakit alınamaz. Vatanınız için ölmeye hazır mısınız? Biz ölmeyince düşman Tuna'dan geçemeyecek. Geçenler bizi ya ölmüş, yahut yaralı bulacak. Ben öleceğim diyorum, içinizden ölümden korkmayan kimdir? Arkamdan ayrılmamaya Allah'a ahdeder misiniz?..

GÖNÜLLÜLER — Allah'a ahdederiz. Besa[96]! Besa! Besa!

İSLÂM BEY — Beni seven, bir vakit ardımdan ayrılmaz...

---

94) *Velinimet,* insana ömrü boyunca sürecek iyilikte bulunan.

95) *Eczasındandır,* parçalarından biridir.

96) *Besa,* namus sözü.

Beşinci Meclis

ZEKİYE, yalnız

ZEKİYE, *pencerenin kenarından acı acı gülerek* — Beyi seven bir vakit ardından ayrılmazmış! Bak lakırdı söylerken vatandan başka bir şey düşünür mü? Bak hiç hatırına gelir mi ki, burada bir biçare var, kendinden ayrılmayı canından ayrılmaktan beter biliyor da ayrılmamaya çare bulamıyor! Seni seven bir vakit ardından ayrılmaz, öyle mi? İşte ben de ayrılmıyorum... Amma erkek değilmişim... Kim bilecek?..

Altıncı Meclis

ZEKİYE — HANİFE

HANİFE, *odaya girerek* — Kızım! Hanım kızım!

(Zekiye telâş ile öbür odaya koşar).

HANİFE — Nereye gidiyor? Nereye gidiyorsun? Kızım! Benim hanım kızım! Ben hasta olunca bir fincan ilâcı iki saatta getirir, kendi istediği iş için bak keklik gibi sekiyor!..

ZEKİYE, *yarı giyinmiş olduğu halde odaya girer, Hanife'yi görmez, bir taraftan giyinir* — Kardeşim! Efendim kardeşim! Kucağımda öldüğün zaman arkandan çıktığı için saklamıştım. Şimdi kim bilir ben kimin kucağında öleceğim de arkamda bu-

lunacak?.. Hastalık sirayet edermiş[97]! Keşke gerçek olsa da bana sirayet etse... Keşke benim de bir kardeşim olsa da onun kucağında ölsem.

HANİFE — Bu nasıl kıyafet? Ne yapıyorsun?

ZEKİYE, *hiddet ve teessürle*[98] *titreyerek* — Gel buraya kadın! Beni bahçelere götür de erkeklere göster diye sana kim dedi? Bana bir erkekten mektup getir diye sana kim dedi? Kim dedi? Söyle bakayım?!..

HANİFE — Kızım! Hanım kızım! Ne oluyorsun?

ZEKİYE — Ne mi oluyorum? Ben bilir miyim, ne oluyorum? Çıldırıyorum, aklım başımdan gidiyor. Kendimi öldüreceğim. Anladın mı? Sebep[99] de sensin. Hepsine sebep sensin... Hepsine...

HANİFE — A kızım! Ben ne yaptım?

ZEKİYE — Ne mi yaptın? "Beni seven arkamdan ayrılmaz" dedi, işitmedin mi? Sesi hâlâ buraları dolduruyor, işitmiyor musun? Yüreğime sarılan aslan pençesini görmüyor musun? Beni çekiyor... Bilmezsin ki, nasıl çekiyor!.. Bir kere de yüzüme bak! Hiç benim gözlerimi böyle kan içinde gördün mü? Hiç benim çehremi böyle toprak renginde gördün mü? Çekiyor... Aslan pençesi çekiyor... Ta yüreğimde... Ta can evimde... Sebep de sensin... Anla da ben ne yaptım deme... *(Mindere kapanıp ağlaya-*

97) *Sirayet etmek,* (hastalık) bulaşmak, (illet) birinden öbürüne geçmek.

98) *Teessürle,* tasalanarak.

99) *Sebep,* bir olayı meydana getiren başka olay, bir olayın nedeni.

rak) Keşke memelerinden ağzıma süt yerine zehir akıtsaydın da bu halleri görmeyeydim.

HANİFE — Kızım! Hanım kızım! Hay Allah canımı alsın. Ne diyeceğimi de bilmiyorum.

ZEKİYE, *kendini toplayarak* — Sütnineciğim! Benim merhametli sütnineciğim! Ben sana böyle acı lakırdılar söyler miydim? Ben senin böyle yüzüne bağırır mıydım? Elimde değil... Kendimi tutamıyorum. Ah! Halimi bilmezsin ki... Sütnineciğim... Verdiğin süt iliklerimde duruyor. Hâlâ gözümün önündedir. Ben çocukken ağlasam kederinden acı acı gülerdin, gülsem sevincinden gözlerin dolardı. Ben keyfimi bozsam hastalanırdın, hastalansam sen ölüm haline gelirdin. Bak bu yaşa geldim de hâlâ kucağına yakışıyorum... Benim için ağladığın elvermedi mi? Döktüğün yaşlar yüzüne yer etmiş! Gönlünü mü kırdım? Sen gücenmezsin, değil mi? Sen bana helâl edersin, değil mi? Sütnineciğim! Nineciğim! Hakkını helâl et[100]! Ben gidiyorum.

HANİFE — Kız sen çıldırdın mı? Beni ak saçımla tımarhanelerde mi süründüreceksin? Nereye gidiyorsun?

ZEKİYE — Ah! Nasıl seviyorum bilsen!.. Gitmezsem mutlaka kendimi öldüreceğim. Dünyam ahretim harap olacak[101]... O da vazifem değil. Cehennemde azap ederse Allah eder. O dünyada kalacak,

---

100) *Hakkını helâl et,* üzerine geçmiş olan hakların bağışını dileme.

101) *Dünya ve ahreti harap olmak,* hem yaşadığı dünya, hem de öldükten sonraki dünyası kötüleşmek.

o... Ben kara toprakta yatacağım, o belki başkasının... *(Şiddetle Hanife'nin kucağına koşarak)* Ah! Nineciğim! Sanki ninem mezardan çıkmış da esvabını değiştirmiş. Beni bırak! Beni düşündürme!.. Çıldırdığımı ister misin? Ne kendimi öldürebiliyorum, ne ölü yaşamak elimden geliyor. *(Ağlayarak)* Gideceğim. Gideceğim. Onu seven bir vakit ardından ayrılmazmış!..

HANİFE, *şaşkın şaşkın* — Kızım, kızcağızım! Hay ayaklarım kırılaydı. Hay ağzım kuruyaydı. Hay Allah bin türlü belâmı vereydi de...

ZEKİYE — Sus!.. Kendine inkisar etme[102]! Ben şimdi kendimde değilim. Aklım başımda yok. Ölümden beter haller geçiriyorum. Cehennem azabı[103] çekiyorum. değil mi?.. İşte bana bu belâların bir dakikası şimdiye kadar yaşayışımdan lezzetli geliyor! Şimdi gidèceğim. Kim bilir, bu gece hangi ağacın altında, hangi mezarın üstünde yatacağım? Kim bilir, etrafımda akrep mi bulunacak, yılan mı dolaşacak? Kim bilir, aç mı kalacağım, susuzluktan mı öleceğim? Gideceğim... Yine gideceğim... İslâm'ın arkasından gideceğim. O da benim gibi, *"Gideceğim, gideceğiz!"* diyordu. *(Zekiye bu sözleri söylerken Hanife gittikçe hayret halinde kalır[104]. Zekiye gittikçe hiddetlenerek merdane bir tavır ile)* Gideceğim. Gi-

---

102) *İnkisar etmek,* gücenip beddua etmek.

103) *Cehennem azabı,* cehennemde uğranılacağına inanılan ceza.

104) *Hayret halinde kalmak,* şaşırıp durmak.

deceğim. O gitti, ben hâlâ burada duruyorum. *(Zekiye kapıyı hiddetle örter çıkar).*

Yedinci Meclis

HANİFE, yalnız

HANİFE, *kendini toplayarak* — Ah! Nereye?.. Kapıyı paralamış! Hâlâ gidiyor Kızım! Kızım! Kızım! Zekiye!.. Gerçekten gidiyor, gerçekten gitti!.. Ah!.. *(Mindere yığılır).*

Perde kapanır.

İKİNCİ FASIL

(Perde açılınca Silistre kalesinin bir tabyasında[1], ötede beride birtakım gönüllü[2] oturmuş. Zekiye, erkek esvabıyle içlerinde görünür).

Birinci Meclis

GÖNÜLLÜLER — NEFERLER — ABDULLAH ÇAVUŞ — ZEKİYE

BİR GÖNÜLLÜ — Susun!.. Susun!..

DİĞER BİR GÖNÜLLÜ — Ne var?

EVVELKİ GÖNÜLLÜ — Mızıkayı işitmiyor musun?

İKİNCİ GÖNÜLLÜ — Ey, telâşın ne? İşte asker geliyor.

BİRİNCİ GÖNÜLLÜ — Hava kavga havası...

ZEKİYE — Mızıka kavga havası[3] çalıyorsa biz de kavga türküsü söyleriz.

---

1) *Tabya*, tek başına küçük istihkâm.

2) *Gönüllü*, askerlik yaşına girmemiş veya herhangi bir yüzden askerliği ertelenmiş birinin kendi isteğiyle bir savaş halinde askere yazılmış olanı.

3) *Kavga havası*, bando ile çalınan savaş havası.

İKİNCİ GÖNÜLLÜ — Şunun da çocukluğuna bak!

ABDULLAH ÇAVUŞ — Bunun çocukluk neresinde? Kavgada kavga türküsü söylemekle kıyamet mi kopar?

BİRİNCİ GÖNÜLLÜ — Canım susun!..

BİRKAÇ KİŞİ BİRDEN — Gelin türküye! Gelin türküye!

UMUM HUZZAR[4]

Âmâlimiz, efkârımız ikbal-i vatandır
Serhaddimize kal'a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarız ziynetimiz kanlı kefendir
Kavgada şehadetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız can veririz nam alırız biz
Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu gezmez ovamızda dağımızda
Her kûşede bir şîr yatar toprağımızda

Tekrar

Osmanlı adı her duyana lerze-resandır
Ecdadımızın heybeti maruf-i cihandır
Fıtrat değişir sanma! Bu kan yine o kandır

Tekrar

Top patlasın ateşleri etrafa saçılsın
Cennet kapısı can veren ihvana açılsın
Dünyada ne bulduk ki ölümden de kaçılsın

Tekrar

---

4) *Umum huzzar,* bütün orada olanlar.

5) «Emellerimiz, fikirlerimiz vatanın yücelmesidir. Sınırlarımızın kalesi vücutlarımızdan meydana gelen top-

İkinci Meclis

Evvelkiler — ASKER — MİRALAY SITKI BEY

SITKI BEY — Kalede kalmak isteyenler bir tarafa ayrılsın.

BİR GÖNÜLLÜ — Hep burada kalmak istiyoruz ki, buraya geldik. Birbirimizden niçin ayrılacağız?

SITKI BEY, *hiç kimseye iltifat etmeyerek*[6] — Ağalar! Düşman suyu geçti. Şehrin öbür tarafında herkes birbirine giriyor. Memleket bir iki güne kadar bütün bütün muhasaraya uğrayacak[7] gibi görünüyor. Allah zeval vermesin[8], devlet kalesini kendi askeriyle de muhafazaya kadirdir. İçinizden her kim burada bulunmak istemezse, paşadan izin var, hemen bugün dışarı çıksın.

---

raktır. — Osmanlıyız, süsümüz kanlı kefendir. — Hepimiz savaşta şehit olmakla muradımıza ereriz. Osmanlıyız, can verir, nam alırız. — Bayrağımızda görünen kan ile kılıçtır. Ovamızda, dağımızda can korkusu gezmez. Toprağımızın her köşesinde bir aslan yatar. — Osmanlı adı her duyanı titretir. Cetlerimizin verdiği korku cihanda bellidir. Yaratılış değişir sanma, bu kan da o kandandır. — Top patlasın, ateşleri etrafa saçılsın. Cennet kapısı arkadaşlara açılsın. Dünyada ne bulduk ki ölümden de kaçılsın.»

6) *İltifat etmeyerek*, kimsenin yüzüne bakmayarak.

7) *Muhasaraya uğramak*, kalenin düşman tarafından çevrilmesi, kapanması.

8) *Allah zeval vermesin*, Allah korusun, yokluğunu göstermesin.

BİR GÖNÜLLÜ — Düşman çok, asker az, bizi daha azaltmak mı istiyorsunuz?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Asker az olmakla kıyamet mi kopar? Azdan az olur, çoktan çok.

SITKI BEY — Kıyamet mi kopar? Kıyamet mi kopar? Sen sus da biraz şunlar söylesin!..

ABDULLAH ÇAVUŞ — Ay, ben söyleyince kıyamet mi...

SITKI BEY, *lakırdısını keserek* — Süphanallah[9]! Ağalar... Muhasarada kurşundan, gülleden başka açlık, susuzluk da var... Kim kendini kurtarmak isterse...

BİR GÖNÜLLÜ, *miralayın karşısına gelerek* — Bey! Bey! Biz buraya kendi irademizle geldik[10]. Gelişimiz ancak bugün içindi. Siz bir elinizle bize düşmanı gösteriyorsunuz, bir elinizle kaçacak kapıyı! Saçıma sakalıma ak düşmediğine mi bakıyorsun? Ben yaşadığımı kâfi görüyorum. Kefenimi koynuma[11], şehitliği gözüme aldım. Bağdat'tan buraya kadar o niyetle geldim.

ABDULLAH ÇAVUŞ — İşte hepsi de böyle söyleyecek, hepsi de bu akılda[12]... Ay! Ne darılıyorsun? Bir kere de iş benim dediğim gibi çıkarsa kıyamet mi kopar?

---

9) *Süphanallah!* şaşkınlık gösterme ünlemidir.

10) *Kendi irademizle geldik,* kendimiz isteğimizle geldik.

11) *Kefenini boynuna almak,* öleceğini düşünmüş olmak.

12) *Hepsi bu akılda,* hepsi böyle düşünüyor.

SITKI BEY, *hiç birine iltifat etmeyerek gönüllüye hitaben* — Birader, sözüm size değil...

BİR GÖNÜLLÜ — Hangimize?

DİĞER BİR GÖNÜLLÜ — Hangimizi daha kavga başlamadan düşmandan yüz çevirecek kadar alçak zannediyorsunuz?

SITKI BEY — Pekâlâ! Siz de bizim gibi vatan yolunda ölmek istiyorsunuz. Sâyiniz[13] Allah indinde zayi olmaz. Hayatınız giderse adınız kalır. İnsan olan öldükten sonra bir güzel nam bırakmak belki hiç ölmemekten hayırlıdır. Gönlünüzü kavi tutun[14], ölümden kaçmak insana lâyık değildir. *(Zekiye'ye hitaben)* Çocuk!

ZEKİYE — Efendim?..

SITKI BEY, *bir garip nazarla*[15] *yüzüne bakarak* — Sen kimsin?

ZEKİYE, *telâş ile* — Âdem.

SITKI BEY — Adın nedir?

ZEKİYE, *kendini toplayarak* — Âdem efendim.

SITKI BEY, *kendi kendine* — Ne münasebetsiz hulyalar[16]! *(Zekiye'ye hitaben)* Kaleden çıkmaya mezunsun[17].

ZEKİYE — Kalede kalmaya izin yok mu?

---

13) *Sâyiniz,* uğraşmanız, çabanız.

14) *Kavi tutun,* kuvvetli tutun.

15) *Nazarla,* bakışla, gözle.

16) *Ne münasebetsiz hulyalar,* ne olmayacak hayaller.

17) *Kaleden çıkmaya mezunsun,* kaleden çıkmaya sana izin verilmiştir.

SITKI BEY — Çocuğum! Ne işe yararsın ki, seni alıkoyayım?

ZEKİYE — Vatan için öleceğim. Başka ne hizmet istersiniz?

SITKI BEY — Sen daha silâh kullanamazsın.

ZEKİYE — Ben size canımı arzediyorum[18]. Siz bana yaşımın küçüklüğünü söylüyorsunuz. Buraya adam öldürmek için mi geldiniz, ölmek için mi? Öldürmek içinse beni de öldürün. Ölmek içinse, emin olun ki sizden daha kolay, daha rahat ölürüm.

ABDULLAH ÇAVUŞ, *miralaya yaklaşarak* — İçimizde şu zavallı çocuk kalınca kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — Sen galiba bir vakit olacak ki, kale elden giderse yine; kıyamet mi kopar? diyecek sin?..

ABDULLAH ÇAVUŞ — Hayır beyim, ben ölmeden kale elden gitmez. Öldükten sonra da lakırdı söyleyemem a. Nasıl "kıyamet mi kopar" derim?

ZEKİYE — Benden ne istersiniz? Vatan bir Allah tekkesi değil midir? Tekkeye gelen kurbanın semizliğine, zayıflığına bakılır mı? Lütfen, çocuklarınıza da devlet yolunda ölmeye izin verin. Bu kadar gençler veremden, vebadan ölüyor, bir ikisi de kurşundan, gülleden ölürse ne olur?

ABDULLAH KAVUŞ — Şu sanki ne olur? Kıyamet mi kopar?

SITKI BEY, *şefkatle Zekiye'nin yüzüne bakarak* — Çocuk... *(Kendi kendine)* Bıyıksızı ölmek is-

---

18) *Canımı arzediyorum,* canımı sunuyorum.

19) *Şefkatle,* acıyarak ve koruyarak olan sevgi ile.

ter, ak sakallı ölmek ister. Ne diyeyim?.. Allah cümlesini vatana bağışlasın.

Üçüncü Meclis

Evvelkiler — İSLÂM BEY

İSLÂM BEY, *göğsünde birkaç yara olduğu halde koşarak* — Bey! Bey!

ZEKİYE — Ah!

İSLÂM BEY — Sudan geçtiler!..

ZEKİYE — Kanlı nişanları göğsünde duruyor.

İSLÂM BEY — On bin kadar vardılar. Üç yüz kişiyle karşıladık. Üç saat uğraştık. Üç saatta... Ah, üç saatta... Arkadaşların hepsi toprak oldu, hepsi ahrete gitti. Lâkin en ednası[20] iki düşman olsun beraber götürdü. Cenazeleri yerde yatıyor. Hâlâ düşman uyur aslan görmüş kartal gibi birine yaklaşamıyor da, yanlarından dolaşıyor. Bey! Üç yüz kişiydik. On bin süngüye karşı durduk. Gülle arasında sektik. Başımıza dolu gibi kurşun yağdı[21]. Akıbet süngü süngüye geldik. Osmanlı ne demek olduğunu gösterdik, hepimiz öldük... A! Hepsi öldü. Yedi kişi kaldık... Sağlıkla kalmayaydık. Allah da bilir ki, ben onlara kavuşmak istedim... Allah da bilir ki, ben herkesin önündeydim... Cephanem tükendi, kılıcım

20) *En ednası*, en küçüğü.

21) *Dolu gibi kurşun yağmak*, aralıksız kurşun atılmış olmak.

kırıldı, kollarımdan tuttular, kollarımı bir türlü kurtaramadım. Beni zorla kaleye çektiler. Ne yapayım? Ben ölümü kovaladım, tutamadım, beni kovalayanlar tuttular. Esir oldum. Bari vatandaşlarıma esir olmayaydım! Ah, vatan! Senin hayatın muhatarada[22], ben hâlâ sağ duruyorum.

(Zekiye bu sözler arasında yavaş yavaş İslâm Beye yaklaşır. İslâm Bey bayılır. Zekiye'nin kucağına düşer. Herkes etrafında toplanır).

SITKI BEY — Abdullah, buraya gel! Şimdi beyi alırsın. Doğru benim odama götürürsün. Her hizmetine bakarsın. Cerrah[23] çağırırsın. Hekim getirirsin. Ben gelinceye kadar bir dakika yanından ayrılmazsın, anladın mı?

ABDULLAH ÇAVUŞ — İyi amma, ya düşman kavgaya başlarsa ben bulunmayacak mıyım?

SITKI BEY — Bulunmadığın vakit kıyamet mi kopar?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Evet! Öyle ya... Kıyamet mi kopar? Kıyamet kopmaz amma! Her ne ise... *(Kendini toplayarak)* Ben de kaleyi kurtarmaya çalışacağıma böyle kaleler değer bir yiğidi kurtarmaya çalışırsam kıyamet mi kopar? *(İslâm Beyi kucaklayıp kaldırmak ister).*

ZEKİYE — Çekil!.. İşte canım kucağımda... İşte ölüm halinde... Onu da sen mi alacaksın! Biliyor musun? Anlıyor musun, seviyorum.

---

22) *Muhatara*, tehlike.
23) *Cerrah*, operatör.

SITKI BEY — Ne oldun çocuğum?

ZEKİYE, *şaşırarak ve kendini toplamaya çalışarak İslâm'ı Abdullah Çavuş'a bırakır ve yavaş yavaş doğrulur* — Kim? Ben mi?.. Demek ki, bilmiyorsunuz?.. Demek ki... *(Bütün bütün kendini toplayarak sahte bir metanetle[24])* Anlamamışsınız. Ben Manastırlıyım. Şimdiye kadar bu adamın sayesinde yaşadım[25]... İşte ölüyor... Görüyorsunuz a... Ölüyor... Canımı alıp da ona verebilir misiniz? Veremezsiniz değil mi? Bari bırakın da, ben onun konağında doğdum; o da ölecekse benim kucağımda ölsün. Vatan nedir? Biliyorsunuz. Gönül nedir? Bilmez misiniz?

SITKI BEY — Git... Git yavrum. Sen de beraber git. *(Gözlerini silerek)* Ne kadar senedir ki insanın gözü nasıl yaşarır unutmuştum.

(Zekiye, İslâm Beyin arkasından gider. Öteki beriki yavaş yavaş dağılmaya başlar).

Dördüncü Meclis

SITKI BEY — RÜSTEM BEY

SITKI BEY — Kaybolmuş! Hiç adam kaybolur mu? Bahusus[26] kız... Ben onun nerede olduğunu bi-

---

24) *Sahte bir metanetle,* zoraki bir güven ile.

25) *Sayesinde yaşamak,* onun bakmasıyle onun yüzünden yaşamak.

26) *Bahusus,* hele, üstelikle.

lirim. Anasının yanında, kardeşinin yanında... Mezarlarını gözümün önüne getiremiyorum, —görmedik ki, getireyim— fakat zihnimde buluyorum. *(Mektuba bir daha göz gezdirerek ve acı acı gülerek)* Biçare adam kayboldu diye beni avutmak istiyor. Zekiye de gitti öyle mi? Dünyaya yapayalnız geldim. Geldiğim gibi yapayalnız kaldım. — Zati[27] kavgada vatanın hududuyle ahret hududu beyninde[28] ne fark olur? Azrail baş ucumuzda dolaşıp duruyor. Bugün olmazsa yarın gider hepsini görürüm.

RÜSTEM BEY, *miralaya yanaşarak* — Beyefendi! Müsaade buyurur musunuz? Size bir şey soracağım. Benim bir mektep arkadaşım vardı, adı Ahmet'ti. Tıpkı size benzerdi. Mülâzımlıkla[29] Manastır'a gitmişti. Sonra kayboldu. On altı, on yedi senedir bir haberini alamıyorum. Eğer geçen gün, "Ben Harbiye'den çıkmadım" dememiş olsaydınız, "mutlak odur, sonradan Sıtkı mahlası[30] almış" diye hükmedecektim. Acaba sizin öyle bir kardeşiniz var mıdır? Varsa bana halinden haber verebilir misiniz?

SITKI BEY — Hayır beyim! Benim öyle kardeşim yoktur. Lâkin sorduğunuz adamı bilirim, kendim gibi bilirim. Manastır'da yüzbaşı olmuştu. Ali Bey derler bir arkadaşı da vardı. Siz Ahmet Beyi nasıl severseniz, Ahmet Bey de Ali Beyi öyle severdi. Belki Ali Beyi de bilirsiniz.

---

27) *Zati*, aslına bakılırsa.
28) *Beyninde*, arasında.
29) *Mülâzımlıkla*, mülâzım (teğmen) olarak.
30) *Mahlas*, sonradan alınan ikinci ad.

RÜSTEM BEY — Nasıl bilmem. Zavallı çocuk o da bir kardeşimdi. Öyle kardeş ki, belki anamız babamız bir olsa fikrimiz, huyumuz o kadar bir olmazdı. Biçareyi kurşuna dizmişler[31].

SITKI BEY — Niçin dizdiklerini biliyor musunuz?

RÜSTEM BEY — Hayır, ben o vakit Bağdat'ta idim. Bir haber şu evden öteki eve gidinceye kadar yarısı etrafa dökülüyor. İçine yarısından ziyade yalan karışıyor. Manastır'dan Bağdat'a gelen havadisten ne öğrenilebilir?

SITKI BEY — Söyleyim de dinleyiniz. Ali Bey Manastır'da evlenmişti. Alayın kaymakamı olacak edepsiz, bir gece beyin evine misafir gider. Ne misafir! Kahrolacak melun vatanın namusunu muhafaza için beline takılan kılıcı eline alır da zorla çocuğun haremine tasallut etmek[32] ister. Bir asker, bir insan öyle bir köpeğe ne yapar? Beynine bir tabanca vurur, canını cehenneme gönderir. Askerlik gayretini, insanlık namusunu bilenlerin hepsi çocuğu alkışlarlar.

RÜSTEM BEY — Kim olur da alkışlamaz?

SITKI BEY — Divanıharp[33]! O hiç sizin reyinizde bulunmadı. —O vakitki Divanıharplerin azasını bilirsiniz a— hani bir rütbe üst tarafındaki za-

---

31) *Kurşuna dizilmek,* askerin attığı kurşunla yerine getirilen ölüm cezasına çarpılmak.

32) *Tasallut etmek,* sarkıntılık etmek.

33) *Divanıharp,* askerî mahkeme.

bite çubuk doldurarak[34], vekilharçlık ederek, ayak öperek, dayak yiyerek yetişen ağalar!.. Çocuğun bir mahkemede asker kaçağı gibi, vatan haini gibi kurşuna dizilmesine hükmettiler.

RÜSTEM BEY — Allah Allah?!..

SITKI BEY — Şimdi bir de kendinizi Ahmet Beyin yerine koyun. Ali'yi kurşuna dizecek bölüğü kumandaya emir alaydınız, ne yapardınız?

RÜSTEM BEY — Allah göstermesin! Ben kurşuna dizilirdim, yine o alçaklığa irtikâp etmezdim.

SITKI BEY — O da tıpkı sizin fikrinizde bulundu. Anlaşılıyor ki bir mektepte, bir meslekte yetişmişsiniz. Ahmet Bey emri alır almaz, doğru Divanıharbe gitti. Ben yanında idim, hali tamamiyle bilirim. "Ben askere bu yolda can vermek için girdim. İsterseniz beni de Ali Beyle beraber kurşuna dizin. Hazırım. Lâkin cellât olmak elimden gelmez. Hatta emrettiğiniz iş, cellâtlık da değil âdeta katillik. O hizmeti bir başka bendenize gördürün!" dedi.

RÜSTEM BEY — Benim aslan kardeşim! İnsan Ahmet'im! Adam böyle olur.

SITKI BEY — Divanıharp bunda da sizin reyinizde bulunmadı. Ali Bey katil idi, Ahmet Bey asi oldu. Ali'yi kurşuna dizdiler. Ahmet'i de... Ahmet'i de "keçe külâh" ettiler[35]. "Keçe külâh" olmak bir askere nasıl tesir eder, bilirsiniz a?

---

34) *Çubuk doldurmak*, XVIII. yüzyıl ortalarına kadar tütün çubukla içilir, şimdilerde nargile doldurulması gibi epey el tutan hazırlığı olurdu.

35) *Keçe külâh etmek*, rütbesini alıp işinden çıkar-

RÜSTEM BEY — Allah öyle hâkimlerin yüz bin türlü belâsını versin! Zâhir[36] insan ırzını muhafaza etmemeli imiş[37]! Zâhir asker olan cellât olmalı imiş!.. Öyle mi?

SITKI BEY — Biçare Ahmet, o da Manastır'da evlenmişti, üç yaşında bir oğluyla, on dört aylık bir de kızı vardı. Gördüğü rezaletin, hakaretin üzerine evine gidemedi. İki masum, iki bigünah çocuğunun yüzüne bakmaktan utandı. O gülle, kurşun yağdığı zamanlar metris[38] altına girmeyen adam, biri yüzüne baksa kendini hicabından[39] eriyecek zannederdi. Vahşî hayvanlar gibi ormanlarda, ağaç kovuklarında saklanırdı. Her gün bin kere kendini öldürmeye kalkışırdı. Sonra bu dünyaya kendi ihtiyarıyle gelmediğini düşünürdü, öteki dünyaya kendi ihtiyarıyle gitmekte hak göremezdi. Allah'ın hikmetine, insanın bahtına, dünyanın haline dair ne okumuş, ne işitmiş ise, hepsi her dakika gözünün önünde dolaşırdı. İtikadında Allah'ı, mahlukatını[40] kendi adaletinin idrakinden yaratmış bir kudret-i kahire[41] bul-

---

mak. Tanzimat'tan önce her meslek ve derecenin kendine göre kavuğu vardı. Bir işte yolsuz davranırsa kavuğu çıkartılarak başına keçe bir külâh geçirildiğinden, daha sonraları «tart» denilen işe o zaman böyle denilirdi.

36) *Zâhir*, demek ki.

37) *Irzını muhafaza etmek*, namusunu korumak.

38) *Metris*, savaşta çarçabuk hazırlanmış siper.

39) *Hicabından*, utancından.

40) *Mahlukatını*, yarattıklarını, kullarını.

41) *Kudret-i kahire*, kahredici kudret (Tanrı).

muştu. Allah'ını severdi, ubudiyet ederdi[42], fakat o kadar gözü korkmuştu ki, merhamet niyazına cesaret edemezdi. Lâkin insan... İnsan gözünde o derece alçaktı ki, kendinin de.insan olduğunu düşündükçe kendi kendini aldatmaya çalışır, karnını doyurmak için dağ başlarında dört ayaklı yürür, ağzıyle otlardı. Ah! Kendini taşıyıp da bu dünyaya getiren ana o zaman şüphesiz karnını yüz bin parça ederdi. Dünya... Ya hele dünya... Bir kere onun gözüyle bak. Sanki felek bir çocuk... Dünya onun elinde bir top... Felek oynar, dünya yuvarlanır. Çocuk oynar top aşınır... Şimdi kırmızı görünen şey, gözünüzü yumup açıncaya kadar sarı olur. Şimdi doğru görünen şey gözünü yumup açıncaya kadar eğrilir. *(Kendini kaybederek)* Ah! Kaç bin kere kuyruklu yıldız kadar bir yıldırım olup da bu çocuk oyuncağını, bu alçak toprağı, bu zulüm dünyasını. bu insana mezar olmaktan başka bir şeye yaramayan musibet âlemini[43] bir vuruşta yüz bin parça etmek hulyalarıyle çıldıracak derecelere geldim... Kaç bin kere...

RÜSTEM BEY, *lakırdısını keserek* — Biz Ahmet Beyden bahsediyorduk[44]. Şimdi, kendinizi söylemeye başladınız.

SITKI BEY, *kendini toplayarak* — Yok! Ben bazı kere[45] lakırdıda öyle dalarım. Biçarenin çektiği felâketleri gözümün önüne getirdim de...

42) *Ubudiyet etmek,* (Tanrıya) kulluk etmek, itaat etmek.

43) *Musibet âlemi,* belâ, felâket dünyası.

44) Bahsetmek, bir maddeden söz açmak.

45) *Bazı kere,* ara sıra.

RÜSTEM BEY — Zararı yok. Sonra ne oldu? *(Kendi kendine)* Bu mutlak Ahmet'tir a. Kendini bildirmek istemiyor.

SITKI BEY — Sonra ne olacak? Ahrete gidemeyince dünyada ahret için yaşayanların dünyası olan Hicaz'a gitmişti. O zamanlar gönlü âdeta taş kesilmişti. Belki üzerine hızlı çarpılsa ateş çıkardı, lâkin kendi müteessir olmazdı.

RÜSTEM BEY — Hicaz'da da yanında mıydınız? Lakırdıyı kendi vicdanınızı tasvir eder gibi[46] söylüyorsunuz?

SITKI BEY — Size dedim a, her halini bilirim, kendimi bilir gibi bilirim. Garip haldir! Hicaz'da bulunduğu zaman hiç düşünmek istemezdi. Evlâdını, ayalini unutmuştu. Bir türlü vatanını unutamazdı. Bir türlü devletin kendini yetiştirmek için sarfettiği paraları gönlünden çıkaramadı... Akıbet[47] vazife vicdanına galebe etti[48]. Yine askere girdi. Amma ne asker! Nefer...

RÜSTEM BEY — Nefer mi?

SITKI BEY — Nefer... Hem de neferlik tam beş sene sürdü, tezkeresini bırakmadıkça onbaşı olamadı!..

RÜSTEM BEY — Onbaşı mı olamadı? Sen mi?

SITKI BEY, *tehdit ile bakarak*[49] — Hayır, ben

---

46) *Kendi vicdanınızı tasvir eder gibi,* kendi içinizi anlatır gibi.

47) *Akıbet,* sonunda.

48) *Galebe etmek,* üstün gelmek, yenmek.

49) *Tehdit ile bakarak,* korkutmak ister gibi bakarak.

değil... O... Ahmet Bey! *(Yine kendini toparlayarak)* İş o derecede kalsa... Eski rütbesini tekrar alıncaya kadar hiç kimseye kendini bildirmemişti. Bir daha keçe külâh olmayı kim ister? Yalnız o rütbeye geldikten sonra Manastır'da bir dostuna mektup gönderebildi, —Manastır'da topu topu bir dostu vardı— mektup gönderişi de çoluğundan çocuğundan bir haber almak için. Sağlıkla haber almaya kalkışmayaydı. İlk aldığı mektupta hareminin[50] kendi için beş sene verem döşeklerinde yattıktan sonra hasretle ahrete gittiği yazılmıştı. Arası iki yıl geçmedi, dostundan bir mektup daha aldı. İkinci mektuptan ne haber beklersiniz? Oğlu da vefat etmiş[51]. Son nefesinde iki söz söylemiş: iptida "babacığım!" demiş. Sonra, "vatan..." Babacığım dediği vakit gözlerini gökyüzüne dikmiş, sanki pederini[52] aramış. Vatan dediği vakit etrafına bakınmış, sanki her bakışı, "Yatacağım toprağı düşmana çiğnetmeyiniz!" demiş... Felâket bununla bitti mi zannedersiniz? Hayır! Dostundan bir yeni mektup daha geldi. İçinde, "kızın kayboldu!" diyor, kızının da öldüğünü söylemek istiyor. Zâhir o biçare de ihtiyarlamış! O biçarenin de yüreğine zaıf gelmiş[53]! Çektiği belâlardan o kadar yılmış ki, Ahmet'e kendi derdinden bir pay vermeye kıyamamış. İşte Ahmet Beyin halini anladınız. Şimdi onun da senin gibi, belki senden büyük bir

50) *Hareminin,* karısının.
51) *Vefat etmek,* ölmek.
52) *Pederini,* babasını.
53) *Yüreğine zaıf gelmek,* yüreği zayıflamak.

rütbesi var. Allah rızası için bir yerde rasgelirsen tanıma! İstersen selâm bile verme. Adını işitirlerse belki yine "keçe külâh" derler. Hareminin, oğlunun, kızının mezarını göremedi, belki kendi mezarını da vatanda bırakmazlar. Biçareyi vatanı içinde yaşamaktan menettiler[54], belki vatanı için ölmekten de menederler.

RÜSTEM BEY — Beyim! Ahmet Bey benim arkadaşımdı, kardeşimdi... Öldü... O kadar öldü ki, hatta gönlümde, zihnimde arasan hayalini bulamazsın. Fakat bana yine bir kardeş lâzım... Sen, yerini tutar mısın? Yerine seni koysam kabul eder misin? Edersin değil mi? Ben Ahmet Beyi öldü biliyorum, ben Sıtkı Beyin muhabbetini niyaz ediyorum[55]. Ağzımdan Ahmet Beyin adını kim işitirse, Sıtkı Beyi getirsin yüzüme çarpsın, başımı beynimi paralasın.

Beşinci Meclis

Evvelkiler — BİR GÖNÜLLÜ — ABDULLAH ÇAVUŞ

GÖNÜLLÜ, *telâşla yanlarına gelerek* — Bey! Bey! Hücum var... Düşman geliyor...

ABDULLAH ÇAVUŞ — Sanki biz onu bilmiyor muyuz? Düşman gelirse kıyamet mi kopar?

---

54) ***Menetmek***, yasak etmek, önlemek.

55) ***Niyaz etmek***, yalvarmak.

SITKI BEY, *kendi kendine* — Şu çocuk da bir türlü zihnimden çıkmıyor. Ne acayip hayal! Oğlum öleli üç seneyi geçti...

(Kavga havası başlar. Trampete çalınır. Herkes silâh başına koşar).

Perde kapanır.

ÜÇÜNCÜ FASIL

(Perde açılınca bir muntazam oda görünür. İslâm Bey yatakta).

Birinci Meclis

ZEKİYE — İSLÂM BEY

ZEKİYE, *kendi kendine* — Uyuyor, hâlâ uyuyor. Vaadini ne de güzel tutmuş! Bak göğsünde kanlı yaralardan kaç iftihar nişanı[1] var! Hekim ne diyordu? Bu geceyi de geçirirse yarına muhatara[2] yokmuş. Öyle değil mi? Ah, ümit, hekim sözünün doğruluğuna kalırsa... Ben de deli miyim? Hiç —Allah göstermesin— bir muhatara olsa gönlüm bu kadar rahatta mı olur? Ne kadar da tatlı uyuyor! Tek uykusu bir dakika uzasın! Ömrümden bir yıl azalsa kailim. *(Tebessüm ederek)* İnsanın aklından ne deli deli hulyalar geçiyor! Acaba... Bir kerecik olsun... Ah! Ayrıldığı vakit hayalimi kıskanıyordum!

---

1) *İftihar nişanı,* II. Mahmut zamanında kullanılmaya başlanmış ilk nişanlardan biri.

2) *Muhatara,* tehlike.

3) *Tebessüm ederek,* gülümseyerek.

Deli! Şimdi bir gece rüyasında seni gördüğünü söyleseler müjdesine canını vermez misin? Uyuyor. Ne güzel uyuyor. Melek de uyusa böyle uyur. Saçları yastığa ne tuhaf dağılmış. Keşke yastığı göğsüm olaydı... Keşke yorganı saçlarım olaydı. Böyle şeyleri insan söylüyor da sonra tahammül edemiyor[4]. Kucağıma aldım. Aklım, gönlüm, ciğerim hep göğsüme, kollarıma geldi zannettim. *(Uzaktan uzağa top sesi işitilmeye başlar)* Hay Allah kahretsin. Ne hasta bilir, ne yaralı düşünür... Topun ağzından herkese can dağılsa, belki bu kadar vakti vaktine atmaya başlamazlardı. Vatanınız için ölmeye mi geldiniz? Ya niçin vatanınızdan çıktınız? Pekâlâ! Çıktınız, ölseniz... Ölüm karşınıza gelince şahin görmüş ördek kadar kaçarsınız. Öldürecek adam buldukça bulutla yarışan kaplan gibi kovalarsınız... Öyle değil mi? Sanki aldığınız canlar vücudunuza girecek! Sanki öldürdüğünüz adamların ömrü sizin olacak!..

(Gittikçe top sesleri sıklaşır. İslâm Bey uyanır. Zekiye, odanın bir köşesine saklanır).

İSLÂM BEY — Atın! Atın!.. Uyur aslanları uyandırın. Şimdi çehrelerini karşınızda, pençelerini göğsünüzde bulursunuz... Vücudumda ne var? Ha! Yaralanmışım... Yazık ki kazandığım kavgalar... Kırdığım kılıçlar... Dağıttığım fırkalar hep rüya imiş! Yâ Rabb-el-Âlemin! Ben acaba ne büyük günah işledim... Buhran içinde[5] bile gözlerim kapandıkça Ze-

4) *Tahammül edememek,* dayanamamak.

5) *Buhran içinde,* hastalığın nöbeti şiddetle hüküm sürdüğü sırada.

kiye'nin, açıldıkça yine Zekiye'nin çehresi görünüyordu... İnsanı cehennemde iken kendini cennette gibi göstermek adaletine yakışır mı? Cihan bu ya! Elbette yaralanalı çok zamandır... O kadar rüyaları, hulyaları geçirmeye aylar ister. *(Top sesleri sıklaşır. Hiddetle)* Ah! Düşman karşısında adam bulamamış da güllesini kara topraklarda, yalçın kayalara atıyor. Bizi istihkâm içinde görmekle kendinde daha ziyade yiğitlik tasavvur[6] edemez a. Hele bire iki... bire beş gelsin... Daima kurşununu göğsümüzle süngümüzle, süngüsünü gönlümüzle karşılamaya hazırız. Lâkin o böyle gayreti kalabalıkla bastırmak isteyince, bize de elbette demire taşı karşı tutarız. *(Top sesi ziyadeleşir)* Patla! Patla! Bu kalede senin sesinden değil, içindeki ateş küreyi patlatsa onun gürültüsünden bile korkacak bir kadın, bir çocuk bulamazsın. Ne yanlış itikatta imişim! Vatan yolunda ölecek kırk kişi yoktur sanırdım. Galiba düşman da Osmanlıları benim gibi görmüş! Evet, Osmanlılar söz arasında vatnı kaydetmez gibi görünürler, o kadar kaydetmez[7] gibi görünürler ki, konuştuğun adamı taştan yapılmış resim[8] zannedersin. Hele karşılarında bir düşman göster! Hele vatanın mukaddes topraklarını bir ecnebinin[9] murdar ayağıyle çiğneyeceğini anlasınlar. İşte o vakit halka başka bir hal geliyor, işte o vakit insan en miskin köylü ile benim

6) *Tasavvur*, zihinde şekil verme.
7) *Kaydetmez*, umursanmaz.
8) *Taştan yapılmış resim*, heykel.
9) *Ecnebi*, yabancı.

aramda hiç fark kalmıyor, işte o vakit o abalı kebeli Türkler, o tatlı sözlü, yumuşak yüzlü köylüler, o çifte koşulan öküzden fark etmek istemediğimiz biçareler aradan bütün bütün kayboluyor da yerlerine Osmanlılığın, kahramanlığın ruhu meydana çıkıyor. En âcizi dişiyle kılıca, eliyle kurşuna salıyor. Kimse serhaddin bir taşını —en edna[10] bir taşını— muhafazada yavrusunu koruyan dişi aslandan, anasını sakınan erkek insandan geri kalmıyor. Baksanıza, askeri düşmanın önüne getirinceye kadar kırbaç, değnek kullanmaya mecbur oldular. Şimdi bir kere düşman göründü. O kırbaçla süngü ile getirdiğimiz askeri ileri gitmekten kılıçla, süngüyle, değnekle menedemiyoruz. *(Şiddetle yerinden kalkarak)* Estağfurullah! Bu kale senin attığın güllelerle alınmaz. Elinden gelirse git Azrail ile arkadaş ol. İptida hepimizin canını alsın. Ondan sonra belki... Düşman da görmüyor mu ki kendinden beş kişi kanlar, topraklar içinde yuvarlanmadıkça bizden bir kişinin ruhunu semavata[11] göndermek mümkün olamıyor?

ZEKİYE — Ya Rabbi! Ben şimdi nereye kaçayım? On iki gündür aklı başında değildi. Ben de kendimi ne güzel saklıyordum. Bugün ona da meydan kalmadı.

İSLÂM BEY, *gittikçe şiddetini artırarak* — At! At! Tek başıma bütün kuvvetine karşı gelmekten çekinirsem Osmanlı nami bana haram olsun! Bir kı-

---

10) *En edna,* en ufak.

11) *Semavat,* semalar, gökler.

rık kılıçla sekizini yarım saat kovaladığım askerlerinden namert[12] olayım! *(Yine yatağa yığılır).*

ZEKİYE, *bu sözleri işittiği sırada yerinden kalkar. Gitgide telâşa başlar* — Yine kendini hasta edecek...

İSLÂM BEY, *yatağından toplanarak* — Kimdir o?

ZEKİYE, *yüzünü göstermemeye çalışarak* — Kimse yok efendim... Bendenizim... Abdullah Ağa ile beraber hizmetinize tayin etmişlerdi...

İSLÂM BEY — Bu ses! Baksanıza, ben kaç gündür yatıyorum?

ZEKİYE, *gayet hazin bir tarzda*[13] — Ben bilir miyim?.. Her gece yanınızdaydım... Birçok zaman oldu...

İSLÂM BEY — Buraya gelsenize... Buraya... Daha yakın... Siz kimsiniz?

ZEKİYE, *daima kendini setre çalışarak*[14] — Kim?.. Ben?.. Bendeniz mi?.. Miralay Bey sizin hizmetinize...

İSLÂM BEY — Ah! Mümkün değil... Allah iki Zekiye yaratamaz. Gözlerimde aksin nasıl ikileşiyor, ben hâlâ ona hayretteyim[15]. *(Ellerini tutarak)* Söyle... Söyle Allah aşkına söyle... Yaralarımdan bayıldığım zaman senin kucağında mı yattım? Buh-

---

12) *Namert*, insaniyetsiz, alçak.

13) *Tarzda*, biçimde, yolda.

14) *Kendini setre çalışarak*, kendini göstermemeye çalışarak.

15) *Hayretteyim*, şaşıyorum.

ran içindeyken gözümün önünde daima dolaşan sen miydin? Sen Zekiye'sin değil mi? Allah aşkına kendini saklama!.. Sen vallahi Zekiye'sin. Eğer Zekiye değilsen ben mutlaka şehit olmuşum. Allah bana Zekiye kıyafetinde bir melek göndermiş. Söyle, eğer bir sevdiğin varsa onun başı için söyle, dünyada mıyım, cennette mi?

ZEKİYE — Dünyada bir sevdiğim var. O da sensin. Senin başın için Zekiye'yim. Senin Zekiye'nim. Manastır'dan çıkarken, "Beni seven ardımdan ayrılmaz" dediğini unuttun mu? Sesinin aksi[16] hâlâ kulağımda, tesiri hâlâ yüreğimde duruyor.

İSLÂM BEY — Şimdi seni bırakıp da buralara geldiğim için beni tayip eder[17] misin? Sen rahatını, izzetini, kadınlığını, hanımlığını benim için terk edersin[18], günde birkaç fakir besler dururken benim için bugün bir lokma ekmeğe muhtaç olursun, kapında birkaç hizmetkâr[19] bulunurken benim için bugün bir yarlıya hizmetkârlık edersin, ya ben nasıl edeyim de kendimi yoktan var eden Allah'ım için seni bırakmayayım. Bilir misin, bence vatan iman ile beraberdir. Vatanını sevmeyen Allah'ını da sevmez...

ZEKİYE — Ah, sen vatanını düşündükçe ne kadar büyüyorsun, ben de seni düşündükçe gönlümde o kadar büyüklük görüyorum... Söyle! Bana böyle lakırdılar söyle. Sanki işittikçe hayatım artıyor, ar-

16) *Sesinin aksi,* sesinin çınlaması.
17) *Tayip etmek,* ayıplamak.
18) *Terk etmek,* bir yana bırakmak.
19) *Hizmetkâr,* iş gören hizmetçi.

tıyor da vücudumdan taşacak gibi oluyor. Gönlümde güller açılıyor. Fikrimde güneşler doğuyor. Bu sözlerinin sayesinde ben de erkek oldum. Hem gönlüm esvabımdan erkektir. Yarın kavgaya çık. Sen elbette herkesin önünde bulunacaksın a! Ben de elbette sana herkesten yakın bulunurum. Her fedakârlığı göze alırım. Belki seninle ölümü paylaşamayız... Yine büyüklük sende... Yine kahramanlık sende... Sen vatanın için çalışıyorsun. Ben senin için. Sen kendi sayende yetişmişsin ben senin sayende yetişiyorum.

(Hariçten bir gürültü peyda olur).

İSLÂM BEY — O ne?

ZEKİYE — Bilmem!

İkinci Meclis

Evvelkiler — SITKI BEY — BİRKAÇ ZABİT birbiri ardından girer.

SITKI BEY — Şuraya toplanalım da birbirimizin meramını anlayalım.

BİR KAYMAKAM — Bundan sonra meram anlayacak bir şey kaldı mı ya? Kaleyi kim muhafaza edecek? Devlet burayı paşaya teslim etmemiş miydi? İşte bir gülle geldi, paşayı götürdü. Başsız asker nasıl kavga eder? Burada duralım da...

ABDULLAH ÇAVUŞ — Ey bir paşa ölmekle kıyamet mi kopar?

KAYMAKAM — Sus herif!.. Kaledeki biçarelere acıyın! Burası devlete lâzım olaydı, serdar[20] imdat gönderirdi.

(Mevcut zabitlerin, neferlerin her biri cevaba hazırlandığı sırada).

İSLÂM BEY, *kemal-i hiddetle*[21] *yerinden fırlayarak* — Herif, şeytan mısın?! Şeytandan şeni bir şey misin? Şeytandan şeni[22] ne olur? Casus... Mutlak bu köpek casustur!.. Be edepsiz! Devlet bu kaleyi paşaya emanet ettiyse senin benim burada ne işimiz var? Serdardan ne imdat bekliyorsun? Sanki düşmanın güllesi yeni gelenleri ayırır da, onları mı vurur? Sen geberdin mi? Şu karşıda oturanlar sağ değil mi? İmdat gelip de ne olacak? Asker kalenin neresine yetişmiyor? Sen bu vatanın ekmeğini yemedin mi? Sen bu vatanın sayesinde geçinmiyor musun? Ayvazlığa istihkakın yokken bu rütbeye gelmişsin. Devlete ilk hizmetin bir kalesini düşmana vermek mi olacak? Senin beline o kılıcı, rasgeldiğine teslim etsin diye mi taktılar? Ne duruyorsunuz? Niye bu köpeği kurşuna dizmiyorsunuz? Biz burada teslim lakırdısı işitmeye de mi tahammül edeceğiz? Kanlarımız mı dondu? Yüreğimiz oynamadan mı kaldı? Ne hayran hayran duruyorsunuz? Burada benden başka Osmanlı yok mu? *(Üzerine hücum etmek ister. Zabitler araya girer).*

---

19) *Serdar*, ordu komutanı.

21) *Kemal-i hiddetle*, son derece büyük bir öfke ile.

22) *Şeni*, çirkin, kötü.

KAYMAKAM — Sen sus da ne söyleyeceklerse şu zabitler söylesin.

İSLÂM BEY, *Rüstem Beye* — Bak ne hezeyan[23] ediyor, siz de mi susuyorsunuz?

RÜSTEM BEY — Ben kale teslimini teklif eden haine tüfek ağzıyle[24] cevap veririm.

SITKI BEY — Elverir. Bundan sonra her kim teslim sözünü ağzına alırsa, kurşuna dizerim!

BİRİNCİ ZABİT — Bu haini ne yaşatıyorsunuz?

İKİNCİ ZABİT — Düşman karşısındayız. Baruta, kurşuna yazık değil mi?

İSLÂM BEY — Ben onu bir kılıçta iki parça ederim.

İKİNCİ ZABİT — Habisin murdar kanına girmekten ne çıkar?

BİRİNCİ ZABİT — İyi düşünün! Sağ bırakmakta muhatara var.

SITKI BEY, *Abdullah Çavuş'a* — Şunu götür! Yeraltındaki odalardan birine hapset. Kapısının önüne de iki nöbetçi bırak.

İSLÂM BEY — Bey, niçin muhatarayı düşünmüyorsunuz?

SITKI BEY — Sirayetin[25] mezar kadar hapishane de önünü alır.

---

23) *Hezeyan*, sayıklama.

24) *Tüfek ağzıyle cevap*, tüfekle ateş edip öldürme.

25) *Sirayet*, (illet) birinden öbürüne geçme. Bulaşma.

Üçüncü Meclis

Evvelkiler — Diğer bir ZABİT
hariçten gelerek

DİĞER ZABİT — Düşman sağ tarafa yığılmış geliyor. Silâh başına, silâh başına!

(Cenk trampetesi çalmaya başlar. Herkes süratle dışarı uğrar).

Dördüncü Meclis

SITKI BEY — İSLÂM BEY — ZEKİYE

SITKI BEY, *İslâm Beyin önünü alarak* — Sen biraz dursana. Böyle hücumlara onlar da kâfidir. Bilir misin ki kale gerçekten muhataradadır. Ne imdat gelir, ne zahire var, ne para var. Ne zabit kaldı. Allah bilir amma devlet bu kaleyi gözden çıkarmış.

İSLÂM BEY — Bey o nasıl lakırdı! Hiç devlet kalesini gözden çıkarır mı? Serdar ne yapsın? Düşman çok, asker az. Onlar bizim gayretimize güveniyorlar da tertiplerini bozmuyorlar. Keşke göğsüme birinci dokunan kurşun canımı alaydı da sizden bu sözleri işitmeyeydim.

SITKI BEY — Oğlum ben kalenin teslimini dü-

26) *Zahire,* biriktirilmiş, ambara konmuş yiyecek maddesi.

şünmüyorum. Kurtarmaya bir çare arıyorum. Kaleyi teslim etmek isteyen seninle müzakere etmez a.

İSLÂM BEY — Kurtarmaya çare... Kavga ederiz... Ölürüz... Teslim olmayız... Vesselâm.

SITKI BEY — Kaleyi kurtarmaya daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.

İSLÂM BEY — Ben daha ölmedim.

SITKI BEY — Ölmedin amma, hastasın.

İSLÂM BEY — Süphanallah[27]! Hasta olan ölemez mi? Beyim siz reyinizi söylemeye bakınız. Ben vatanım için hasta iken de ölürüm. Sağ iken de ölürüm. Bir kere ölsem dirilsem, yine ölürüm.

SITKI BEY — Bu gece düşmanın ordusuna girer, cephanesini ateşleyebilir misin?

İSLÂM BEY — Ateşleyebilirim. Hatta iktiza ederse üzerine oturur öyle ateşlerim. Fakat orduya girmek mümkün olur mu? Orasını bilmem.

SITKI BEY — İşte mesele orada ya! Tasavvurum âdeta delilik gibi görünür. Yüzde bir ümit ya var ya yok... Kusuru beyhude tutulup kurşuna dizilmekten ibaret... Elinden tutup da cephanenin başına götürmek mümkün olsa her muhatarayı gözüne alacak kalede bin kişi bulurum. Bu kadar hatarlı zamanlarda muhal görünen[28] çarelere de imkân vermeye çalışmak[29] lâzım gelir. Bu, bence bir itikat. Hat-

27) *Süphanallah!* acayip şey anlamına ünlem.

28) *Muhal görünen*, olamaz görünen.

29) *İmkân vermeye çalışmak*, olabilir hale getirmek.

ta karar verdim. Akşam gece orduya gireceğim. Yalnız yanıma bir arkadaş arıyorum.

İSLÂM BEY — Teşebbüse[30] ben kâfi değil miydim?

SITKI BEY — Eğer bir kişiyi kâfi göreydim yapacağım şeye şimdiye kadar kendim teşebbüs etmez miydim sanırsın?

İSLÂM BEY — Bey bu nasıl tasavvur? Bu tabya, senin vücudunla duruyor. Bahadırane[31] bir hareket için maksadı mı heba edeceksin[32]?..

SITKI BEY — A bey! Sen deminki edepsizin sözlerine mi bakarsın? Burada bu kadar mektep görmüş, bu kadar her rütbeyi bir kavgada kazanmış zabitlerimiz, bu kadar ecelle pençeleşmekten çekinmez askerlerimiz var... Ah! Hastaydın! Görmedin ki ne mertlikler ettik. Düşman her gün kırkar ellişer bin kişi ile hücum ederdi. Bizimkilerin ikişer üçer bin kişisi bir yere toplanınca tabyaları muhafazaya kanaat etmezlerdi, meydan muharebelerine çıkarlardı. Bir kılıç on, on beş süngü ile çarpışırdı. Dişler, tırnaklar bayağı silâh kuvvetini bulmuştu. Yanar kumbarayı[33] kucaklayıp da düşmanın kafasına atanlar mı ararsın? Kesilmiş kolunu yerinden koparıp da elinde silâh edenler mi eksikti? Allah bilir kavgala-

30) *Teşebbüs,* bir işe kalkışma, girişme.

31) *Bahadırane,* yiğitçe.

32) *Heba etmek,* boşuna harcamak.

33) *Kumbara,* içi patlayıcı madde ile doldurulmuş top, obüs, havan ile yahut el ile (buradaki sonuncu) atılan bomba.

rımızı göreydin, Şehname hikâyelerinin[34] gerçek olduğuna hükmederdin. Emin ol! Bu askerin her biri bin canı olsa verir de kalenin bir taşını vermez.

İSLÂM BEY, *gözlerini silerek* — Ben de kız çocuklar gibi memnuniyetimden[35] ağlıyorum. Bilirim! Asker kaleyi vermez. Fakat düşman zorla alır. Paşa şehit oldu. Sen de kendini telef edersen harbi kim idare edecek? Herkesin kalbinde gördüğün kuvveti fikrinde de görüyor musun? Senden rey almayınca kimin ne iş görebileceği var? Hem kendini helâk edeceksin[36], ordunun başını, beynini paralayacaksın; hem sonra kollar ayaklar çalışıyor diyorsun. Allah aşkına etme! Vatanına merhamet et[37].

SITKI BEY — Ne yapayım evlât? En son çareyi bir adama nasıl teslim edebilirim?.. Ya teşebbüs arasında yardıma muhtaç bir iç zuhur ederse[38]?.. Orduya tebdil girilecek[39]... Kim bilir, ne olur ne olmaz.

ZEKİYE, *bulunduğu köşeden çıkar* — Mademki iki kişi lâzım. Biri de ben olurum.

SITKI BEY — O kim? Ah biçare çocuk! Sen yerinde otur.

---

34) *Şehname hikâyesi*, Firdevsî'nin ünlü kitabında anlatılan yolda yiğitlik hikâyesi

35) *Memnuniyetimden*, sevincimden.

36) *Kendini helâk etmek*, kendini öldürmek.

37) *Merhamet et*, acı.

38) *Bir iş zuhur ederse*, bir iş çıkarsa.

39) *Orduya tebdil girilecek*, orduya kıyafet değiştirilerek girilecek.

İSLÂM BEY, *Zekiye'ye* — Ne söylüyorsun?

ZEKİYE, *İslâm Beye* — Merhametsiz, mezarının bir parça yerini de mi benden esirgeyeceksin? *(Sıtkı Beye)* İhsan buyurun, siz ölmeye bir adam arıyorsunuz. Öldürmeye muktedir değilsem, ölmeye pekâlâ muktedirim. Evvel de söylemiştim; sizden kolay ölürüm. Orduya tebdil girilecek buyurdunuz. Rumeliliyim, biraz lisan bilirim. Tebdillik de bana sizden kolaydır. Tebdil girdiğim yerde kendimi pek çabuk tanıtmam. İnanmazsanız İslâm Beye sorun.

İSLÂM BEY, *tereddütle* — Çocuk haklı gibi görünür.

Beşinci Meclis

Evvelkiler — ABDULLAH ÇAVUŞ

ABDULLAH ÇAVUŞ — Yine karşıda asker toplanıyor. Galiba hücum var. Sizi tabyaya çağırıyorlar.

SITKI BEY — Abdullah!..

ABDULLAH ÇAVUŞ — Efendim?

SITKI BEY — Buraya gel! Şu kale uğrunda ölmek elinden gelir mi?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Ölürüm. Kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — İslâm Bey bu gece bir yere gidecek. Beraber gidebilir misin? Fakat yüzde doksan dokuz kurşuna dizilmek var.

ABDULLAH ÇAVUŞ — Kurşuna dizilsem kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — Aferin Abdullah! Haydi tabyaya gidelim. Bakalım bugünkü düğünümüz nasıl geçecek? İşimizi de orada konuşuruz.

ZEKİYE, *Sıtkı Beye* — Beyefendi, kulunuzu neden o kadar hakir gördünüz[40]?

SITKI BEY — Hayır çocuğum, sen de gideceksin. Üç olursanız iş daha metin[41] olacak... Abdullah da lisan bilir.

(Sıtkı Bey, İslâm Bey, Abdullah Çavuş oradan çıkarlar).

Altıncı Meclis

ZEKİYE, yalnız

ZEKİYE, *orada kendi kendine* — Akıbet kara toprak sinesini açıyor. Akıbet ölüm kendini gösteriyor. Meğer Allah gelinlik duvağını kendi kanımdan nasip etmiş[42]! Meğer şehit olmadan birbirimize sarılmak kaderde yokmuş[43]! *(Biraz teemmülden sonra[44])* Mümkün olsaydı yaşamak da fena bir şey değildi... Dün gece gördüğüm rüyalar neydi? Sevgilim ve ben oturmuştum. O kucağıma yatmıştı. Meh-

40) *Hakir görmek*, kudretsiz, küçük bulmak.

41) *Metin*, dayanıklı, sağlam.

42) *Nasip etmiş*, T[illegible]arının evvelden insan için belirttiği şey, başına kolayca gelmiş.

43) *Kaderde olmamak*, alnında yazılmış olmak (Kader, nasip, baht, alın yazısı).

44) *Teemmülden sonra*, düşündükten sonra.

tap yaprakların arasından her tarafımıza elmas parçaları saçıyordu... Ben elimle kalbimi dinliyordum... O saçımla yüzünü örtüyordu... Ben hazin hazin ağlıyordum... O hafif gülüyordu... Sanki benim gözümden bir damla yaş düştükçe onun yüzünde bir taze gül açılıyordu... Etrafımızda ötüşen bülbüller, çağlayan sular hep halimize haset eder[45] gibi görünüyordu... Yüzüne baktıkça canım vücudumdan ayrılmış da kucağımda yatıyordu. Vatancığımdaydık. Bahçede büyük çınarın altında zannediyordum. Ah! Rüyaydı... Lâkin rüyanın aynı da muhal değildi ya? Keşke bütün ömrüm öyle rüyalarla geçeydi. *(Pencereden bir top alevi görünür. Titreyerek)* Bu alevden de sanki insanın içine karlar yağıyor! Güneş de ne şahane doğmuş! Bulutları bin renge boyadı. Sanki cennet bahçelerinin resmini yapıyor. Topların dumanı da ömrümün son gününde olsun sabahı seyretmeye meydan bırakmaz ki... *(Biraz düşündükten sonra)* Meğer canından iyice vazgeçenlere ölmek de pek korkunç bir şey değilmiş! Bayağı ölüm canlansa da karşıma çıksa, üzerine yürümekten çekinmeyeceğim...

Yedinci Meclis

ZEKİYE — İSLÂM BEY

İSLÂM BEY, *odaya girerek* — Zekiye'ciğim?

45) *Haset etmek*, kıskanmak

ZEKİYE, *beşaşetle*[46] — Efendim!

İSLÂM BEY — Meğer ne talihsiz adammışım! Seni yanımda gördükçe ne sanıyorum bilir misin? Bir melek benim için semavatı[47] bırakmış da bu kara topraklara inmiş sanıyorum. Kendimi şeytandan alçak görüyorum. Kendi kendime; şeytan insanı aldatır. Ben bir meleği iğfal ettim[48], diyorum. A çocuk! Niçin benim için bu hallere getdin? Niçin o güzel vücudunu benim yolumda toprak edeceksin?

ZEKİYE — Ah! Gönlümü de ahrete parça parça göndermek mi istiyorsun? Ben sana ne yaptım? Beni bir melek mi zannediyorsun? Gerçekten melek olsam, yine semavatı bırakırdım, senin arkana düşerdim. Ben senin için ne hale gelmişim? Dünyada yalnızdım; âcizdim. Aklımda kaybolmuş babamın hayalinden başka bir şey yoktu. O da ne hayal! Karanlıklar içinde... Yokluklar içinde... Zihnimde bin türlü şekiller yapardım. Yine hepsini bozardım. Yine birini sevmezdim. Ömrümde, meselâ bizim miralay bey kadar babalığa yakışır bir adam tasavvur edemedim[49]. Gönlüm merhume bir ninemi[50], merhum kardeşimi düşünmekten başka eğlence bulamazdı. Ya o da ne eğlence! Birini düşünecek olsam gözümün önünden daima beni kucağına alıp da can verdiği geçerdi. Ötekini düşünecek olsam hatırıma

46) *Beşaşetle*, güler yüzle.
47) *Semavatı bırakmak*, gökleri bırakmak.
48) *İğfal etmek*, baştan çıkarmak.
49) *Tasavvur edememek*, düşünememek.
50) *Merhume ninemi*, ölmüş anneannemi.

daima kucağımdayken can verdiği gelirdi... Seni görünceye kadar gönlüm her vakit gaipler arasında, her vakit mezarlar içinde gezerdi. Seni gördüm; sanki başka bir dünyaya geldim. O zaman hayat ne demek olduğunu anladım. O zaman insan ne demek olduğunu anlamaya başladım. Evvel yaşamak nedir bilmezdim; yine yaşamayı herkesten ziyade severdim. Şimdi hayatımın kadrini iyice biliyorum. Yine senin için ölmeyi yaşamaya tercih ediyorum. Hakikatsiz, sen ölümü benden ziyade seviyorsun; ben de seni canımdan ziyade seviyorum. Vefasız! Beni bırakacaktın da mezarın kucağına koşacaktın öyle mi? Benim dünyada senden başka canım olmadığını bilmiyor musun? Sen kaybolursan Zekiye'ciğinin ayakta gezer bir cenaze kalacağını hiç hatırına getirmedin mi? *(Ağlayarak)* Kâh askere gidersin, beni bırakırsın, kâh ölmeye gidersin yine beni bırakmak istersin. Mutlak muradın benden ayrılmaktan başka bir şey düşünmüyorsun.

İSLÂM BEY — Sus Allah aşkına, sus. Beni yetim[51] çocuklar gibi bağıra bağıra ağlatacaksın. Bana yüreğimde ne varsa meydana döktüreceksin. Yüreğimdeki esrarı[52] sana söylemeyeyim de kime söyleyeyim Zekiye'ciğim? Sen beni alçak zannetmezsin değil mi? Miralay beye söz verdiğim zaman iptida vatanımı, sonra senin de benimle beraber geleceğini düşündüm. —Hatırına yanlış yanlış şeyler gelme-

51) *Yetim, öksüz,* kimsesiz kalmış (babasız, anasız).

52) *Esrar,* sırlar, gizli şeyler.

sin—. Senin beraber geleceğini düşünmeseydim, o kadar ferahlı, o kadar şevkli söz vermezdim... Yine söz verirdim, yine ölürdüm, yine vazifemi yerine getirirdim. Çünkü teklif, vatana hizmet teklifiydi... Ah Zekiye! Zekiye! Sakın hatırında olsun, gönlümde kendi muhabbetinle vatan muhabbetini tecrübeye kalkışma[53]. Öyle bir tecrübe, mutlak beni öldürür. Lâkin yine vatanım için öldürür. "Teklif, vatana hizmet teklifiydi" dedim a, elbette giderdim. Lâkin mahzun giderdim. O kadar mahzun giderdim ki, görenler belki vatanını sevmiyor sanırlardı. Belki dikkat etmişsindir, ben söz verdiğim zaman şevkim o kadar yerindeydi ki, miralay bey bile hayrette kaldı. Çünkü senin beraber geleceğinden emindim. Sensiz ölmek de istemem, yaşamak da... Zaten itikadımı[54] bilirsin a. Biz ölmeyeceğiz. Düşmanın silâhı etimizi kemiğinden ayıracak, canımızı vücudumuzdan ayıramayacak. Feleğin devri yapışık taşları, bir yumurtadan çıkmış hayvanları, yanyana düşmüş devletleri, en yakın yaratılmış dünyaları dağıtacak, yine biz beraber bulunacağız. Biz, vatan için her dakika ölmeye koşuyoruz, ölmüyoruz. Demek ki vatanın ihyasına[55] hizmet için yaratılmışız.

ZEKİYE — Beyim, hiç şüphe etme. Eğer ölecek olsaydık, sen yaralarından ölürdün, ben yarana baktığım zaman çektiğim belâlardan, meşakkat-

---

53) *Tecrübeye kalkışma,* sınamaya kalkma.

54) *İtikat,* dinsel inanç.

55) *İhya,* yeniden canlandırma, diriltme.

lerden ölürdüm. Ah! Bilmezsin... Bilmezsin ki ne haldeydin! Bilmezsin ben neler geçirdim!.. Ölüm sanki meydana çıktı da aylarca yatağının etrafında dolaştı. Bu kadar vakit hizmetinde bulundum, beni bilemedin! Hekimler ümidi kesti... Herkes ümidi kesti, bir ben kaldım. "Kader[56] öyle zulümlerden münezzehtir[57]. Elbette münezzehtir!" diye hiddetle söylediğin lakırdı yok mu? Daima kulağımdaydı. —Belki bilmezsin, ağzından çıkan lakırdıların bazısı zihnimde, gönlümde kazılmış gibi durur, bir dakika kulağımdan ayrılmaz— hele o lakırdı hiç hayalimden gitmedi. Hekimler, "Hastada ümit yoktur" dedikçe ben, "Beyim elbette iyileşecek... Beyim elbette vatanına hizmetler edecek" diye kendi kendime söylenir dururdum... Allah bir mucize gösterdi, ümidimi yalan çıkarmadı. Allah beyhude yere mucize göstermez. İnşallah bu hizmetten de sağ geliriz.

İSLÂM BEY — Kim bilir!

ZEKİYE — Allah bir mucize daha göstermeye kadir değil midir? Hakkın adaletine, vatanın büyüklüğüne itikadını mı unuttun?

İSLÂM BEY — Hâşa bir vakit unutmam. Allah büyüktür. Vatan mukaddestir[58].

---

56) *Kader,* Tanrının yaratıklar için ezelden takdir ettiği yaşama.

57) *Münezzeh,* (her türlü kötülükten) tertemiz, uzak.

58) *Mukaddes,* kutsal. Tapınılacak veya uğrunda ölünecek derecede sevilen.

Sekizinci Meclis

Evvelkiler — ABDULLAH ÇAVUŞ

ABDULLAH ÇAVUŞ, *odaya girerek* — Haydi bey!..

İSLÂM BEY — Nereye?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Kaleden şimdi çıkmalı ki orduya girmek mümkün olsun. Gideceğimiz yollardan dolaşmaya üç dört saat ister. Esvaplar hazır.

İSLÂM BEY — Ne taraftan gideceğiz?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Ben yol buldum.

İSLÂM BEY — Bir kere miralay beyi görsek olmaz mı?

ABDULLAH ÇAVUŞ — O zati geliyor.

İSLÂM BEY — Keşke biz gitseydik.

ABDULLAH ÇAVUŞ — Ay, o bizim ayağımıza gelirse kıyamet mi kopar?

Dokuzuncu Meclis

Evvelkiler — SITKI BEY

SITKI BEY, *odaya girer* — Hazır mısınız çocuklar?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Gidiyoruz. Lâkin birkaç gün bizden haber alamazsan, merak etme.

SITKI BEY — Birkaç gün ne demek ya?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Birkaç gün, birkaç gün demek. Saklanmalı, fırsat aramalı, münasebet düşürmeli de orduya öyle girmeli. Misafirliğe gitmiyoruz...

İSLÂM BEY — Abdullah'ın dediği gibi olursa iş daha emin olur.

SITKI BEY — Siz bilirsiniz. Bence bir gün evvel ölmekle bir gün sonra ölmenin hiç farkı yok.

ABDULLAH ÇAVUŞ — İş iki gün gecikecek olursa kıyamet mi kopar?

(Silâh başına trampetesi vurulur).

SITKI BEY — Yine mi hücum! Herifler ölmekten de bıkmıyorlar!

ABDULLAH ÇAVUŞ — Haydi bey, top başladı. Gülle arasında geçmeli. Kavgada ondan selâmet yol yoktur.

İSLÂM BEY — Haydi... Ecel[59] bizi bekliyor. Yaşasın vatan!

(İslâm, Zekiye, Abdullah çıkar).

SITKI BEY, *Zekiye'ye dikkatli dikkatli bakarak* — Oğlum mezarda yatıyor...

Perde kapanır.

---

59) *Ecel*, ömrün takdir edilmiş olan sonu.

DÖRDÜNCÜ FASIL

(Tabyanın bir başka tarafı).

Birinci Meclis

SITKI BEY, yalnız

SITKI BEY, *kendi kendine* — Hiç lüzumsuz yere üç adamın kanına girdim[1]. Şüphe yok ki şehit olmuşlardır. Meğer düşman zati[2] gidiyormuş... Meğer düşündüğüm tedbire hiç de hacet yokmuş... Ben şimdiye kadar gönlümü ateş olmuş bilirdim. Haremimin[3] benim için öldüğünü duydum. Oğlumun vefatını[4] haber aldım. Kızım kayboldu dediler. Dünyada Rüstem'den başka kimsem kalmamıştı. Dün o da şehit oldu. Kucağıma düştü. İslâm'ı —şu halde herkesten mukaddes, herkesten lâzım, herkesten büyük bildiğim İslâm'ı— elimle gözlerini bağladım, kurban olmaya gönderdim. On yıldır her türlü kahrımı çeken biçare Abdullah da beraber gitti, hiç birine müteessir olmadım[5]. Gönlüm gerçekten taştı, üzerine kı-

---

1) *Kanına girmek*, ölümünün nedeni olmak.
2) *Zati*, nasıl olsa.
3) *Haremimin*, karımın.
4) *Vefatını*, ölümünü.
5) *Müteessir olmamak*, üzülmemek.

lıçla vursalar belki bir parçası kopardı; ben yine duymazdım. O çocuk! O çocuk! Gözümün önüne getirdikçe çehresinin parlaklığı ateş gibi ciğerime yapışıyor. Sanki iş yaptım! Hiç ağzında ninesinin sütü kokan biçare, ölmeye gönderilir mi? *(Biraz teemmülden sonra)* Bırak a efendim... Hâlâ, gönlüm insan gönlüne benzememiş! Yüreğim taş mı kesildi? Hâlâ, içinden kan sızıyor... Çocuk biraz merhumeye benziyordu, yüzüne baktıkça kâh[6] oğlum aklıma geliyordu, kâh kızım. Bu kadar keder hep ondan değil mi? İnsan zayıf, insan âciz... Bir türlü kendini yenemiyor... Bir türlü tab'ına galip gelemiyor[7]... Ben de kendimi gönlüme mutasarrıf[8] sanırdım, heyhat[9]...

İkinci Meclis

SITKI BEY — BİRKAÇ ZABİT
İçeri girerler.

ZABİTLERDEN BİRİ — Bey, düşman çadırlarını yıkmaya[10] başladı. Gece Tuna'ya köprüsünü kurmuş. Her taraftan çekiliyor.

---

6) *Kâh*, kimi vakit.

7) *Tab'ına galip gelememek*. huyundan vazgeçmemek.

8) *Gönlüne mutasarrıf olmak*, gönlünün sahibi olmak.

9) *Heyhat!* yazık!, ne yazık!

10) *Çadırlarını yıkmak*, gitmeye hazırlanmak.

SITKI BEY — Ben de gördüm.

BİRİNCİ ZABİT — Emretsenize dışarı çıkalım. Belki birkaç top, bir iki bayrak bıraktırırız.

SITKI BEY — Yüz çevirmiş hasmının[11] arkasına düşmek neye lâzım?

İKİNCİ ZABİT — Süphanallah! Buradan gittiyse devletle sulh etmedi ya. Askerini Tuna'nın başka tarafına gönderecek değil mi? Oradakiler de bizim kardeşimiz. Daha birkaç kişiyi bu topraklarda alıkoysak[12] ne olur?

SITKI BEY — Yüzünü geri çevirtmeyelim.

BİRİNCİ ZABİT — Çevirirse ne olmak ihtimali var? Geldiği zaman ne yaptı ki, giderken ne yapacak? Yüzünden yılmadık, arkasından mı yılacağız? Emret çıkalım! Emret toplar işlesin. Öbür tabyalar topa başladı. Her taraftan dışarı asker dökülüyor.

Üçüncü Meclis

Evvelkiler — ABDULLAH ÇAVUŞ

(Abdullah Çavuş koşarak gelir).

SITKI BEY — Abdullah!

ABDULLAH ÇAVUŞ — Efendim?

İKİNCİ ZABİT — Bey, emredin, top atsınlar. Yolcuları selâmlasınlar. Askerlerimizle teşyie[13] çıka-

11) *Yüz çevirmiş hasım,* savaşı kesmiş düşman.
12) *Topraklarda alıkoymak,* öldürmek.
13) *Teşyi etmek,* uğurlamak.

lım. Bari dostumuz "Osmanlılar riayet[14] bilmezmiş" demesin.

SITKI BEY — Pekâlâ, pekâlâ, sizin dediğiniz gibi olsun. Gidin! Ben de arkanızdan yetişirim.

(Zabitler çıkar).

Dördüncü Meclis

SITKI BEY — ABDULLAH ÇAVUŞ

SITKI BEY — Abdullah!

ABDULLAH ÇAVUŞ — Buyur?

SITKI BEY — Çocuk nerede?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Çocuk mu? Nerede olacak? İslâm Beyin yanında.

SITKI BEY — Ey, İslâm Bey nerede?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Dışarıda.

SITKI BEY — Sağ mı?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Ben bıraktığım zaman sağdı. İkisi de sağdı. Amma simdi bilmem.

SITKI BEY — Söyle bakayım, ne yaptınız? Ne oldu?

ABDULLAH ÇAVUŞ — İslâm Bey midir, nedir? O adam değil, Allah'ın gazabı[15]! Çocuk adeta gölge. O, bir yere gitti mi? Bu, yanına yapışıyor. Az kaldı hem kendilerini telef edeceklerdi, hem beni. İşe göndermeye amma adam aramışsınız! Lâkin ben

14) *Riayet,* saygı, ağırlama.

15) *Allahın gazabı,* çok öfkeli, hareketli.

ikisinden de hoşnudum. Allah da hoşnut olsun. Aslan şeyler... Yiğit delikanlılar...

SITKI BEY — Ey ne yaptınız? Onu söyle! Ne yaptınız?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Buradan çıktık. Üç gece bir köyde yattık. Bir türlü ordunun yanına yanaşamadık. Sonra bir gizli yol bulduk. Sürüne sürüne ta şu tepenin altına gittik. Orada bir mağara var. Ben avcılık zamanında bilirim. O mağarada saklandık. Düşman başladı gece yarısı çadırlarını yıkmaya. İslâm Bey bunu gördü mü? Haddin varsa[16] zaptet. O der: "Ben elbette çıkacağım." Gölge, "Ben de elbette çıkacağım." Ben: "Etmeyin" dedim olmadı, "Lâzım değil" dedim olmadı. "Düşman gidiyor" dedim olamadı. "Ee, haydi çıkalım. kıyamet mi kopar?" dedim, çıktık; sürüne sürüne, gizlene gizlene cephanenin yanına bir hayli yaklaştık. Yaklaştık amma, ne fayda[17]? Cephanenin etrafını karakol içinde karakol[18] sarmış. Düşündük, çalıştık, bir türlü istediğimiz yere sokulamadık. Ben: "Haydi selâmetle şuradan çıkalım" derken İslâm Bey, cephaneye karşı bir tabanca atmasın mı? Meğer kapının önüne bir barut sandığı indirmişler. Kurşun da ta vardı onu buldu...

SITKI BEY, *sözünü keserek* — Sonra?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Sonra ne olacak? Bir gürültüdür koptu. Tüfeğe sarılan sarılana... Başla-

16) *Haddin varsa*, yapabilirsen.
17) *Ne fayda*, ne işe yarar.
18) *Karakol içinde karakol*, kat kat nöbetçi.

dı üzerimize dolu gibi kurşun yağmaya.... İslâm Bey sanki ölüme âşıkmış gibi kurşunları kucaklamaya çalışıyor. Gölgesi zati yanından ayrılmaz. Sanki ölümü gözümle gördüm desem inanın! Bereket versin[19] İslâm Bey üç yerinden yaralandı da —o mübarek de hep ön tarafından yaralanır[20]— bayıldı, yere yıkıldı. Ben omuzlarından tuttum, çocuk da ayaklarından sarıldı, mağaranın kenarındaki çalılığa girdik, onu da beraber çektik... Kargaşalıkta izimizi bulamadılar. Yavaş yavaş mağaramıza sokulduk. O arada iki kurşun da benim kısmetime düştü. Biri sağ küreğimin üstündeydi çıkardım, öteki de budumda. Hem ön tarafta hâlâ duruyor.

SITKI BEY — Mağaradan nasıl kurtuldunuz?

ABDULLAH ÇAVUŞ — O taraftaki düşman askeri Tuna'yı gece geçmiş. Ben sabahleyin mağaradan başımı çıkardım, etrafıma baktım, kimseler yok. Yoldaşlarla kalktık, gittiğimiz sapa yola[21] girdik, çalı aralarına gizlene gizlene kaleye yaklaştık. Sabah açılır açılmaz[22] baktık ki Arap tabyasından asker çıkıyor. İslâm Bey bunları gördü mü? Yine yıldırım gibi sıçradı. "Allah'la ahdım olsun ki bir cephane sandığı daha yakmadan kaleye girmeyim!" diye bir kere bağırdı, düştü askerin önüne... Öteki zaten göl-

19) *Bereket versin,* iyi ki.

20) *Ön tarafından yaralanmak,* düşmana karşıyken yaralanmak.

21) *Sapa yol,* büyük yoldan ayrılmış, gideni geleni çok olmayan yol.

22) *Sabah açılmak,* gün ışımak.

ge dedik a... Ben de yanlarını bırakmamak istedim ya. İslâm Bey cehennemin ağzına atılıyor... Düşmana çattık. Bir elinde tabanca, bir elinde kılıç... "Ya Allah!" dedi bir cephane arabasına doğru fırladı. Bir kurşunla ne araba kaldı, ne beygir, ne yanında asker... Her birinin her parçası göğün bir köşesine fırladı. Vallahi bey, araba ile arası benimle sizin aranız kadar ya vardı, ya yoktu...

SITKI BEY — Aslan delikanlı!

ABDULLAH ÇAVUŞ — Onu da, bizi de Allah sakladı. "Bey elverir, haydi gidelim. Mirâlay bey bizi bekler" dedim. Kavga barut, o ateş... Haddin varsa birini birinden ayır, baktım olmayacak... Düşmanın zaten yüzü dönmüş. "Bir adam eksilmekle kıyamet mi kopar?" dedim, size haber vermeye geldim.

SITKI BEY — Aferin, Allah hepinizden razı olsun. Vatanın ekmeği hepinize helâl olsun...

ABDULLAH ÇAVUŞ, *tabyadan dışarı bakarak* — Bak bak bey, kaçıyorlar be! Daha yarım saat olmadı. Aceleniz ne?

SITKI BEY — Düşmanın gittiğine mi kızıyorsun?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Bak ben düşmanın da o kadar korkağını sevmem. Sanki bir saat daha ateş karşısında dururlarsa kıyamet mi kopar? Bey! İslâm Bey geliyor. Allah Allah! Yine elinde kılıcı kırılmış. Kaleye gelirken sanki mezara gider gibi geliyor. *(İslâm Beye bağırarak)* Buraya gelsene! Miralay bey bekliyor. Sanki kaleye girersen kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — Çocuk yanında yok mu?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Gölge arkasından ayrılır mı hiç? Hele içeri girebildi! Mübarek ateşin ağzına giderken de bizar böyle yavaş yürüsene! Ne olur, kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — Cenab-ı Hakka bin kere şükür olsun. Şunların beyhude yere telefine sebep olaydım, elbette ya çıldırırdım, ya kendimi öldürmeye mecbur olurdum. Hele yine Allah'ın inayeti yetişti.

(Bu aralık İslâm Bey gelir).

Beşinci Meclis

Evvelkiler — İSLÂM BEY

SITKI BEY — Gel oğlum! Gel beyim! Gel aslanım! Dünyada ahrette yüzün ak olsun. Vatanını sevenlere ne büyük ibret gösterdin, vatanı için ölmek isteyenlere ne güzel nümune oldun. Vatan muhabbeti vücut bulsa elbet sen olurdun. Kahramanlıklarını Abdullah'tan işittim. İşitmeye de hacet yoktu ya! Seni bir kere gören, iki lakırdını işiten, ne olduğunu anlar. Beyim, hele Allah seni bize bağışladı, hele Allah seni vatana bağışladı. Meğer benim tasavvurum hep beyhudeymiş, meğer düşman zaten gidiyormuş. Fakat kim bilirdi? Casus kullanmayı milletimizin şanına yakıştıramadım ki, böyle şeyleri tahkik mümkün olsun. Çektiğin emekleri helâl et, umarım ki bana darılmazsın.

İSLÂM BEY — Bey ne söylüyorsun? Ömrümde beni bu işe memur ettiğinizden büyük iltifat görmedim. Birini emniyet ettiniz, siz bu kalenin kurtulmasını benim gayretimden beklediniz, siz silâh altında düşman karşısında duran bir aslanı esaretten kurtarmak için düşündüğünüz en büyük çareyi benim elime bıraktınız. Ben üç ay hasta yatmışım. Bu kaleye hiç bir hizmet etmemişim. Beni gayrette, hamiyette, vatan muhabbetinde on bin kahramana tercih ettiniz. Kendinize beraber tuttunuz. Bir kere düşünsenize! Buradan gittiğim zaman ben devlet kadar büyüktüm, çünkü devletin en büyük menfaati benimle kaimdi[23]. Vatan kadar mukaddestim, çünkü bana hıyanet aynıyle vatana hıyanetti. On iki bin Osmanlı kadar dehşetliydim, çünkü on iki bin Osmanlının göreceği hizmeti yalnız başıma edaya[24] memurdum. Bir devlet gibi batıp da dünyayı dehşetler içinde bırakmak, milyonlarca nüfusu anasından ayrılmış yetimler gibi arkasından ağlatmak, on iki bin mert gibi dövüşe dövüşe şehit olup da tarihlerde tek başına bir orduya sayılmak bir insana ne büyük şereftir. Bir kere gözünüzün önüne getirseniz! Sen gayret ne demek olduğunu, büyüklük ne demek olduğunu benden âlâ bilirsin! Vatanımı ben kurtaraydım, vatan nerde kalır, şu kaleciğin halâsına[25] ben sebep olaydım kendi gözümde ne kadar

23) *Kaim,* var olan, ayakta duran.

24) *Eda,* borcunu ödemek.

25) *Halâsına,* kurtulmasına.

büyürdüm. Bir hayat... Kırk elli yıllık bir hayat... —Kırk elli yıllık değil, bitmez tükenmez olsun— şu bildiğimiz hayat, şu gördüğümüz dünyada yaşamak öyle bir büyüklüğün acaba bir dakikasına, bir saniyesine değer mi? Ben ne öldüm, ne vatanımı, ne bu kaleyi kurtarmaya sebep oldum, yine zararı yok. Vicdanım pekâlâ biliyor ki, vatanım için ölecektim. Hatta vatanımın birkaç taştan yapılmış birkaç duvarı için ölecektim. Beyim! Siz bana demin, oğlum demediniz mi? Ben de size baba diyeceğim. Baba sözünden daha büyük, daha mukaddes bir şey bulamıyorum ki onunla hitap edeyim. Dünyada babamın sayesinde mevcut oldum. Gerçekten adam olduğumu senin sayende öğrendim. Ver beyim, babacığım, elini öpeyim.

SITKI BEY, *İslâm Beye sarılır, alnını öper. İslâm Bey de zorla miralayın elini öper. Biraz tereddütten sonra*[26] — Oğlum, aslanım! Yanımızda bir çocuk vardı, onu göremiyorum.

İSLÂM BEY, *yapma bir telâşla* — Çocuk mu?.. Hangi çocuk?.. Anladım... *(Etrafına bakınarak, biraz düşündükten sonra, miralaya yaklaşıp)* Siz bana oğlum dediniz değil mi?.. Siz beni evlâtlığa kabul ettiniz değil mi?.. Gönlümde bir sır var. Darılmazsanız söylerim. Halk yanında sormayın. Yalnız size söyleyebilirim.

SITKI BEY — Burada kim var ya? Ha bizim Abdullah! Sen biraz işine gitsene.

---

26) *Tereddütten sonra*, durakladıktan sonra.

ABDULLAH ÇAVUŞ, *çıkarken* — Ne işim var ki gideyim?.. Sanki ben burada bulunursam kıyamet mi kopar? *(Abdullah çıkar).*

Altıncı Meclis

SITKI BEY — İSLÂM BEY

SITKI BEY — Bir şey söyleyecektin?

İSLÂM BEY — Çocuk buraya gelemez.

SITKI BEY — Niçin?

İSLÂM BEY — Namahremdir[27] de onun için.

SITKI BEY — Namahrem ne demek?

İSLÂM BEY — Namahrem mi ne demek? Beni söyletmek mi istiyorsun? Beyim! O Manastırlı bir kızdır! Birinci görüşte birbirimizi sevdik. İkinci görüşte ayrıldık... Ben vatanım için buraya geldim... O da benim arkama düşmüş, buraya gelmiş. Vallahi ben getirmedim. Geldiğinden de haberim yoktu. Beni itham etme[28]! Hem günahıma girersin, hem beni bir büyük dert altında bırakırsın. Dünyada en namuslu seni biliyorum. Bana senin nazarında müttehem olmaktan[29] büyük namussuzluk olamaz.

SITKI BEY — Şimdi sana kim müttehimsin diyor? Yanındaki çocuk kız mıdır, dedin? Manastırlıdır öyle mi? Git şimdi git! —Ah! Zihnimden neler

27) *Namahrem,* yabancılara görülemez.
28) *İtham etmek,* suçlu görmek.
29) *Müttehem olmak,* suçlu görülmek.

geçtiğini biliversen?— Git çocuğu getir. Eğer düşündüğüm şeyler doğru çıkarsa, bana yeniden can verirsin. İndimde[30] oğlumun makamına geçersin. Git diyorum. Benim Manastır'da bir kızım vardı. Kaybolmuş, anladın mı?.. Git de bul... Bulursan o vakit belki gerçekten baban olurum...

İSLÂM BEY, *mütehayyir mütehayyir*[31] — Çocuk! Kocuğu istemiyor musunuz? O pek uzakta değil... Şurada... Şu evde... Çağırayım mı?

SITKI BEY — Hâlâ duruyor!

İSLÂM BEY — Zekiye!.. Zekiye!..

SITKI BEY — Kızımın adını söylüyor! Ah! İnsan dünyada bu kadar umulmadık devlete müyesser olur[32] mu?

İSLÂM BEY — Zekiye! Seni çağırıyorum, işitmiyor musun?

Yedinci Meclis

SITKI BEY — İSLÂM BEY — ZEKİYE

ZEKİYE, *İslâm Beye* — Adamı hangi adıyle çağırırlar? *(Miralay beyi göstererek)* Baksana! İkimizi de rüsvay mı eyleyeceksin[33]?

---

30) *İndimde*, bana göre, bence.

31) *Mütehayyir mütehayyir*, şaşkın şaşkın.

32) *Müyesser olmak*, nasibine erişmek, kolaylıkla ele geçmek.

33) *Rüsvay eylemek*, ayıpları meydana çıkarmak.

SITKI BEY, *süratle Zekiye'nin yanına koşarak mütehakkimane*[34] *tavır ile* — Sen Manastırlısın değil mi?

ZEKİYE — Evet!

SITKI BEY — Babanın adı nedir?

ZEKİYE — Babamı görmedim ki bileyim.

SITKI BEY, *kendi kendine* — Zavallı çocuk!.. *(Zekiye'ye)* Ninenin?..

ZEKİYE — Ninem öldüğü zaman çocuktum, evde herkes Hanım derdi, adını işitmedim.

SITKI BEY — Biçare kadın!

ZEKİYE — Daha bir emriniz var mı?

SITKI BEY, *kendini toplayarak* — Kardeşin var mıydı?

ZEKİYE — Evet, vardı.

ZEKİYE, *dikkatle Miralayın yüzüne bakarak* — Acayip acayip şeyler soruyorsunuz!..

SITKI BEY — Sadık, değil miydi?

ZEKİYE, *İslâm Beye* — Ah!.. Buldum, babamı buldum. İşte babam... İşte dünyaya geleli hasretini çektiğim babam... Şimdi sen inanmazsın... Senin için öleceğime de inanmamıştım... Bak! Bir kere gözlerine bak! Ninem de benim için gönlünde bir kederi olduğu vakit yüzüme tıpkı böyle bakardı... Bak! Yürüyüşüne dikkat et, kardeşim de bir telâşı olduğu zaman tıpkı böyle gezinirdi. Şimdi benim için ağlıyor değil mi? Ben de biri için ağladığım vakit —bilirsin a— tıpkı ellerimle gözlerimi kaparım. Val-

34) *Mütehakkimane*, komuta edercesine.

lahi babamdır, billahi babamdır. Gönlüm beni böyle muhabbet işlerinde bir vakit aldatmaz.

İSLÂM BEY — Zekiye'ciğim!.. Niçin bu kadar telâş ediyorsun? Haline bakanlar, vatanı muhatarada sanır... Beyefendi için babamdır diyorsun... Yemin ediyorsun... Öyle mi? Ben de yemin ederim ki babandır... O beni oğulluğa da kabul etti... Zaten baban olmasa bile baban olacak... Sen benim değil misin?

ZEKİYE — Seninim... Yine seninim... Ne istersen emret! Sakın darılma! Sakın kıskanma! Babamı kıskanmazsın, değil mi? Vatanın için beni bıraktığın gibi bana da kendin için babamı bıraktırmazsın, değil mi?

İSLÂM BEY — Sana kim babamızı bırakalım diyor?

SITKI BEY — Buraya gel! Ninen benim için verem döşeklerinde telef oldu, öyle mi? Kardeşin can verirken ne dedi? Beni anar, beni arar, etrafına mı bakardı?

ZEKİYE — Babacığım, bana merhamet et! Bana merhamet et de mezarları, rahat döşeklerini[35] gözümün önüne getirme!.. O kadar benzin atmış ki şimdi seni de mezardan çıkmış sanacağım da yanından kaçacağım!..

SITKI BEY — Benim âdil Halikım! Benim merhametli Allahım! Nihayet kulunu dünyada yalnız bırakmadın! Nihayet bu biçareyi her şeyden meyus

35) *Rahat döşeği,* içinde can verilen yatak.

etmedin. İhsanına yüz bin kere şükürler olsun. Ne yaptım ki beni bu kadar lütfuna lâyık gördün? Bak kendi kendime münasebetsiz şeyler söylüyorum! Cenab-ı Hakkın da mı keremi vesileye muhtaç olacak?

İSLÂM BEY — Evet beyim! Benim itikadımca Allahın bu türlü ihsanları vesileyle, liyakatle gelir... Ne yaptım mı diyorsun?.. Her yaptığını bilmem, şu kadar bilirim ki; kendini gerçekten insan etmişsin. Beyim, şu tabyada hepimiz âza idik. Alettik, ruh sendin. Ölümden korkmadan —hiç ruh ölümden korkar mı?— Senin korkmadığını gördüğü için kimse de korkmadı. Herkese misal oldun. Medih için, iftihar için söylemem; benden, kızından, Abdullah'tan başka kimde gayret gördünse o gayretin birazı da senin sayendedir. İşte bak, Allah sen yürekte olan insanları dünyada da mahzun bırakmaz, ahrette de...

SITKI BEY — Oğlum! Zihnin büyük hayallere kaçıyor. Ben âciz kulum. Burada vazifemi yerine getirmekten başka bir şey yapmadım.

İSLÂM BEY — Her vazifeyi yerine getirmek o kadar kolay bir şey midir? Herkes seni önünde görmemiş olsaydı, acaba kaç kişi vazifesini yerine getirmeye çalışırdı?

SITKI BEY — Sen de mi halkımızı bilmiyorsun? O gayret milletin kanında var. Herkes anasından o hamiyetle doğuyor.

İSLÂM BEY — Ben o sözüne belki senden ziyade itikat ederim. Lâkin siz de, bu millet daima

önünde bir büyük adam bulmaya muhtaç olduğunu inkâr edemezsiniz a?

SITKI BEY — Muhtaçtır. Fakat kendini muhtaç zannettiği için muhtaçtır. *(Birdenbire tavrını değiştirerek)* Acayip şey! Herkes zevkinde safasında... Biz burada ağır ağır meselelerden bahsediyoruz. Size ayıp değil, çocuğunuz yok ki evlât ne olduğunu bilseniz. Ya ben!.. Benim iki ciğerparem[36] vardı. On beş senedir ikisini de görmemiştim. İkisini de bütün bütün mahvolmuş zannediyordum. Şimdi gözümün önünde birinin vücudu duruyor. Birinin Hak tarafından gelme bedeli[37] geziyor. Ah! Gönlümün ne halde olduğunu bilmezsiniz... Ben onu taş olmuş da ötesine berisine damla damla kan oturmuş zannediyordum. Şimdi hissediyorum o taş, elmas gibi parlamaya başladı. O kanlardan sanki deste deste güller açıyor. On beş yıllık ömrümü gözümün önünden geçiriyorum. Ne gibi geliyor bilir misiniz? Sanki bir mezara girmişim de on beş yıl uyumuşum, daha şimdi uyanıyorum, dünyayı daha şimdi görüyorum. *(Zekiye'ye)* Kızım! Ben yine dirildim. Ben yine genceldim. Bak! O kadar zaman hasretini çektiğin babanın yüzüne bak! Şimdi mezardan çıkmış zannetmezsin. Babacığını sever misin? —Bunun kadar sev demem— lâkin biraz sevsen fena etmezsin. Biçareye bir bakışın, iki lakırdın on beş yıllık ömrünü, on beş yıllık âdetini unutturdu.

---

36) *Ciğerpare.* evlât.

37) *Hak tarafından gelen bedeli,* Tanrının onun yerine verdiği.

İSLÂM BEY — Zekiye sizi sevmeyeceğini söylerse beni sevdiğine de inanmam.

ZEKİYE — Onun muhabbete inanmamak eski âdetidir. Kendi sever de başkasının sevdiğine inanmaz. Babacığım, ben onun için hayatımı feda ettim, lâkin ihtiyarım elimde değildi[38]. Sizin için... Eğer... Eğer onu düşünmesem ihtiyarımla can veririm.

SITKI BEY — Kızım! Ben o kadarını istemiyorum. Beni de gönlünden bütün bütün çıkarma.

İSLÂM BEY — Acaba dünyada senin gibi babayı sevmemek hangi evlâdın elinden gelir?

SITKI BEY — Beni sen de biraz seversin, değil mi?

İSLÂM BEY — Hem ne kadar sevdim bilir misiniz? Vatanım kadar diyemem, yalan olur. Zekiye kadar desem ona da siz inanmazsınız... Canım kadar... Değil, çünkü can, gözüme pek kıymetsiz görünüyor... Buldum beyim! Pederim[39] kadar... Gerçekten pederim kadar severim.

SITKI BEY — Soracağım şeye doğru bir cevap verirseniz beni sevdiğine o vakit inanırım.

İSLÂM BEY ve ZEKİYE, *bir zamanda* — Buyurun! Sor babacığım?!..

SITKI BEY, *hafif bir tebessümle aralarına sokularak* — Düğününüz; hani düğününüz, ne vakit olacak? *(Zekiye utanarak önüne bakar).*

İSLÂM BEY, *müteredditane*[40] — Düğün mü?..

38) *İhtiyar elinde olmamak,* davranışı kendi kontrolünden çıkmış olmak.

39) *Peder,* baba.

40) *Müteredditane,* duraklayarak, kararsızlıkla.

Bendeniz bilmem... Siz... Nasıl düğün?.. Gene irade sizin[41].

SITKI BEY — Eğer irade benimse, en uzağı bu geceye kadar bekleriz. *(Saate bakarak)* Oo.., Daha dört buçuk saat var! Dört buçuk saat! Bir insan ömrü kadar! Ne çare! Allah sabırlar ihsan etsin.

ZEKİYE — Bey babacığım! Kızcağızınla mı eğleniyorsunuz?

(Uzaktan uzağa marş başlar. gönüllülerin sesi de işitilir).

SITKI BEY — Bak! Yalnız ben eğlenmiyorum ya, herkes de bir türlü eğleniyor. Onlar da bizim kadar memnun. Yemin ederim ki bu memnuniyet kalenin kurtulduğundandır, kendi kurtulduklarından değildir. *(İslâm Beye)* Ne dersin? Bu kadar muhasara, bu kadar meşakkat geçirdik. Şu mahut edepsizden başka kimse hiç bir şeyden bir kere olsun şikâyet etmedi.

İSLÂM BEY — Halkta gerçekten gayret var!

SITKI BEY — Ona şüphe yok. Aman dinleyin! Bana bu hava pek dokunur. Musikisi de, sözleri de vatan gayretinin yaktığı yüreklerden çıkmış olmak gerek...

(Asker, gönüllüler, Abdullah Çavuş gelir. Bir bölük geçmeye başlar).

İşte adüv[42] karşıda hazır silâh
Arş yiğitler vatan imdadına

---

41) *İrade sizin*, emir sizin.
42) *Adüv*, düşman.

Arş ileri, arş bizimdir felâh[43]
Arş yiğitler vatan imdadına

Cümlemizin validemizdir vatan
Herkesi lütfuyle odur besleyen
Bastı adüv göğsüne biz sağ iken
Arş yiğitler vatan imdadına.

Şan-ı vatan[44]*, hıfz-ı bilâd ü ibat*[45]
Etmededir süngünüze istinat[46]
Milleti eyler misiniz namurat[47]
Arş yiğitler vatan imdadına

Rehberimiz[48] *gayret-i merdanedir*[49]
Her taşımız bir nice bin canedir
Cane değil meyl[50] *bugün şanedir*
Arş yiğitler vatan imdadına

Yare nişandır tenine[51] *erlerin*
Mevt ile son rütbesidir askerin
Altı da bir üstü de birdir yerin
Arş yiğitler vatan imdadına

---

43) *Felâh*, kurtuluş.
44) *Şan-i vatan*, vatanın şerefi.
45) *Hıfz-i bilâd ü ibat*, halkın ve kentlerin korunması.
46) *Etmededir süngünüze istinat*, süngünüze dayanmaktadır.
47) *Nâmurat*, muradına ermemiş.
48) *Rehberimiz*, kılavuzumuz, yol gösterenimiz.
49) *Gayret-i merdane*, yiğitçe çabalama.
50) *Meyl*, istek, dilek.
51) *Ten*, vücut, gövde.

SITKI BEY — Aslanlarım, nereye gidiyorsunuz? Düşman defoldu, acele bir işimiz kalmadı. Durun da biraz miralayınızı dinleyin. Yemeği beş dakika geç yeseniz olmaz mı?

ABDULLAH ÇAVUŞ — Emredersen beş saat sonra yeriz. Kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — Siz bu tabyayı canınızdan kıymetli gördünüz. Her biriniz on kişiye karşı durdunuz. Doksan gündür çekmediğiniz belâ, görmediğiniz zahmet kalmadı. Osmanlıların namusunu göklere çıkardınız. O şanlı şanlı babalarınızın evlâdı olduğunuzu gösterdiniz. Bundan sonra nereye giderseniz gidin. Korkmayın, nereye gitseniz de, "Ben Silistre muhafızlarındanım" deseniz, ummadığınız riayeti görürsünüz. Velev düşman mülkünde olsun. Mert olan, kılıcınıza, insan olan, namusunuza yemin eder. Cenab-ı Hak huzurunda alnınız açıktır. Vatanını sevenleri Allah da sever. Vatan sizden hoşnuttur; şu taşlar, topraklar gösterdiğiniz hamiyeti bilseydi, araya araya evlâdını bulmuş nineler gibi vücudunuza dokundukça şevkinden, ferahından par par titrerdi. İnsaniyet sizden hoşnuttur; elbette adınız asrımızda tutulan tarihlerin en şanlı yapraklarına yazılır. Cenab-ı Hak sizden hoşnuttur; ettiğiniz hizmetleri şüphe yok ki melekler şimdiden rahmetle, hürmetle yad ediyorlar[52]. Ettiğiniz fedakârlığın kadrini ben bilirim, lâkin acaba hizmetinizin kıymetini siz bilir misiniz? Vatanın en büyük aziz mak-

52) *Hürmetle yad etmek*, saygı ile söylemek.

satlarından birini kurtardınız demem; çünkü onun selâmeti dünyanın kefaleti altındadır[53]. Baksanıza, üç devlet gelmiş bizimle beraber uğraşıyor...

ABDULLAH ÇAVUŞ — Sanki gelmemiş olsalar kıyamet mi kopar?

SITKI BEY — Kıyamet kopmazdı, lâkin sıkıntı çekilirdi.

İSLÂM BEY — Ben o sıkıntıya kaildim[54]. Biz yardımcısız da bu toprakları hıfzedebilirdik[55]. Ölürdük, mahvolurduk, yine mağlup olmazdık[56].

SITKI BEY — Öyledir, fakat niçin ianeden[57] şikâyet edelim? İnsaniyet, medeniyet bizi haklı görüp de imdadımıza koşunca neden memnun olmayalım? Bize yakışan, vatan muhabbetidir, gurur değil. Askerler; padişahın bir kalesini kurtardık, birçok şehit de verdik. Haydi bakayım, bana bir *"Padişahım çok yaşa!"* çağırın.

ASKER, *trampete çalarak* — Padişahım çok yaşa!..

SITKI BEY, *umuma* — Kardeşler! Canımızı muhataraya koyduk. Vatanımızın faydasını muhafaza ettik. Yine de ederiz. Her vakit de ederiz Biz Osmanlı değil miyiz? Osmanlıların şanı her vakit vatanın en küçük faydası için ölmektir. Biz de her va-

---

53) *Kefaleti altında,* garantisinde.
54) *Kail olmak,* razı olmak.
55) *Hıfzedebilmek,* koruyabilmek.
56) *Mağlup olmamak,* yenilmemek.
57) *İane,* yardım.

kit bu yolda ölmeye hazırız. Yaşasın vatan! Yaşasın Osmanlılar!..

İSLÂM BEY — Haydi bakayım, sesiniz yok mu? Yaşasın vatan!.. Yaşasın Osmanlılar!..

CÜMLESİ, *bir ağızdan* — Yaşasın vatan!.. Yaşasın Osmanlılar!..

Perde kapanır.

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

1. ŞİNASİ
   Şair Evlenmesi 250
2. ÂLİ BEY
   Ayyar Hamza 200
3. NAMIK KEMAL
   Zavallı Çocuk 150
4. AHMET VEFİK PAŞA
   Zoraki Tabip 200
5. NAMIK KEMAL
   Vatan -yahut- Silistre 400
6. RECAİZADE EKREM
   Çok Bilen Çok Yanılır 200
7. ANONİM
   Kanlı Kavak (Karagöz oyunu) 250
8. ANONİM
   Kanlı Nigâr (Karagöz oyunu) 250
9. AHMET MİTHAT
   Yeniçeriler (Uzun hikâye) 100
10. MOLIERE ve AHMET VEFİK PAŞA
    Le Mariage Forcé ve Zor Nikâhı . . . 200
11. NÂBİZADE NÂZIM
    Zehra (Roman) 300
12. NAMIK KEMAL
    Akif Bey 400
13. NAMIK KEMAL
    İntibah 500
14. ÂLİ BEY
    Letafet 400

Fiyatı 500 Kuruş

Fiyatı 400 Kuruş